

בית המשפט העליון

דנ"מ 5331/24

לפני: כבוד הנשיא יצחק עמית
כבוד המשנה לנשיא נעם סולברג
כבוד השופטת דפנה ברק-ארז
כבוד השופט דוד מינץ
כבוד השופט בדימוס יוסף אלרון
כבוד השופט אלכס שטיין
כבוד השופטת רות רונן

המבקשת: רשות האוכלוסין וההגירה

נגד

המשיבים: 1. עזניה קלמנט
2. בן ימויאל קלמנט
3. בת שבע קלמנט
4. הדסה קלמנט
5. אליטל קלמנט
6. ברקאי קלמנט
7. קציעה קלמנט
8. אליעזר קלמנט

דיון נוסף בפסק הדין של בית המשפט העליון, מיום 16.6.2024, בעע"מ 2484/23, שניתן על-ידי ממלא מקום הנשיא ע' פוגלמן, והשופטים א' שטיין ו-ר' רונן

תאריך ישיבה: ז' בטבת התשפ"ה (7.1.2025)

בשם המבקשת: עו"ד רועי שויקה

בשם המשיבים: עו"ד יפית וייסבוך

פסק-דין

המשנה לנשיא נעם סולברג:

סעיף 8(א) לחוק האזרחות, התשי"ב-1952 (להלן: החוק או חוק האזרחות), מורה כי "התאזרחותו של אדם מקנה אזרחות גם לילדו הקטין שביום ההתאזרחות היה תושב ישראל" (ההדגשות הוספו – נ' ס'). מהי אותה 'התאזרחות' שהסעיף מדבר בה – האם מדובר דווקא בדרך אחת ספציפית לרכישת אזרחות, שקרויה בחוק 'התאזרחות', או שמא מדובר בקבלת אזרחות בכל דרך שהיא? זוהי השאלה הפרשנית אשר קמה וגם ניצבה לפנינו בהליך הנוכחי – דיון נוסף בפסק הדין של בית משפט זה, מיום 16.6.2024,

בעע"מ 2484/23 קלמנט נ' משרד הפנים – רשות האוכלוסין וההגירה (מ"מ הנשיא ע' פוגלמן, והשופטים א' שטיין ו-ר' רונן).

המסגרת הנורמטיבית על קצה המזלג

1. כאמור, המחלוקת שלפנינו עניינה בפרשנות המונח 'התאזרחות', להטיותיו, שמופיע בסעיף 8 לחוק האזרחות. על מנת שניתן יהיה להבין מחלוקת זו, ואת ההכרעות שניתנו לגביה עד כה, אציין כבר עתה, בקצרה, כי בחוק האזרחות קיימת דרך ספציפית לרכישת אזרחות, שקיבלה את השם 'התאזרחות': "אזרחות ישראלית נקנית – [...] מכוח התאזרחות לפי הסעיפים 5 עד 8" (סעיף 1 לחוק). על-פי סעיף 5 לחוק, שבו מצויה הסדרתה העיקרית של דרך רכישת אזרחות זו, אלה הם התנאים על מנת לבוא בשעריה:

התאזרחות
5. (א) בגיר שאיננו אזרח ישראלי יכול לקבל אזרחות ישראלית על ידי התאזרחות אם נתקיימו בו תנאים אלה:

(1) נמצא בישראל;
(2) היה בישראל שלוש שנים מתוך תקופת חמש שנים שקדמה ליום הגשת בקשתו;
(3) זכאי לשבת בישראל ישיבת קבע;
(4) השתקע בישראל או שיש בדעתו להשתקע בה;
(5) יודע ידיעת-מה את השפה העברית;
(6) ויתר על אזרחותו הקודמת או הוכיח שיחדל מהיות אזרח חוץ לכשיהיה לאזרח ישראלי.

(ב) מי שביקש להתאזרח ונתקיימו בו התנאים שבסעיף קטן (א), יעניק לו שר הפנים, אם ראה זאת לנכון, את האזרחות הישראלית על ידי מתן תעודת האזרחות.

(ג) לפני הענקת האזרחות יצהיר המבקש הצהרה זו: "אני מצהיר שאהיה אזרח נאמן למדינת ישראל".

(ד) האזרחות נקנית מיום ההצהרה.

עינינו הרואות, אם כן, כי מדובר בדרך רכישת אזרחות אשר מכוונת למי שכבר מצוי במחוזותינו, והחל בקשירת קשרים של ממש עם המדינה, כאשר אף אז – קבלת האזרחות תלויה בשיקול דעתו של שר הפנים (אציין, כי סעיף 6 לחוק עוסק בפטורים שונים מתנאי סעיף 5 – חלקם מתייחסים למי ששירת שירות צבאי בצה"ל, חלקם האחר הוא לפי שיקול דעתו של שר הפנים; ואילו סעיף 7 לחוק עוסק ב"התאזרחות של בעל ואשה").

2. סעיף 8(א) לחוק – שניצב במוקד המחלוקת בענייננו, ושכותרתו "התאזרחות של קטינים" – מורה כי "התאזרחותו של אדם מקנה אזרחות גם לילדו הקטין שביום ההתאזרחות היה תושב ישראל או תושב של אזור המוחזק על ידי צבא-הגנה לישראל והמתאזרח היה רשאי להחזיק בו". השאלה שלפנינו היא אפוא זו: האם אזכורי המונח 'התאזרחות' שבסעיף מכוונים דווקא לדרך שעיקרה נטוע בסעיף 5 הנזכר, כשיטת המדינה, או שמא – בהתאם למובן המילולי הרגיל של המונח – הם מתייחסים לרכישת אזרחות בכל דרך שהיא, כשיטת המשיבים?

3. מאחר שמחלוקת זו סבה סביב תוכנו ומשמעותו של המונח 'התאזרחות', אבהיר כבר עתה, למען שמירה על "שְׁפָּה אֶתְּ וּדְבָרִים אֶתְּדִים" (בראשית יא, א), כי לצורך תיאור האפשרות הפרשנית שמציעה המדינה, אשתמש ככלל בניסוחים 'התאזרחות כדרך ספציפית לרכישת אזרחות', או 'התאזרחות לפי סעיף 5 לחוק'; לעומת זאת, למען תיאור שיטת המשיבים אשתמש ככלל בניסוח 'התאזרחות כרכישת אזרחות מכל מקור שהוא' (כשבכך כלולה גם דרך השבות), או בניסוחים קרובים.

הרקע להליך

4. המשיבים 1-7 הם כולם בניו ובנותיו של המשיב 8 (להלן: המשיב או האב); כולם גם בני אשה אחת, אשת המשיב, שאיננה צד להליך דנן. בני הזוג נישאו בארצות הברית, שם נולדו להם המשיבים 1-4, אשר מחזיקים בהתאם לכך בדרכון אמריקני. במהלך השנים 2001-2003 הגיעו בני המשפחה ארצה, בהדרגה, באמצעות אשרות תייר. המשפחה השתקעה בעיר דימונה, ב"קהילת העבריים", והוסיפה להתרחב – בין השנים 2002-2005, נולדו לבני הזוג המשיבים 5-7. השלושה נולדו ב'לידות בית', מבלי שנמסרו על כך דיווחים, כנדרש, ועל כן – דבר קיומם לא נודע לרשויות המדינה, כך שכיום הם אינם מחזיקים באזרחות ישראלית, וגם לא בכל אזרחות אחרת.

5. בשנת 2005, עבר המשיב הליך גיור בקהילה יהודית מוכרת בארצות הברית, שם הציג עצמו כרווק ללא ילדים. שנה לאחר מכן שב ארצה, כעולה, וקיבל אזרחות מכוח חוק השבות, התש"י-1950 (להלן: חוק השבות). במסגרת הליך קבלת המעמד, עדיין בארצות הברית, ערכה לו הסוכנות ראיון, שבו תיאר, בכזב, כי הוא רווק, כי אין לו ילדים, וכי הוא מאורס לפלונית שעברה עמו את הליך הגיור – אשה שאיננה אשתו ואם ילדיו. בהגיעו ארצה, חזר המשיב על הצהרתו השקרית לפני מינהל האוכלוסין, ועל כן נרשם במרשם האוכלוסין כרווק ללא ילדים. כל זאת, על אף שעם הגעתו ארצה, חזר המשיב

לחיות עם אשתו ועם 7 ילדיו בדימונה. בהמשך, בין השנים 2007-2017, נולדו לבני הזוג 5 ילדים נוספים; לדאבון הלב, הצעירה שבהם נפטרה ממחלה קשה בדמי ימיה.

6. בשנת 2014, החל המשיב פועל להסדרת מעמד ילדיו. תחילה, פתח המשיב הליך להוכחת אבהות בבית המשפט לענייני משפחה בבאר שבע, שם אכן נקבע, בהתבסס על בדיקת רקמות, כי המשיב ורעייתו הם ההורים הביולוגיים של 11 ילדיהם (תמ"ש 42380-01-14). על רקע זה, פנה המשיב אל רשות האוכלוסין, בבקשה למתן אזרחות לכל ילדיו. הבקשה – נדחתה. באשר למשיבים 1-7 נקבע, כי אלה כלל אינם זכאים לאזרחות, משנולדו עובר לגיורו של המשיב ולקבלתו אזרחות ישראלית; לגבי 4 הילדים הנוספים הוחלט, כי ינתן להם רישיון ישיבה ארעי מסוג א/5, עד אשר תושלם בדיקת גיורו של המשיב, על מנת לבחון אם מעמדו בארץ ניתן לו כדין, אם לאו.

7. נגד החלטה זו הגיש המשיב עתירה מינהלית, לבית המשפט המחוזי בבאר שבע, בשבתו כבית משפט לעניינים מינהליים (עת"מ 30320-04-19). במסגרת אותו הליך, הגיעו הצדדים לידי הסכמה, שלפיה ל-4 הילדים שנולדו לאחר גיור המשיב תינתן אזרחות, בתורת מי שנולדו בארץ להורה שהוא אזרחי ישראל. לצד זאת הובהר, כי אין בהסכמה לגבי 4 הילדים הצעירים, כדי ללמד על מעמדם או זכויותיהם של יתר הילדים, מטוב עד רע. בית המשפט העניק להסכמה המתוארת תוקף של פסק דין.

8. הנה כי כן, עם סיומו של הליך זה, נחלקו 11 ילדי המשיב ל-3 קבוצות, שלחברי כל אחת מהן מעמד אזרחי שונה: קבוצה אחת, היא קבוצת המשיבים 1-4, שנולדו בארצות הברית בין השנים 1996-2000. בידי משיבים אלה דרכון אמריקני בלבד. קבוצה שנייה, היא קבוצת המשיבים 5-7, שנולדו בארץ בין השנים 2001-2005, עובר לגיורו של אביהם. משך זמן רב, כלל לא נודע לרשויות על קיומם, והם נעדרי אזרחות כלשהי. קבוצה שלישית, היא קבוצת 4 ילדי המשיב שנולדו במהלך השנים 2007-2015, בארץ, לאחר שאביהם התגייר וקיבל אזרחות ישראלית כזכאי שבות. הללו מחזיקים גם כן באזרחות ישראלית, בהתאם להסכמה שתוארה לעיל, ולפיכך אינם צד להליך דנן.

ראשיתו של ההליך הנוכחי

9. ביום 27.7.2020, שב האב ופנה אל מנכ"ל רשות האוכלוסין, בבקשה למתן אזרחות גם למשיבים 1-7 – ילדיו שמעמדם לא הוכרע במסגרת העתירה הקודמת, ושאינן בידם אזרחות ישראלית. זאת, בהתבסס על סעיף 8 לחוק האזרחות, אשר עומד עתה במוקד עיסוקנו. הבקשה – נדחתה, בהחלטה מיום 29.12.2020, שנומקה, בין היתר, בכך

שסעיף 8 הנ"ל אינו חל על ילדיו של הורה שקיבל את אזרחותו מכוח שבות, אלא רק על ילדיו של מתאזרח. המשיב לא אמר נואש, והגיש בקשות פרטניות לקביעת תור להגשת בקשת התאזרחות עבור שבעת ילדיו; כלל הבקשות נדחו, בהחלטת הרשות מיום 19.10.2021, שבה חזרה על העמדה שהציגה בהחלטתה הקודמת. גם ערר פנימי שהגיש המשיב – נדחה.

10. על רקע זה, הגישו המשיבים עתירה נוספת, לבית המשפט המחוזי בבאר שבע, בשבתו כבית משפט לעניינים מינהליים – היא העתירה שניצבת ביסוד ההליך הנוכחי (עת"מ 54499-07-22). בפסק הדין, מיום 6.2.2023, דחה בית המשפט המחוזי את טענות המשיבים, ואימץ את עמדת המדינה. נפסק, בתמצית, כי סעיף 8 לחוק האזרחות, שבו תלו המשיבים ייחוסם, אינו חל על ילדיו של מי שקיבל אזרחותו מכוח שבות, דוגמת המשיב, אלא רק על ילדי מי שאזרחותו באה לו בדרך קבלת האזרחות הספציפית שמכונה 'התאזרחות'.

11. כאן המקום לציין, כי במהלך ההידיונות, טענו המשיבים לקיומם של שני מקורות נוספים, שאף מהם צומחת להם זכאות לאזרחות: סעיף 4א(א) לחוק השבות, וסעיף 4א(א) לחוק האזרחות. גם טענות אלה – נדחו על-ידי בית המשפט המחוזי, מאחר שהראשונה הועלתה רק במהלך ההליך, ואילו לגבי האחרונה לא מיצו המשיבים הליכים כנדרש, עובר להגשת העתירה.

סדק הדין נושא הדיון הנוסף

12. המשיבים לא הרימו ידיים, והגישו ערעור על פסק הדין לבית משפט זה. הערעור – התקבל, ברוב דעות; נפסק, כי יש לפרש את סעיף 8 לחוק האזרחות פרשנות מרחיבה, כך שתחת המונח 'התאזרחות' שמופיע בו, תבוא גם קניית אזרחות בדרך של שבות. חוות הדעת העיקרית נכתבה על-ידי חברתי, השופטת רונן, שבמוקד דבריה ניצבה בחינה פרשנית של סעיף 8 לחוק האזרחות. אשרטט בקצרה את דרך הילוכה.

13. תחילה, נבחנה לשון החוק. בהקשר זה תואר, כי פרשנות המשיבים לחוק, שלפיה המונח 'התאזרחות' שבסעיף 8 'פורש כנפיו' על כלל הדרכים שבהן נעשה אדם לאזרח, עולה בקנה אחד עם משמעותו המילונית הכללית של המונח הנ"ל; לעומת זאת, פרשנות המדינה, שלפיה 'התאזרחות' שבסעיף 8 מכוונת דווקא לדרך הספציפית לרכישת אזרחות – הוצגה כתואמת את סביבת הסעיף ואת הקשרו שבחוק האזרחות. הוסבר, כי המונח מופיע בעוד שלל הקשרים באותו החוק, כאשר לגביהם ברור כי הכוונה היא דווקא

לדרך אחת ספציפית, דרך ההתאזרחות, ולא לקניית אזרחות בכל אופן שהוא. על רקע דברים אלה, סוכם כי עסקינן בשתי אפשרויות פרשניות שאותן יכולה לשון החוק לשאת, תוך שצוין כי אין הכרח שהשימוש במונח 'התאזרחות' בחוק יהא עקבי, וייתכן שתינתנה לו משמעויות שונות בסעיפים שונים, אף כאשר הם חוסים תחת צל קורתו של דבר חיקוק אחד.

14. משנמצאו שתי אפשרויות לשוניות, המשיך הדיון אל שלב התכליות. לגבי התכלית הסובייקטיבית נאמר, כי השפעתה על ההכרעה הפרשנית – מעטה. תואר, כי לא ניתן לחלץ מן המקורות הרלבנטיים גישה אחידה וברורה בהתייחס לשאלה שעל הפרק, אלא אפשרויות רק מסקנות עקיפות, כאשר חלקן האחד – תואם לעמדת המשיבים; ואילו חלקן האחר – לעמדת המדינה.

15. תרומה רבה יותר הניבה בחינתה של התכלית האובייקטיבית. צוין, בהתבסס על פסיקת עבר, כי תכליותיו האובייקטיביות של הסעיף הן הגנה על שלמותם ועל יציבותם של תאים משפחתיים, תוך מניעת פערי מעמדות במסגרתם; כמו גם שמירה על 'טובת הילד', וזהירות מהותרתו נטול מעמד, שמא אף קריעתו מזרועות הורהו האזרח (ע"מ 9102/12 קוזמינה נ' משרד הפנים רשות האוכלוסין ההגירה ומעברי הגבול, פסקה 14 (26.8.2014) (להלן: עניין קוזמינה); בג"ץ 3353/18 קליבורן נ' משרד הפנים, פסקה 33 (22.9.2020) (להלן: עניין קליבורן)). לגבי תכליות אלה נקבע, כי הן תוגשמה בצורה עדיפה לו תאומץ פרשנות המשיבים. כך, שכן תחת פרשנות זו יהא מעמד אזרחי זהה להורים זכאי שבות ולילדיהם, גם במקרים – דוגמת העניין דנן – שבהם הילדים אינם זכאי שבות בעצמם; תימנע 'היררכיה' פנים משפחתית בלתי-רצויה; ולא 'תוזרק' לתאים משפחתיים אי-יציבות מערערת ומזיקה. עוד הוסבר, כי אימוץ הפרשנות שהוצעה על-ידי המדינה, יוביל לתוצאות שאינן סבירות ואינן רצויות – למצב שבו ילדו של מתגייר זכאי שבות ימצא במעמד נחות, בהשוואה למעמדם של אחרים: בנו של מתאזרח; נכדו של מתגייר זכאי שבות; בת זוגו של מתגייר זכאי שבות; וכן בנה של בת הזוג הנ"ל. הקביעה בפסק הדין היתה, בתמצית, כי אם כל אלה זכאים לאזרחות ישראלית כתוצאה מקרבה משפחתית אל קונה אזרחות, הרי שלא ניתן יהיה להלום תוצאה שבמסגרתה לא תעמוד זכאות זהה גם לבנו של מתגייר זכאי שבות, שכוחו צריך להיות רב משל יתר המנויים לעיל.

16. נוכח כלל האמור, ולאחר שדחתה גם טענות שעניינן בחוסר ניקיון פפי האב, והשפעתו על זכויות ילדיו – מצאה השופטת רונן כי דין הערעור להתקבל, וכי המשיבים

אכן זכאים לאזרחות ישראלית, מכוח סעיף 8 לחוק האזרחות. לצד זאת, לא שעתה השופטת רונן לטענות שהתבססו על סעיפים 4א(א) לחוק האזרחות ו-4א(א) לחוק השבות, בשים לב לפגמים שנפלו בהעלאתן, כפי שתואר לעיל.

17. מ"מ הנשיא פוגלמן הצטרף לתוצאה שאליה הגיעה השופטת רונן. לשיטתו, גישתם הפרשנית של המשיבים אמנם "מעוררת מורכבות במישור הלשוני", אלא שהדברים אינם מגיעים עד כדי הוצאת אפשרות זו אל מחוץ לתחום האפשרויות הלשוניות, כך שאין מקום לעצירת הדיון כבר בשלב זה. כשהתקדם לעולמן של התכליות מצא מ"מ הנשיא, כי הפרשנות שהוצעה על-ידי המשיבים היא שתיטיב להגשים את תכלית הסעיף באופן מובהק, ומכאן – שזוהי האפשרות הפרשנית שאותה יש לבכר.

18. רוח אחרת היתה עם חברי, השופט שטיין, שסבר כי יש לדחות את הערעור, ונותר במיעוט. בחוות דעתו, הדגיש השופט שטיין את הצורך להרחיב את המבט, ולבחון את סעיף החקיקה שעל הפרק כחלק מן היחידה השלמה שבמסגרתה הוא מתפקד – חוק האזרחות כולו. משעשה כן, מצא כי עולה מסקנה ברורה, חד-משמעית, שלפיה ה'התאזרחות' שבה עסקינן, הריהי אך ורק הדרך הספציפית לקבלת האזרחות; לא אזרחות אשר נרכשת בכל דרך שהיא. מסקנה פרשנית זו, כך נאמר, נתמכת גם בחזקה הנודעת, שלפיה במסגרת דבר חקיקה אחד – מונחים זהים משמשים במשמעות זהה.

19. נתיב נוסף המוביל אל אותו יעד, מצא השופט שטיין ב'גישה ההסתברותית לפרשנות', אשר נקוטה בידו (ראו: Alex Stein, *Probabilism in Legal Interpretation*, 107 IOWA L. REV. 1389 (2022); אלכס שטיין "הגישה ההסתברותית לפרשנות" משפטים נג (עתיד להתפרסם)). במסגרת נתיב זה צוין, בתמצית, כי יש לשאול מהו המסר שאותו הכי מסתבר כי ביקש להעביר אלינו המחוקק, שעה שהתנסח כפי שהתנסח. על שאלה זו השיב השופט שטיין – על יסוד בחינתם של סעיפים נוספים בחוק האזרחות, כמו גם עיון בהליכי חקיקת אחד מהם – כי ההסתברות לכך שפרשנות המדינה היא שמשקפת את כוונת המחוקק, עולה בהרבה על ההסתברות לכך שפרשנות המשיבים עושה כן.

20. ערעור המשיבים התקבל אפוא, כנזכר, ברוב דעות. עתה, היתה זו המדינה שלא רפו ידיה, וביום 1.7.2024, הגישה עתירה לקיום דיון נוסף. ביום 15.8.2024, הורה חברי, השופט (כתוארו אז) י' עמית, על קיום דיון כאמור; כך באנו עד הלום.

טענות הצדדים בדיון הנוסף

21. חלק ניכר מטענות בעלי הדין הוזכר זה מכבר – אם במובלע, אם במפורש – במסגרת סקירת גלגוליו הקודמים של ההליך; עתה, יוצגו הטענות במרוכז, תוך פירוט נוסף. טרם שאפנה לכך אציין, כי הצדדים מסכימים על כך ששניים ממקורות הזכאות שלהם טענו המשיבים – סעיף 4א(א) לחוק השבות וסעיף 4א(א) לחוק האזרחות, שהטענות לגביהם נדחו בשלביו הקודמים של ההליך, כמתואר לעיל – אינם מוטלים עתה על הכף, במסגרת הדיון הנוסף. על כן, לא אדרש לסוגיות אלה, זולת אגב הדיון בסוגיות שניצבות על הפרק, ככל שיהיה בכך צורך.

טענות המדינה

22. על-פי גישת המדינה, פרשנותו הנכונה של סעיף 8 לחוק האזרחות, ובפרט של התיבות 'התאזרחותו' ו'ההתאזרחות' אשר מופיעות בו – צרה; מתייחסת לדרך קניית אזרחות אחת בלבד, דרך ההתאזרחות שעיקרה מצוי בסעיף 5 לחוק, ולא לרכישת אזרחות בכל דרך שהיא. נימוקה המרכזי של המדינה, בתמיכה לעמדתה זו, מיוסד על ניתוח הסעיף בראי חוק האזרחות כולו – נטען, כי בחוק מופיע המונח 'התאזרחות' בעוד שלל הקשרים, כאשר עיון בהם מעלה ברורות, כי משמעותם שם זהה לזו שאותה מבקשת המדינה לייחס לסעיף 8 לחוק, קרי: כדרך אחת, ספציפית, לרכישת אזרחות. לפיכך, ובשים לב לצורך לפרש דבר חיקוק על רקע סביבתו, גורסת המדינה כי עסקינן במקרה שבו "הלשון אינה מאפשרת מתחם אפשרויות מילולי כלשהו", כך ש"על בית המשפט לסיים את מלאכת הפרשנות ואין הוא אמור להידרש לבחינת תכלית החוק".

23. עם זאת, לטענת המדינה, גם אם בכל זאת נדרשים לתכליות הסעיף – הרי שאף אלה מוליכות לתוצאה פרשנית זהה. כך, באשר לתכלית הסובייקטיבית נטען, כי אמנם, ממקורות ההיסטוריה החקיקתית של הסעיף לא ניתן לדלות אמירות שיהא בהן כדי ללמד על כוונת מחוקקי החוק; אולם פסיקה שניתנה סמוך לאחר החקיקה – עולה בקנה אחד עם העמדה הפרשנית האמורה: בג"ץ 112/52 כלף נ' שר הפנים, פ"ד ז 185 (1953) (להלן: עניין כלף). עוד נטען בהקשר זה, כי אף תיקון חקיקה מאוחר, שבמסגרתו תוקן סעיף 11א(א) לחוק האזרחות, כמו גם עיון בהליך חקיקתו – מלמדים כי המחוקק תפס את המונח 'התאזרחות' בחוק זה כמתייחס אך ורק לדרך קניית האזרחות שעוגנה בסעיף 5.

24. הוא הדין, לתפיסת המדינה, גם בכל הנוגע לתכלית האובייקטיבית. במישור זה נטען, כי אימוץ פרשנות המשיבים לסעיף 8, יביא לפריצת הגבול שהציב המחוקק לחוק השבות, ויקנה אזרחות, 'מן הדלת האחורית', למי שהוכרע בחוק כי אין 'למתוח' עד אליו

את זכאות השבות. כך, הטענה היא שפסק הדין עשוי להשפיע על מעמדם של נינו של יהודי; של ילדו הקטין של מתגייר זכאי שבות (המקרה שנדון בענייננו); ושל ילדו הקטין של מי שנעשה זכאי שבות מכוח זוגיות עם זכאי שבות – שלושה שחרף קרבם הישירה לנפאי שבות, אינם נעשים נפאי שבות בעצמם. לשיטת המדינה, תחת קביעה שלפיה גם רכישת אזרחות בדרך של שבות באה בתחומו של סעיף 8 לחוק האזרחות, התוצאה תהיה שאף כלל המצוינים לעיל יהפכו זכאים לאזרחות, באופן אשר מנוגד להסדר הממצה שנקבע בחוק השבות, ושלמעשה יהפכו ל"חוק הגירה גרידא". בתוך כך נטען עוד, כי ההרחבה הנזכרת של מעגל הזכאות, עלולה להוביל לניצולה המכוון, באופן שימוטט את הגבול שהוצב עד כה; וכי בכל הנוגע לילדו הקטין של מתגייר, שנולד קודם לגיור – הדברים אף מנוגדים לפסיקה בסוגיית 'גר גורר', שאימצה גישה שנקבעה בהנחיות היועץ המשפטי לממשלה, ושלפיה אותם ילדים אינם זכאי שבות (בג"ץ 3203/10 שטה נ' שר הפנים (20.8.2013) (להלן: עניין שטה); בג"ץ 7638/10 טפרה נ' שר הפנים (29.4.2014) (להלן: עניין טפרה)).

25. על האמור מוסיפה המדינה, כי מצב שבמסגרתו 'יהנה' מתאזרח מיתרונות מסוימים, בהשוואה לזכאי שבות, אינו בהכרח מעורר קושי, שכן "הבחנה מסוימת היא לפעמים נגזרת של התכליות השונות של דברי החקיקה השונים". עוד נטען על-ידה, כי גם את התנהלותו הקלוקלת של המשיב עלינו להביא בחשבון, שכן "ביכורה של פרשנות מסוימת, שנוצרה בגלל התנהלות שלא כדין, מביאה לתוצאה ולפיה חוטא יוצא נשכר". לבסוף מציינת המדינה, כי אף בהעדר זכאות לאזרחות, אם מכוח סעיף 8 לחוק האזרחות, אם מכל מקור אחר, לא אלמן ישראל – קיימים בדין עוד שלל כלים שבאמצעותם ניתן יהיה להעניק מעמד ראוי לאלה אשר זקוקים לו, כפי שגם הצהירה המדינה בדיון כי תעשה בעניינם של המשיבים.

טענות המשיבים

26. טענות המשיבים – כתמונת מראה לטענות המדינה; הללו סומכים ידיהם על עמדת הרוב בפסק הדין נושא הדיון הנוסף, וסבורים כי אין לשנות מן התוצאה שנקבעה. לדברי המשיבים, נכון לנו לאמץ פרשנות מרחיבה לסעיף 8 לחוק האזרחות, כך שזה יחול גם על ילדו של הורה שזכה באזרחותו מכוח שבות – שיפה יהיה כוח הבן ככוח האב' (על-פי תלמוד בבלי, מנחות סג, א). בתמיכה לשיטתם, מציעים לנו המשיבים מהלך פרשני, הוזה בעיקרו לזה שבו פסעה דעת הרוב בפסק הדין נושא הדיון הנוסף.

27. תחילה גורסים המשיבים, כי לשון הסעיף כשירה לשאת הן את המשמעות שהוצעה על-ידם, שלפיה מדובר בקניית אזרחות בכל דרך שהיא; הן את האפשרות שהציגה המדינה, שבהתאם לה עסקינן ברכישת אזרחות דווקא בדרך של 'התאזרחות', כמשמעות המונח ביתר סעיפי החוק. מכאן, לשיטת המשיבים, שיש להתקדם בתלם הפרשני, ולבוא בתחומן של תכליות החקיקה. ב'מרחב' זה, כך נטען, מצטיירת תמונה ברורה, שלפיה פרשנות המשיבים – עדיפה עשרת מונים על זו שבה אוחת המדינה; היא שתגשים את תכליות החקיקה. זאת, שכן נקבע לא מכבר בפסיקה, כי תכליתו של סעיף 8 היא מניעת מצבים של 'היררכיית' מעמדות אזרחיים בתוככי תאים משפחתיים, ובמקרי קיצון – אף הפרדה של הורים מילדיהם החיים עמם בארץ. בראי תכליות אלה, טוענים המשיבים כי אין לפרש את המונח 'התאזרחות' באורח דווקני, ככזה שמתייחס לדרך קניית אזרחות אחת בלבד, ומונע הפרדת הורים וילדים רק בהתייחס לבאים בתחומה; אדרבה – יש לפרש את התיבה כך שתכלול אף את המסלול שמתווה חוק השבות. פרשנות זו תמנע מן הבאים בשערי מסלול זה אותו פירוד מעמדי בין הורים ליוצאי חלציהם, ובכך תצילנו גם מהפליה פסולה, חסרת הצדקה, בין מקבלי אזרחות שונים. את דבריהם אלה תומכים המשיבים גם בפסיקת עבר, שלפיה ניתן להקנות משמעות שונה למונח זהה, אף בתוך אותו דבר חיקוק, ובפרט במסגרתו של חוק האזרחות.

28. עוד מתנגדים המשיבים לחששות שהעלתה המדינה, שמא אימוץ פרשנותם יוביל ל'פריצת גדר' בכל הנוגע לגבולותיו של החוק השבות. לדבריהם, התנאים המרובים שנקבעו לצורך קבלת אזרחות מכוח סעיף 8 לחוק, מלמדים ברורות כי חששות המדינה – אין להם על מה שיסמוכו. כן חלוקים המשיבים על ניסיון המדינה ללמוד מן הדין שנקבע בסוגיית 'גר גורר', בהתייחס לסעיף 4א(א) לחוק השבות, גם לנדון דידן. הטענה היא, בתמצית, כי בפסקי הדין שעסקו בסוגיית 'גר גורר' כלל לא נדונה אפשרות צמיחתה של זכאות לאזרחות מכוח סעיף 8 לחוק האזרחות; וכי גם הדין שנקבע בהתייחס לזכאות השבות במקרה של 'גר גורר' – אינו שולל בהכרח את זכאות ילדי המתגיר, אלא קובע בעניינם את מבחן 'קשר הגורל' – מבחן שאינו "פורמליסטי", ושמותר את ההכרעה בדבר הזכאות ל"כל מקרה לפי נסיבותיו". מכאן, לעמדת המשיבים, שאין בדין זה כל סתירה לפרשנות המוצעת על-ידם.

29. נוסף על כך, לדברי המשיבים, אף אם אכן, כטענת המדינה, האב נהג שלא כהוגן שעה שהצהיר הצהרות כזב לפני הרשויות – אין זה ראוי לפקוד עוונותיו אלה על ילדיו, במסגרת ההכרעה לגבי מעמדם האזרחי. כן טוענים המשיבים, כי גם ברישיונות הארעי שהציעה להם המדינה – אין די, משתוצאתם היא העדר יציבות, מניעת גיוס לצה"ל, ואף

יצירת מעמדות אזרחיים שונים בתוככי התא המשפחתי; "הָלוֹא אָב אֶתְד לְכַלְנוּ" (מלאכי ב, י), "כַּלְנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶתְד נְחָנוּ" (בראשית מב, יא) – מדוע יהיו מעמדותינו שונים?

דיון והכרעה

30. אתחיל מן הסוף: לו תישמע דעתי, נאמץ את עמדת המדינה, ונקבע כי ילדו של מקבל אזרחות מכוח שבות – אינו בא בשעריו של סעיף 8 לחוק האזרחות, ואינו רוכש זכאות לאזרחות מכוחו של סעיף זה. עתה, אפנה להצגת הטעמים שבבסיס הכרעתי זו.

31. תחילה, אביא במלואו את סעיף 8 לחוק, שלגביו ניטשת המחלוקת בין הצדדים שלפנינו:

התאזרחות של קטינים
8. (א) התאזרחותו של אדם מקנה אזרחות גם לילדו הקטין שביום ההתאזרחות היה תושב ישראל או תושב של אזור המוחזק על ידי צבא-הגנה לישראל והמתאזרח היה רשאי להחזיק בו.

(ב) היה הקטין אזרח חוץ ושני הוריו היו רשאים להחזיק בו ורק אחד מהם התאזרח, לא תוקנה לקטין אזרחות לפי סעיף קטן (א) אם הצהיר אחד ההורים שאין ברצונו שהקטין יהיה אזרח ישראלי (ההדגשות הוספו – נ' ס').

המבקש להיבנות מסעיף זה נדרש אפוא להיות קטין; תושב ישראל או תושב של אזור המוחזק על-ידי צה"ל; בן של 'מתאזרח'; שרשאי להחזיק בו (זאת, כאשר לפי סעיף 8(ב), במקרים שבהם רק אחד מהורי הקטין 'התאזרח' – תינתן 'זכות וטו' להורה השני).

32. וכאן הבן שואל את השאלה הפרשנית שלשמה התכנסנו: האם דרך קבלת האזרחות שמתוארת בסעיף 8 לגבי ההורה (במילים המודגשות לעיל), מכוונת לדרך קניית האזרחות הספציפית שכונתה בחוק 'התאזרחות', או שמא משמעותה היא קניית אזרחות בכל דרך שהיא, ובכלל זאת גם דרך השבות? אגש אל המענה.

"שְׁאֵל אֲבִיךָ וַיַּגְדֶּךָ וַיְקַנְיֶךָ וַיֹּאמְרוּ לְךָ" (דברים לב, ז) – עניין כלף

33. כבר בפתח הדיון חשוב לציין, כי אין זו הפעם הראשונה שבה נדרש בית משפט זה אל השאלה הנזכרת. בפסק הדין בעניין כלף, שניתן בשנת 1953, סמוך לאחר כניסת חוק האזרחות לתוקפו, ציין הנשיא ש' אגרנט כדברים הבאים:

”ב”כ המבקש טען לפנינו, כי עם כניסת [חוק האזרחות] לתקפו – דהיינו, ביום 14.7.52 – הפך מרשהו להיות אזרח ישראלי, לפי האמור בסעיף 8 לחוק זה הואיל ואותו זמן טרם מלאו לו שמונה עשרה שנה. התשובה הקצרה לטענה זו, אשר אמנם לא שימשה יסוד לבקשה, היא כי ההוראה הכלולה בסעיף 8 הנ”ל חלה על ילדיו הקטינים של המתאזרח וְהַרְי הַמֵּתְאֲזָרֵחַ פִּירוּשׁוֹ מִי שֶׁהִתְאֲזָרַח בִּהְתַּאֵם לְכַתּוֹב בִּסְעִיף 5 לְחֻק הָאֲמוֹר; לפנינו לא באה כל טענה מצד המבקש כי אמו שייכת לסוג האנשים שקיבלו אזרחות ישראלית לפי הסעיף האחרון” (ההדגשה הוספה – נ’ ס’).

הנה לפנינו, ‘על רגל אחת’, הכרעה קצרה, פשוטה, בהירה וחותכת – ‘המתאזרח’ פירושו מי שהתאזרח בהתאם לכתוב בסעיף 5 לחוק. ניסיונו של קטין להיבנות מהורהו, שקנה אזרחות בדרך אחרת – נדחה. חד וחלק; קב וְנָקִי.

34. אם יטען הטוען כי הסתמכות על פסק דין ישן-נושן, מראשית ימיו של בית משפט זה, לוקה באנכרוניזם, אשיב כי איני סבור כן. עיון בחוק האזרחות המקורי, וברבדים שהלכו ונצברו על גביו מתיקון לתיקון, ילמדנו כי בסוגיה זו – של פרשנות המונח ‘התאזרחות’, אשר מופיע בסעיף 8 לחוק – לא נעשו שינויים בעלי משמעות. אכן, כפי שיפורט בהמשך, בשנת 1968 נוספו לסעיף 8 עוד מספר תנאים שבהם צריך לעמוד הקטין – אך אלה אינם מעלים ואינם מורידים בכל הנוגע לשאלה אם הוראת הסעיף מתוחמת לדינם של מתאזרחים, אם לאו (ראו על כך להלן, בפסקה 69). אף הפסיקה שניתנה מאז – לא שינתה מאומה בנדון. נאמנת עלי אפוא פרשנותו של הנשיא אגרנט, וכוחה יפה כאז כהיום. ההבחנה היחידה בין התם להכא, היא שבעניין כלף לא בא המבקש מכוח שבות; אולם הבדל זה אינו רלבנטי, שכן קביעת הנשיא אגרנט הוציאה מגדרי סעיף 8 לחוק כל מסלול שאינו מיוסד על סעיף 5 לחוק. יש לדחות אפוא טענות לפיהן מאז שניתן עניין כלף השתנו הטבעים ופנים ונסיבות חדשות באו לכאן; “דִּוֵּר הַלֵּךְ וְדוֹר בָּא וְהַאֲרָץ לְעוֹלָם עִמָּדָת” (קהלת א, ד).

35. עם זאת, משעסקינן בפסק דין שכבר הגיע לגיל שיבה (ראו: משנה, אבות ה, כא), ושלא שב ו’תוקף’ בפסיקה מאוחרת (אך שגם לא קמו עליו עוררין במסגרתה) – אצא בכל זאת אל המסע הפרשני; אך אעשה כן כאשר באמתחתי הפסיקה הנ”ל, מה שכמובן ישפיע על ה’ניווט’ במסע (אהרן ברק פרשנות במשפט – פרשנות החקיקה 778-776 (התשנ”ג) (להלן: ברק, פרשנות החקיקה)).

36. דברים ידועים ושגורים הם, שגם בענייני פרשנות, "מִנְתַּיִם בְּיַד לְשׁוֹן" (משלי יח, כא). "נקודת המוצא לכל בחינה פרשנית הינה לשון החוק. היא זו שקובעת את המסגרת אשר בתוכה תפעל התכלית החקיקתית [...]. כבילת הפרשן ללשון החוק מבטאת את אחד מיסודותיה של הסמכות השיפוטית וגבולותיה. תפקידו של השופט הינו לפרש את החוק ולא ליצור אותו. הפרשנות התכליתית איננה סוס פרא הדוהר למרחבים בלא רסן. היא דומה יותר לסוס מאולף, הנע בתלם חרוש, שאת תחומיו וגבולותיו מגדירים הלשון והנוסח" (דברי השופטת ע' ארבל בבג"ץ 6247/04 גורודצקי נ' שר הפנים, פסקה 20 (23.3.2010) (להלן: עניין גורודצקי); וראו גם: דנג"ץ 7335/21 שרת הפנים נ' מרינצ'בה, פסקה 19 לפסק הדין של מ"מ הנשיא פוגלמן והאסמכתאות הרבות שם (13.11.2023) (להלן: עניין מרינצ'בה)). מפרש החקיקה אינו רשאי אפוא להעמיס על דבר החקיקה פרשנות שאין תיבותיו יכולה לשאת; "לפום גמלא – שיחנא" (– מילולית: 'לפי הגמל – המשא', כלומר: מעמיסים בהתאם ליכולת הנושא לשאת; תלמוד בבלי, כתובות סז, א). על כן, בשלב הניתוח הלשוני נדרש הפרשן 'לחלץ', תחילה, את כלל האפשרויות הלשוניות הטמונות בדבר החקיקה, לצורך שרטוט משרעת האפשרויות הפרשניות.

37. אך אל לו לשלב הניתוח הלשוני להסתכם רק בעניין זה, כך שמדובר יהיה, במידה רבה, אך בהכנת הקרקע להכרעה פרשנית שתתקבל באמצעות ניתוח תכליות החיקוק לבדן. לאחר העמידה על גבולותיה הלשוניים של הפרשנות נדרשת, במקרים המתאימים, גם "הבחנה בין אפשרויות טבעיות יותר לבין אפשרויות טבעיות פחות. [...]. תחושת הלשון צריכה לשמש נקודת מוצא למיפוי האפשרויות הלשוניות, ולדירוגן על פי טבעיותן וראשוניותן הלשונית" (ברק, פרשנות החקיקה, עמוד 100; בג"ץ 7012/93 שמאי נ' הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, פ"ד מח(3) 25, 35 (1994)). באמצעות דירוג זה, יקבל הניתוח הלשוני את המקום הראוי לו גם בכל הנוגע לבחירה בין האפשרויות הפרשניות השונות, לצד – ולמען הסר ספק, לא במקום – שיקולים מעולמו של הניתוח התכליתי; כלומר, ההכרעה הפרשנית הסופית תתקבל בהסתמך על בחינה הוליסטית; הן של שיקולים לשוניים, הן של שיקולים תכליתיים (בהקשר זה ראו, מן העת האחרונה: רע"פ 2384/24 שריתח נ' מדינת ישראל, פסקאות 9 ו-31 לחוות הדעת של השופט ע' גרוסקופף (3.4.2025); אעיר, כי שני חבריו להרכב, השופטים י' אלרון ו-א' שטיין, סברו כל אחד מסיבותיו הוא, כי באותו מקרה לא נוצר צורך לפנות אל תכליות החקיקה – ראו: שם, פסקאות 19-21 ו-31 לפסק הדין של השופט אלרון, וכלל חוות הדעת של השופט שטיין).

38. אם כן, כיצד יתבצע דירוגן זה של האפשרויות הלשוניות? מהו שיכול ללמדנו מי מהן עדיפה על רעותה, במונחים של 'טבעיות' ו'ראשוניות'? התשובה על כך, כרוכה מטבעה בשאלה מהי המשמעות של מונח בשפה בכלל, ובמשפט בפרט. הגם שלא ניתן למנות כאן את כלל השיקולים המשפיעים על המדרג האמור, דומני כי למצער אחד מן השיקולים הללו נושא חשיבות רבה בנדון דידן. עוד מקדמת דנא למדנו, כי "דיבור שבחיקוק הוא יצור החי בסביבתו" (בג"ץ 58/68 שליט נ' שר הפנים, פ"ד כג(2) 477, 513 (1970)). אמירה זו, מצביעה על תובנה בסיסית וחשובה ביותר, שלפיה התחקות אחר המשמעות של מונח – קרי, פרשנותו – תמיד תלויה בהקשר הדברים. לתובנה זו שורשים עמוקים ומוצקים בתיאוריה של השפה, כמו גם במשפט. אבקש להתעכב קמעא על נקודה זו, לטובת הבהרת דברי.

39. "השפה היא מבוך של דרכים. אתה בא מצד אחד, ומתמצא; אתה בא אל אותו המקום מצד אחר, ואינך מתמצא עוד" (לודוויג ויטגנשטיין חקירות פילוסופיות 116 (עדנה אולמן-מרגלית מתרגמת 2014)). דברים אלה, שנאמרו על-ידי מי שנחשב בעיני רבים לגדול הפילוסופים של השפה, מהווים תמצית של התובנה האמורה; המשמעות של מונח מסוים בהקשר אחד יכולה להיות שונה בתכלית מאשר משמעותו בהקשר אחר. השאלה הכללית מהי המשמעות של מונח מסוים היא, לפי תפיסה זו, שאלה כמעט חסרת פשר, ולמצער כזו שלא קיימת לגביה תשובה; יש לשאול מהי המשמעות של אותו מונח בהקשר הקונקרטי הנדון.

40. אמנם, אין זה המקום להרחיב ולהעמיק לגבי היסודות שעליה נשענת התובנה האמורה (אשר מורכבים, בין היתר, מתפיסה שלפיה המשמעות של מילה היא האופן שבו משתמשים בה, ושימוש כאמור מתבצע תמיד במסגרת פרקטיקות חברתיות, שרק בגדרן משמעות יכולה להיות 'נכונה'; ראו: שם, עמודים 46, 55, 115-116, 123-129; כן ראו, מכיוונים שונים: SAUL KRIPKE, WITTGENSTEIN ON RULES AND PRIVATE LANGUAGE (1982); John McDowell, *Wittgenstein on Following a Rule*, in MIND, VALUE AND REALITY 221 (2002)). הנקודה החשובה שברצוני להדגיש, היא שמדובר בתובנה אשר נחשבת כיום כמעין מובן מאליו בתיאוריה הלשונית; כמעט אקסיומה שאין לחלוק עליה. הדיון התיאורטי בימינו עוסק אפוא, בעיקרו, בשאלה מהי מידת התלות של המשמעות הלשונית בהקשר, לא בשאלה אם אכן קיימת תלות כזו (לאמירות מפורשות על כך, ראו למשל: Jeff Speaks, *Theories of Meaning*, in THE STANFORD ENCYCLOPEDIA OF PHILOSOPHY (Edward N. Zalta & Uri Nodelman eds., 2024), ושלל ההפניות שם).

41. ההבנה שלפיה פרשנות נכונה של מונח צריכה להתבצע על רקע הקשרו, לא נותרה אך בגדרי הפילוסופיה והתיאוריה הלשונית, אלא חלחלה עמוק למחשבה התורת-משפטית (ראו למשל, מני רבים: JOSEPH RAZ, THE AUTHORITY OF LAW 186-187 (2012); H.L.A HART, THE CONCEPT OF LAW 126-128 (1979)); וקיבלה מקום מרכזי ביותר במסורת הריאליזם המשפטי (ראו למשל: Felix S. Cohen, *Field Theory* and *Judicial Logic*, 59 YALE L. J., 238 (1950); להרחבה על נקודה זו, ועל הקשר בין התובנה שבה עסקינן למאפייני המשפט המקובל, כמו גם על כך שהיא אינה משמיעה, בשום אופן, תמיכה בשיפוט אד-הוק שאינו מבוסס כללים, ראו: Hanoach Dagan, *The Realist Conception of Law*, 57 U. TORONTO L. J. 607, 647-651 (2007) וההפניות שם).

42. עד כאן, רקע עיוני. על גביו חשוב להוסיף, לצורך ענייננו, כי התובנה בדבר התלות של מעשה הפרשנות בהקשר הדברים – ההבנה כי דבר חקיקה הוא 'יצור החי בסביבתו' – אינה נחלתם של תיאורטיקנים בלבד; היא חלק בלתי נפרד מהפרקטיקה הפרשנית במשפטנו. כך, עוד בימי בראשית נקבע, כי "אין אנו רשאים להתבצר כאן 'במבצר המילון' ולדרוש מלה כהוראתה במילון, כי אם עלינו לגלות את הפירוש שהוא נכון לצורך ענייננו" (בג"ץ 328/60 מוסא נ' שר הפנים, פ"ד טז 69, 78 (1962) (להלן: עניין מוסא)). לשם כך, "אין לבודד את המילה נושא הפרשנות מההקשר הלשוני שבו היא מצויה בהוראת החוק, מאחר שלא ניתן לעמוד על משמעותו של ביטוי אלא בהקשר המלא שלו" (בג"ץ 5158/21 גורטלר נ' שר הרווחה, פסקה 20 (28.12.2023); כן ראו: בג"ץ 7029/95 הסתדרות העובדים הכללית החדשה נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד נא(2) 63, 97 (1997), ושלל האסמכתאות שם (להלן: עניין הסתדרות העובדים הכללית); דנג"ץ 4601/95 סרוטי נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד נב(4) 817, 827 (1998) (להלן: עניין סרוטי); דנ"פ 8612/00 ברגר נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נה(5) 439, 456-457 (2001); דנ"א 5343/00 קצין התגמולים נ' אביאן, פ"ד נו(5) 732, 742-743 (2002); ברק, פרשנות החקיקה, עמודים 104-108).

43. בהתאם לכך, נהוג עמנו "כלל גדול", שלפיו "יש לפרש חוק [...] כחטיבה שלמה אחת [...] 'הפרשנות הטבעית ביותר והנכונה ביותר של חוק היא לפרש חלקו האחד על-ידי חלק אחר של אותו החוק, כי בכך מובעת על הצד הטוב ביותר כוונת המחוקק [...]'" (ע"פ 428/74 דבש נ' עיריית ירושלים, פ"ד כט(2) 23, 25 (1975); ראו גם: בג"ץ 6494/14 גיני נ' הרבנות הראשית, פסקה 32 (6.6.2016)). עקרון זה מתואר לא אחת כפרשנות לאור

'סביבתו החקיקתית' של דבר החקיקה (ראו למשל: ע"א 214/81 מדינת ישראל נ' פחימה, פ"ד לט(4) 821, 828-829 (1986); עע"מ 9135/03 המועצה להשכלה גבוהה נ' הוצאת עיתון הארץ, פ"ד ס(4) 217, 244 (2006); בג"ץ 7583/22 המרכז לקידום מעמד האשה ע"ש רות ועמנואל רקמן באוניברסיטת בר-אילן נ' הרבנים הראשיים לישראל, פסקה 8 לחוות הדעת של חברי, השופט ד' מינץ, ופסקה 3 לחוות הדעת של חברי, השופט עמית (14.1.2024)).

44. על כן, גם במצבים שבהם האובייקט המידי של הפרשנות הוא מילה, או משפט בודד – דוגמת עניינינו-אנו – תורת הפרשנות מורה לו לפרשן "צא מן התבנה" (בראשית ח, טז); עליו 'לשאת סביב עיניו', לפנות להקשר הלשוני השלם, הכולל את דבר החקיקה במלואו, ובהתאם לכך לבחון את מושא הפרשנות (בש"פ 2235/24 פלד נ' מדינת ישראל, פסקה 24 והאסמכתאות שם (15.12.2024)). אל לנו אפוא להשקיף על היחידה המתפרשת ב'ראיית מנהרה', ולהוציא את דבר המחוקק מהקשרו, "במובנה הנכון והאמיתי של הוצאת דברים מהקשרם" (דברי השופט מ' חשין בבג"ץ 3648/97 סטמקה נ' שר הפנים, פ"ד נג(2) 728, 749 (1999) (להלן: עניין סטמקה)). יפה לעניין זה גם המשך דברי השופט חשין, שנאמרו אמנם בהתייחס לסעיף חוק ספציפי (הקרוב לעניינינו), אך הם בעלי תוקף כללי:

"הוראת סעיף 4א, לא יהא זה נכון וראוי אם ייאמר עליה כי לבדד תשכון וכי בהוראות-חוק אחרות לא תתקשבו. בחפירות ארכאולוגיה, לו מצאנו חרס עתיק ועליו חרות סעיף 4א – והחרס לבדד, בלי ראשית בלי אחרית, בלא הקשר להוראות שלפניו ושלאחריו, כמו חי הוא הנושא-את-עצמו – אפשר פירשנוהו כך ואפשר פירשנוהו אחרת. ואולם לא כך הם פני הדברים. סעיף 4א נשתל בגוף חוק השבות בכוונת-מכוון להופכו אבר חי בגוף. חוק השבות זורם בו והוא זורם בחוק השבות. לרקע זה, לא יהא זה לא נכון ולא ראוי אם ננתקהו ממקומו, נחזיק אותו בין אצבעותינו, ונקרב אותו אל האור לבוחנו לעצמו, לבדד. אם אמת ביקשנו למצוא, שומה עלינו לבוחנו במקומו הטבעי, בהקשר חוק השבות" (שם, עמוד 750; ההדגשה הוספה – נ' ס').

45. נמצאנו למדים, כי תנאי הכרחי, בלעדיו אין, להתחקות אחר המשמעות הלשונית ההולמת ביותר של מונח, למצער בכל הנוגע לפרשנות משפטית, טמון בהבנת ההקשר שבו מצוי אותו מונח. אכן, דבר חקיקה אינו מרחף לו בחלל ריק, ב'עולם האידאות', או במילון; הוא מצוי בתוככי חוק, המסדיר תחום חיים מסוים, בעל היגיון משלו, תוך עשיית שימוש במושגים באופן מסוים, הרלבנטי לאותו חוק. אדגיש, כי אין להסיק מכך, כי שימושים נוספים באותו מונח, בחוקים אחרים, אינם רלבנטיים לשם פרשנות דבר

החקיקה; אלא אך כי מקום שבו הקשר הדברים מלמד על משמעות לשונית ברורה של מונח בדבר חקיקה מסוים, יש לבפרה על פני שימושים אחרים – ואף על פני שימוש כללי ומקובל – באותו מונח (לקביעות ברוח זו, ראו למשל: עניין סרוסי, עמודים 828-829, 835, 837-839, 842; עניין הסתדרות העובדים הכללית, עמודים 97-99; ע"פ 7757/04 בורשטיין נ' מדינת ישראל, פ"ד נט(5) 218, 236-237 (2005)).

46. עמדנו אפוא על נדבך מרכזי בכל הנוגע לעריכת ניתוח לשוני של הוראת חוק – קריאת היחידה המתפרשת בראי סביבתה. שלב זה הוא חיוני במסגרת פרשנות הוליסטית, כנזכר לעיל, אשר במסגרתה עדיפות שיש לייחס לפרשנות מסוימת על פני אחרת במישור הלשוני, היא אחד מן הפרמטרים שאותם יש לשקול לצורך ההכרעה הפרשנית הסופית. כך, שכן ממצאים לשוניים ברורים באשר לכך שתיבה פלונית משמשת בחוק אלמוני דווקא במובן מסוים – הן כאלה הנוגעים ליחידה המתפרשת עצמה, הן כאלה שעניינם בסביבתה – בכוחם ללמד כי עסקינן במקרה של לשון שאינה משתמעת לשני פנים; או, במקרים אחרים, ליצור היררכיה רבת משמעות בין האפשרויות הפרשניות השונות, שנכון לה להוסיף וללוות את הפרשן גם אל שלב הדיון בתכליות החוק וההכרעה הפרשנית הסופית. זאת, בין היתר, על מנת להישמר כיאות ממצב – אפשרי, אך לא פשוט כלל ועיקר – שבו אפשרות פרשנית שנכנסת בלשון החוק אך בדוחק, תגבר על אפשרות אחרת, שהיא שעולה באופן טבעי ופשוט מקריאת החוק (ראו, בהקשר זה, דבריו של ברק, באשר לפרשנות הנעדרת אחיזה בלשון החוק, אשר דומני כי יפים – כמובן במידה פחותה – גם לאפשרות פרשנית שאחזתה בלשון החוק דלה וחלשה: ברק, פרשנות החקיקה, עמוד 82; ההדגשות הוספו – נ' ס'; כן ראו, אף זאת בהתאמות המתחייבות: דנג"ץ 5026/16 גיני נ' הרבנות הראשית לישראל, פסקאות 6-11, 15-16 לחוות דעתי (12.9.2017) (להלן: עניין גיני); לטעם נוסף שהועלה בעת האחרונה, למתן משקל ניכר ללשונה של היחידה המתפרשת, ראו: Ori Katz, *Reducing Sympathy Bias in the Courtroom: The Impact of Statutory Interpretation Methods*, J. LEGAL STUD. 1 ((forthcoming)).

47. לצד האמור אעיר, כי בתורתו הפרשנית רחבת הידיים של ברק, מצויות לנו גם אסמכתאות לכך שניתוח דוגמת זה שתואר עתה, המבוסס על עיון בחוק במבט רחב, מתוך ניסיון להבין את ההקשר הפנימי שבו נעשה שימוש במונח מושא הפרשנות – מקומו הראוי לו הוא במסגרת העמידה על תכליתו הסובייקטיבית של דבר החיקוק (ראו, למשל, אהרן ברק פרשנות תכליתית במשפט 190, 401 (התשס"ג) (להלן: ברק, פרשנות תכליתית); אך ראו גם שם, עמודים 412-415; ע"א 105/92 ראם מהנדסים קבלנים בע"מ

נ' עיריית נצרת עילית, פ"ד מז(5) 189, 199 (1993) (שימוש בלשון החוק ועיון כולל בו על מנת לאתר את התכלית האובייקטיבית); וכן את המקורות שהוזכרו לעיל, בפסקה 37 (יצירת מדרג בין אפשרויות פרשנויות עוד במסגרת שלב הלשון)). חשוב אפוא לומר, כי בין כה ובין כה, תחת כל אחת מן השיטות – נראה כי היו מתקבלות תוצאות השונות רק מעט זו מזו, אם בכלל.

48. כך, תחת גישה המשייכת אותו עיון רחב בלשון החוק, ואת דירוג האפשרויות הפרשניות לשלב העמידה על התכלית הסובייקטיבית, הדיון שתואר לעיל היה מתבצע במסגרת שלב זה, ובעל הדין שלהצעתו הפרשנית עדיפות לשונית כאמור – היה נהנה בשל כך מיתרון בכל הנוגע לתכלית הסובייקטיבית. יתרון זה היה נושא חשיבות רבה, מאחר שבמסגרת השיטה שלפיה העיון בהוראות החוק כמכלול הוא חלק מן ההתחקות אחר התכלית הסובייקטיבית, כאשר עסקינן בתכלית כאמור אשר נלמדת במישרין מלשונו של דבר החקיקה – ניתן לה משנה תוקף (ראו על כך, מזווית מעט אחרת: עניין גיני, פסקאות 24-25 לפסק הדין של הנשיאה מ' נאור, ופסקאות 17-21 לחוות דעתי; ברק, פרשנות תכליתית, עמוד 432); וכמו כן, כאשר מדובר בתכלית סובייקטיבית שהיא ברורה ומובהקת – יש להקנות לה משקל פרשני נכבד, גם אל מול יתר רכיבי הפרשנות (כג"ץ 5658/23 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' הכנסת, פסקה 14 לחוות הדעת של חברתי, השופט רונן (1.1.2024)); עניין גיני, פסקה 15 לחוות דעתי). אשר על כן, בין אם שלב ניתוח לשון החוק הוא שמהווה האכסניה המתאימה לניתוחו של דבר חקיקה במבט רחב, על קרבו ועל כרעיו, בין אם מתאים לכך שלב אחר – החשוב הוא שמקומו של ניתוח לשוני מדוקדק מסוג זה, שמהווה חלק בלתי-נפרד מכל תהליך פרשני, לא יפקד מפרשנות החקיקה; ולא פחות חשוב מכך – יקבל במסגרתה את המשקל הראוי לו.

לאחר הקדמה כללית זו, יכול אני לגשת ליישום הדברים בנדון דידן.

פרשנות לשונית 'במבט רחב' – המונח 'התאזרחות' בחוק האזרחות

49. כזכור, סעיף 8(א) לחוק מורנו כי "התאזרחותו של אדם מקנה אזרחות גם לילדו הקטין שביום ההתאזרחות היה תושב ישראל או תושב של אזור המוחזק על ידי צבא-הגנה לישראל והמתאזרח היה רשאי להחזיק בו" (ההדגשות הוספו – נ' ס'). מהן המשמעויות הלשוניות שיכולות המילים המודגשות לשאת? האם קיימת אפשרות לשונית אחת בלבד, או שמא קיימות כמה כאלה? ואם ימצא כי מדובר בכמה אפשרויות – מהי ההיררכיה ביניהן? לעיסוק בשאלות אלה אפנה עתה.

50. לטענת המשיבים, המילה 'התאזרחות', על-פי משמעותה הפשוטה, מתארת כל הליך שבו אדם נעשה אזרח של מדינה. תימוכין לשיטתם, מוצאים הם במילון, שם הוגדרה המילה 'התאזרחות' בהאי לישנא: "קבלת זכויות אזרח, קבלת נתינותה של מדינה: התאזרחות העולים בארץ" (אברהם אבן-שושן מלון אבן-שושן: מחודש ומעודכן לשנות האלפים 438 (משה אזר עורך ראשי 2003)). תמונה דומה עולה גם מבחינת הגדרתו של המונח המקביל להתאזרחות בדין האמריקני – Naturalization (לגבי ההקבלה, ראו: אליהו מוזס מילון מונחים משפטיים: עברי-אנגלי 101 (מהדורה חמישית 2006)), אשר מתייחס לכל תהליך שבו נעשה אדם לאזרח שלא דרך לידה (ראו, למשל: USCS Const. Amend. 14, § 1, Sec. 1: "*All persons born or naturalized in the United States, and subject to the jurisdiction thereof, are citizens of the United States and of the State wherein they reside*").

51. אמנם כן, נראה כי הצדק עם המשיבים, בכל הנוגע למילה 'התאזרחות' כשהיא לעצמה. דא עקא, כפי שצוין בהרחבה לעיל, "אין אנו רשאים להתבצר כאן 'במבצר המילון' ולדרוש מלה כהוראתה במילון" (עניין מוסא, עמוד 78; ראו גם: ע"א 412/86 מוריס נ' מנהל המכס והמע"מ, פ"ד מג(3) 433, 436 (1989)). עלינו לפרש את המונח מתוך מבט רחב, תוך התחקות אחר ההקשר שבו נעשה בו שימוש, וניתוח של ה'סביבה החקיקתית' שבה הוא מצוי. זאת, בזכרנו כי הוראתו של המונח שבו עסקינן, קשורה הדוקות ל'נוף מולדתו'.

52. אכן, לכשנעשה זאת, ונתן עינינו בסביבתו החקיקתית של הסעיף – קרי, בחוק האזרחות בכללותו – נמצא בו הוראות שלהן חשיבות רבה לצורך השאלה שלפנינו. כך, המונח 'התאזרחות', להטיותיו השונות, מופיע 5 פעמים בסעיף 8 לחוק האזרחות (פעם אחת בכותרת הסעיף, 3 פעמים בסעיף 8(א)), ופעם אחת בסעיף 8(ב)). לבר מאלה, למונח 12 מופעים נוספים בחוק האזרחות כולו – 3 בכותרות סעיפים, ו-9 בסעיפים עצמם. כפי שיפורט להלן, לגבי כל אותם 12 מופעים שמחוץ לסעיף 8 – ברי, כי מדובר דווקא על 'התאזרחות' כדרך ספציפית לרכישת אזרחות, ולא על כלל הדרכים לעשות כן. אגש, תחילה, אל סעיפים שניתן לראותם כסביבתו החקיקתית הקרובה של סעיף 8, ולאחר מכן אפנה אל הוראות רלבנטיות נוספות אשר מצויות בחוק האזרחות.

סביבתו החקיקתית הקרובה של סעיף 8 – סעיפים 1 ו-5-7 לחוק

53. אפתח בסעיף 1 לחוק. תחת הכותרת "מבוא", משורטטת בסעיף זה 'מפת דרכים' לחוק כולו; מצוין שם, כי ב-7 דרכים "אזרחות ישראלית נקנית":

”מכוח שבות לפי סעיף 2,
 מכוח ישיבה בישראל לפי סעיף 3,
 מכוח לידה לפי סעיף 4,
 מכוח לידה וישיבה בישראל לפי סעיף 4א,
 מכוח אימוץ לפי סעיף 4ב,
 מכוח התאזרחות לפי הסעיפים 5 עד 8,
 או מכוח הענקה לפי סעיף 9” (ההדגשות הוספו – נ’ ס’).

מיד לאחר קיבוץ זה של כלל הדרכים לרשימה אחת, תוך שיוך כל אחת ואחת מהן לסעיף או לסעיפים שבהם עוגנה בחוק האזרחות, הוסיף והבהיר המחוקק, כי “לא תהיה אזרחות ישראלית אלא לפי חוק זה”, היינו: הרשימה “סְגָרַת וּמְסָגָרַת” (יהושע ו, א).

54. מבין הדרכים הנזכרות, בהליך הנוכחי עניין לנו בשתיים מן השבע: דרך השבות, שעניינה נדון בסעיף 2 לחוק, אשר מפנה גם אל חוק השבות, שם מצויים פרטיה ודקדוקיה; ודרך ההתאזרחות, אשר מוסדרת בסעיפים 5-8 לחוק האזרחות. מובן אפוא, ובכך עיקר החשיבות לענייננו עתה, כי ה’התאזרחות’ אשר מוזכרת בסעיף 1 משמשת כדרך אחת, ספציפית, לקבלת אזרחות; לא כשם כולל לשלל דרכים שונות לעשות כן. בפרט עולה, כי סעיף 1 מבחין הבחנה ברורה בינה לבין דרך השבות.

55. בהמשך לאמור, נראה כי סעיף 1 לא ללמד רק על עצמו יצא. אמנם, נדמה כי אין מדובר ב’סעיף הגדרות’ ככל מצוותו וחוקתו, אך הדברים גם אינם מאוד מרוחקים מכך. באשר לסעיפי הגדרות משמיענו ברק, כי אלה “נועדו, בעיקרו של דבר, לייתר חלק מהההליך הפרשני, ולקצר את לשון החקיקה”, כאשר “חשיבותן העיקרית של ההגדרות באה לידי ביטוי מקום שניתן למונח מובן שונה ממונח הרגיל או מקום שמובנו הרגיל אינו ברור דיו לצרכיו של דבר החקיקה. במצב דברים זה נותן המחוקק ביטוי ללקסיקון המיוחד בו הוא נוקט, ובכך מזהיר את הציבור ומעמידו על המובן המיוחד שהמחוקק מעניק לאותו ביטוי” (ברק, פרשנות החקיקה, עמוד 138). אכן, מובנה הלשוני הרגיל של המילה ‘התאזרחות’ – רחב ממסלול ההתאזרחות שעוגן בסעיפים 5-8 לחוק; אך דווקא מטעם זה, משיא תרומה חשובה סעיף ה”מבוא” – ‘מפת הדרכים’ שבפתחו של חוק האזרחות – שכן מובהר בו לפרשן מהי ה’התאזרחות’ שאותה יפגוש בחוק.

56. למעשה, אפילו יתפס סעיף 1 שלא כמעין ‘סעיף הגדרות’, כוחם של הדברים – בעינו עומד. כך, משעה שישנה בחוק האזרחות דרך קניית אזרחות מובחנת, שקיבלה את השם ‘התאזרחות’, ושפרטיה נדונים בו – קשה עד מאוד לחשוב כי קיימת בחוק גם ‘התאזרחות’ שאינה לפי סעיפים אלה; ומכיוון מעט שונה: כי את מי מהופעותיה של אותה תיבה בדיוק, במסגרת אותו החוק, נכון יהיה לפרש כמי שנושאת משמעות אחרת.

57. דברים אלה מקבלים משנה תוקף, משעסקינן באזכורים של המונח 'התאזרחות', על הטיותיו, אשר מופיעים בסעיף 8, שנמנה על חטיבת הסעיפים שמוקדשים לפרטיה ולדקדוקיה של ההתאזרחות כדרך קבלת אזרחות ספציפית – סעיפים 5-8 לחוק. כך, אין זה מסתבר לומר, כפי שלמעשה טוענים המשיבים, כי בתוך חטיבת דיני ההתאזרחות, 'ניטע' לפתע סעיף אשר מסדיר גם את זכויותיהם של זכאי השבות ובני משפחתם, שמא גם של רוכשי אזרחות נוספים; זאת, מבלי שהמחוקק ציין דבר באשר לחריגתו מן המסגרת הנושאת ומהקשר הדברים. בדיוק להפך: כפי שכבר פורט, חוק האזרחות כולל גדרים וגבולות ברורים בין הדרכים השונות לרכישת אזרחות. אי לכך, עלינו להישמר מהרכבת כלאיים ומעירוב מין בשאינו מינו – מקביעה כי סעיף 8 הוא כ"אילן שעומד בפנים ונופו נוטה לחוץ" (תוספתא, מעשר ב, יב), כך שמסתופפים תחת צלו גם רוכשי אזרחות שעניינם טופל על-ידי המחוקק בסעיפים ובחוקים אחרים.

58. בהמשך לכך, תמונה שלפיה ה'התאזרחות' שנזכרת בחטיבת דיני ההתאזרחות, עניינה דווקא בדרך הספציפית לרכישת אזרחות, עולה גם מבחינת 'שותפיו' של סעיף 8 לחטיבה – סעיפים 5-7 לחוק. כך, סעיף 5 – שכותרתו "התאזרחות", ושהובא לעיל – פורט את התנאים אשר מייחדים דרך ספציפית זו לרכישת אזרחות ישראלית; הסעיף העוקב, סעיף 6, עוסק במי שפטורים מחלק מאותם תנאים, אך עדיין יכולים "להתאזרח"; וסעיף 7, שכותרתו "התאזרחות של בעל ואשה", עוסק בדיוק בכך. פשיטא אפוא, שמדובר בדרך הספציפית לרכישת אזרחות, על פרטיה ודיניה (בפרט אזכור, בהקשר זה, את הניסוחים הבאים: "בגיר שאיננו אזרח ישראלי יכול לקבל אזרחות ישראלית על ידי התאזרחות" (סעיף 5(א) לחוק); "שר הפנים רשאי, לפי שיקול דעתו, להעניק אזרחות ישראלית בדרך של התאזרחות [...]"; (סעיף 6(ה) לחוק); "[...] יכול השני לקבל אזרחות ישראלית על ידי התאזרחות" (סעיף 7) (ההדגשות הוספו – נ' ס').

59. יתר על כן, בסעיף 7 – שהוא הסעיף הקרוב ביותר אל סעיף 8, בראש ובראשונה מבחינת תוכנו, אך גם מבחינת מיקומו – גלומה חשיבות נוספת, משמעותית במיוחד לענייננו. תחת הכותרת "התאזרחות של בעל ואשה", מורנו סעיף 7 כדלקמן: "בעל ואשתו שאחד מהם אזרח ישראלי או שאחד מהם ביקש להתאזרח ונתקיימו בו התנאים שבסעיף 5(א) או הפטור מהם, יכול השני לקבל אזרחות ישראלית על ידי התאזרחות" (ההדגשות הוספו – נ' ס'). עינינו הרואות, כי גם סעיף 7, גם סעיף 8 – עוסקים שניהם בהסדרת מעמד אזרחי של בני תא משפחתי, כאשר אחד מחברי התא הוא ש'גורר' אחריו את בן המשפחה השני,

וממנו באות זכויותיו – סעיף 7 עושה כן בהתייחס לבני זוג, ואילו סעיף 8 מטפל בצאצא קטין.

60. על רקע זה, ההבדל בין שני הסעיפים בולט: בעוד שבסעיף 7 נאמר בפירוש כי בן הזוג 'מעניק הזכויות' יכול להיות 'אזרח ישראלי' או כזה ש'ביקש להתאזרח' ואכן יכול לעשות כן, בסעיף 8 מוזכר בכל הנוגע להורה 'מעניק הזכויות' אך ורק המונח 'התאזרחות' להטיותיו – אין כל אמירה לגבי הורה שהוא 'אזרח ישראלי', ללא תלות בדרך שבה זכה באותו מעמד (הדברים קשורים גם לכך שסעיף 8 עוסק דווקא בזמן רכישת האזרחות, בעוד שלגבי סעיף 7 אין מגבלה דומה באשר למועד הזוגיות, כך שמדובר למעשה גם בדיניו של אזרח ישראלי 'ותיק'). רואים אנו אפוא, כי כאשר ביקש המחוקק לעסוק בבן משפחה 'מעניק זכויות' שלא קיבל את אזרחותו דווקא בדרך של התאזרחות, הדבר נאמר בפירוש. על רקע זה, את הבחירה לא להתנסח באופן זהה, בכל הנוגע להורה בסעיף 8 – אין אלא להבין כהכרעה מודעת, שלפיה מדובר דווקא ב'מתאזרח' לפי סעיף 5; לא בבעל אזרחות מכל מקור שהוא (בהקשר זה אציין, כי נוסחו הנוכחי של סעיף 7 כמעט זהה לנוסחו בעת חקיקת חוק האזרחות, למעט שינוי קטן שאינו רלבנטי לענייננו; זאת, כאשר גם בגרסתו המקורית של סעיף 8, שנחקקה יחד עם סעיף 7, הוזכרה לגבי ההורה רק 'התאזרחות', ולא החזקה באזרחות ישראלית ללא תלות במקורה).

61. אמרתי עתה כי פשוט וברור שהופעות המונח 'התאזרחות' בסעיפים 5-7 לחוק, מתייחסות ל'התאזרחות' כדרך ספציפית לרכישת אזרחות; מדוע לא נאמר כן גם לגבי סעיף 8, כך שניתן יהיה לסיים את הדיון כבר עתה? בהקשר זה סבורני, כי יכולים המשיבים לטעון, גם אם מעט בדוחק, כי מדובר בסעיף של 'התאזרחות', אך ורק במובן זה שהקטין שנדון בו הוא שרוכש אזרחותו בדרך של התאזרחות. מכך עדיין לא נובע, למצער לא באופן מכריע, כי קבלת האזרחות שמוזכרת בסעיף לגבי ההורה – כמין נתון רקע עובדתי, להבדיל מהוראה נורמטיבית – היא בהכרח כזו אשר נעשית בדרך של 'התאזרחות'. על כן, הגם שהשימוש שעשה המחוקק במילה 'התאזרחות' לגבי ההורה, במסגרת הסעיפים שעוסקים ב'התאזרחות' כדרך ספציפית לרכישת אזרחות, בהחלט נראה כמטה לעבר האפשרות שעסקינן דווקא בהורה שהתאזרח לפי סעיפים 5-7 – עדיין אין מדובר בראיה ניצחת שביכולתה להביא לסיום הדיון; נדרש אפוא להמשיכו.

סביבה חקיקתית כללית – הוראות רלבנטיות נוספות בחוק האזרחות

62. אשוב אל מופעי התיבה 'התאזרחות', להטיותיה, בחוק האזרחות, ועתה אפנה אל האזכורים המצויים מחוץ לסעיפים 5-8 לחוק. כפי שאבהיר להלן, עיון במופעים אלה

מלמד, באופן שאינו משתמע לשני פנים, כי יש להבינם ככאלה שעוסקים בהתאזרחות כדרך ספציפית לרכישת אזרחות. כך, סעיף 4(א)(2) לחוק, אשר עוסק בדינו של "מי שנולד מחוץ לישראל כשאביו או אמו היו אזרחים ישראליים", מבחין בהקשר זה בין מי שהוריו היו אזרחים "מכוח שבות" לבין מי שאזרחות הוריו באה להם "מכוח התאזרחות". הא לנו ראייה נוספת, לכך שכאשר נזכרת 'התאזרחות' בחוק האזרחות, הכוונה היא דווקא לדרך שמשפנה בסעיף 5 לחוק, ולא לרכישת אזרחות בכל דרך שהיא; ולמצער – כי דרך השבות אינה כלולה בתיבה 'התאזרחות', שלא כפי שטוענים המשיבים לגבי סעיף 8.

63. סעיף נוסף שבו מוצאים אנו את ה'התאזרחות' כדרך ספציפית לרכישת אזרחות, אשר מובדלת בפירוש מן התופעה הכללית של רכישת אזרחות ישראלית, בכל דרך שהיא, הוא סעיף 14(א) לחוק; זו הוראתו: "פרט לענין התאזרחות, אין רכישת אזרחות ישראלית תלויה בויתור על אזרחות קודמת" (ההדגשות הוספו – נ' ס'). כל המוסיף – גורע.

64. משמעות הדברים היא אפוא, שאימוץ דרכם הפרשנית של המשיבים יוביל כמעט לתקיפת טריז בין סעיף 8 לבין יתר סעיפי חוק האזרחות; 'אי' של התאזרחות במובן אחד, הנטוע בין שלל מופעים אחרים של המילה התאזרחות במובן אחר. ואם לא די בכך, אז בפרשנות שכזו יהיה גם כדי להוביל למתח פנימי ניכר אף בתוככי סעיף 8 עצמו. כפי שכבר צוין, על-פי שיטת המשיבים, את השתייכותו של סעיף 8 לרביעיית סעיפי ההתאזרחות, יש להבין כמתייחסת דווקא אל הקטין; הוא-הוא המתאזרח שבסעיף, כפי שעולה גם מן הכותרת "התאזרחות של קטינים", בעוד ההורה שנזכר שם הוא מי שרכש את אזרחותו בכל דרך שהיא. הבעיה בקריאה זו, היא שתוצאתה תהא שה'התאזרחות' אשר מוזכרת בכותרת סעיף 8 לגבי הקטין – תפורש כדרך הספציפית לרכישת אזרחות, בעוד ה'התאזרחות' שנזכרת לגבי ההורה (ב-4 הטיות שונות) – תפורש כמתייחסת לרכישת אזרחות בכל דרך שהיא. אפילו ניתן היה להסכין, בדוחק לא מבוטל, לכך שתינתנה פרשנויות שונות למונח אחד בסעיפים שונים של אותו חוק, הדברים קשים עוד יותר שעה שעסקינן במשמעויות שונות ממש באותו הסעיף (עם זאת, מאחר שמדובר בכותרת הסעיף, הקושי פוחת; לעניין זה ראו והשוו: בג"ץ 8425/04 אדמ טבע ודין – אגודה ישראלית להגנה על הסביבה נ' הוועדה הארצית לתכנון ובניה של תשתיות לאומיות, פסקה 6 (8.7.2008); ברק, פרשנות החקיקה, 315-321).

65. הנה כי כן, עיון בחוק האזרחות בכללותו, על מופעי התיבה 'התאזרחות' שפזורים לאורכו ולרוחבו, מלמד בבירור כי כאשר נעשה בחוק שימוש במונח זה – מדובר בדרך רכישת האזרחות הספציפית, המעוגנת בסעיפים 5-8 לחוק. זאת, כאשר שעה

שרצה המחוקק לעסוק במקבלי אזרחות מכל מקור שהוא – השתמש בניסוחים 'קבלת אזרחות' או 'רכישת אזרחות' (ראיה נוספת לכך תובא מיד להלן, בהתייחס לגלגוליו של סעיף 11 לחוק). אכן, המשיבים לא הצביעו ולו על אזכור אחד של המונח 'התאזרחות', מחוץ לתחומי סעיף 8, שאותו סבורים הם כי נכון להבין בדרך שבה קוראים הם לנו לפרש את הסעיף הנזכר. חזקה פרשנית איתנה בידינו, אשר פינה ויתד לה בהיגיון פשוט, ש"אין המחוקק משתמש תוך מעשה חקיקה אחד במונח אחד במונחים שונים" (ע"פ 52/63 היועץ המשפטי לממשלה נ' פייגנבאום, פ"ד יז 1081, 1085 (1963); כן ראו: עניין מרינצ'בה, פסקה 12 לחוות דעתי; ברק, פרשנות החקיקה, עמודים 599-601). אשר על כן, חרף פירושו המילוני של המונח 'התאזרחות', שעה שהוא ניצב בכדידותו – ברי, כי לאפשרות הפרשנית שבה מצדדת המדינה, עדיפות לשונית ניכרת ביותר על פני זו שבה אוהזים המשיבים (בהקשר זה ראו גם את דברי מ"מ הנשיא פוגלמן, בפסקה 2 לחוות דעתו בפסק הדין נושא הדיון הנוסף). קשה אפוא עד מאוד לתפוס את לשונו של סעיף 8 ככזו שמקרינה מתוכה יותר מאפשרות פרשנית אחת; נראה, חלף זאת, כי בחוק האזרחות יוחד מסלול אחד, ספציפי, שפונה 'התאזרחות', ושאליו – ורק אליו – מתייחסים אזכורי המונח שבחוק.

66. כשלעצמי, סבורני כי די באמור עד כה על מנת להביא את המסע הפרשני לכדי גמר, כך שהשביל שהתחיל כאן – גם יגיע מיד אל סיומו (ראו, למשל: ע"א 450/17 א.ס.בי.אן הלבשה בע"מ נ' רשות המיסים, פסקה 7 לפסק הדין של חברי השופט מינץ והאסמכתאות שם (29.10.2019)). ואולם, מאחר שבפסק הדין נושא הדיון הנוסף הוקדש דיון נרחב גם לתכליות החוק, נכון אני לפסוע כברת דרך נוספת, אף למרחבים אלה, תחת הנחה, שאינה חפה מקשיים, ושלפיה די במשמעות המילונית הנזכרת על מנת 'לדלות' מלשון החוק שתי פרשנויות אפשרויות; אלא שעדיין, בהינתן כלל האמור, נקודת המוצא לדיון בתכליות תהא של עדיפות ברורה לאפשרות הפרשנית שבה דוגלת המדינה, על פני מקבילתה שביד המשיבים. כפועל יוצא, על מנת להביאנו לאמץ את גישתם הפרשנית, ידרשו המשיבים לעדיפות ניכרת ביותר במישור הפרשנות התכליתית.

67. סיכומו של דבר: ניתוח לשוני של סעיף 8 במבט רחב, על רקע חוק האזרחות בכללותו – מוליך לטעמי אל מסקנה, שלפיה טמונה בסעיף הנ"ל אפשרות לשונית אחת בלבד; הא ותו לא. אך אפילו אהיה נכון, בכל זאת, לקבל את עמדת המשיבים, ולהסתפק במשמעותה המילונית של המילה 'התאזרחות', על מנת להסיק כי לפנינו שתי אפשרויות לשוניות – בהחלט לא ניתן לראותן כשתי אפשרויות שוות-מעמד; הרחק מכך. גם אם הלשון אכן סובלת שתי משמעויות – ברי, כי תחת אחת מהן היא תימצא סובלת הרבה

יותר. משמעות הדבר היא, שגם אם נתקדם אל שלב התכליות, על התקדמות זו להתבצע מתוך נקודת מוצא של עדיפות ניכרת לפרשנותה של המדינה, נוכח יתרונה ב'זירה הלשונית'. לפיכך, על מנת להטות את הכף חזרה לטובתם-הם, ידרשו המשיבים להוכיח עדיפות משמעותית ביותר של גישתם הפרשנית, במישור הפרשנות התכליתית. דא עקא, כפי שיפורט להלן, לא מצאתי כי עלה בידם לבסס עדיפות כאמור. אעבור לכך.

תכלית טובייקטיבית

68. אפתח בהערה מקדימה: כאשר עסקינן בבחינת הליך חקיקתו של חוק פלוני, ובניסיון לדלות מהליך זה תובנות באשר לעמדות מחוקקיו, הדבר יכול להתבצע בשני מישורים שונים. המישור האחד, הוא מציאת ראיות באשר לתכליות שאותן ביקשו מחוקקי החוק להגשים, כפי שאלה באו לידי ביטוי בדבריהם שבמסגרת הליך החקיקה. המישור השני, עניינו באינדיקציות לכוונות שעמדו מאחורי הניסוחים שנבחרו על-ידי המחוקקים, ובמשמעויות שיוחסו על-ידם למונחים שבהם בחרו להשתמש. בנקודה זו, עשוי הטוען לטעון, כי את ההתחקות אחר המישור השני יש לשייך לשלב הניתוח הלשוני. אכן, דומה כי יש טעם בעמדה זו; ברם, מבלי לטעת מסמרות באשר למיקום הנכון לעריכת דיון זה, את הניתוח הנוכחי מצאתי לנכון לערוך במסגרת שלב בחינת התכלית הסובייקטיבית, בהתאם למתודה הפרשנית הנהוגה עמנו, ועל מנת שלא לסרב לא את הניתוח, ולפצל לשניים את העיון בהליך החקיקה.

69. לאחר הערה זו, יכול אני לגשת אל גוף העניין. כמצע לדיון בהליך החקיקה אציין, כי נוסח הסעיף שלפנינו מיוסד, בעיקרו של דבר, על תיקון מס' 2 לחוק האזרחות, התשכ"ח-1968, שבגדרו נעשו בחוק האזרחות שינויים לא מבוטלים, לרבות בסעיף 8 שבו עסקינן. ברם, 'גרעינו' של סעיף 8, מנוסח החוק המקורי – נשמר, גם במסגרת התיקון, שכן זה האחרון עסק בפרטים ספציפיים של ההסדר. כך, בגרסת הסעיף הראשונה נקבע, כי "התאזרחות מקנה אזרחות ישראלית גם לילדיו הקטינים של המתאזרח"; הא ותו לא. לאחר מכן, במסגרת התיקון, הוספו הדרישות שנזכרו לעיל: "ביום ההתאזרחות [הקטין] היה תושב ישראל והמתאזרח היה רשאי להחזיק בו" (עוד הוספה הסדרה למצב של מחלוקת בין ההורים – סעיף 8(ב)). משמעות הדברים היא, שעל מנת לעמוד על הדרך שבה תפסו חברי הכנסת את הסעיף, רלבנטיים במיוחד עבורנו הן הדיונים שהתקיימו עובר לחקיקת החוק המקורי, הן הדיונים שהתקיימו סביב התיקון משנת 1968 (אציין, כי בוצע בסעיף 8 שינוי נוסף, מאוחר יותר, במסגרת תיקון מס' 4 לחוק האזרחות, התש"ם-1980, אך מדובר בשינוי שאינו מעלה ואינו מוריד בכל הנוגע לסוגיה שלפנינו).

70. אומר כבר עתה, כי עמדה חדה וברורה באשר לשאלת תחולתו של סעיף 8 על ילדיהם של זכאי שבות, או בדבר התכלית שביקשו המחוקקים להגשים באמצעות הסעיף, בכל הנוגע לילדיהם של מקבלי אזרחות – לא מצאתי בדיונים שהתקיימו לגבי חוק האזרחות, ובכלל זאת סעיף 8 לו, בבית המחוקקים (לדיון מסוים, שנראה כי יכול להידרש לשני פנים, ראו: פרוטוקול ישיבה 197 של ועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת ה-6, 15-13 (5.6.1968)). ברם, שונים הם פני הדברים באשר למישור השני שתואר לעיל, קרי: עמידה על המשמעות שייחסו המחוקקים למונחים שנבחרו על-ידם. כפי שאפרט להלן, בחינת הליכי חקיקת סעיף 8 המקורי, כמו גם תיקון מס' 2, יכולים ללמדנו כי לנגד עיניהם של חברי הכנסת עמדו הורים שקיבלו אזרחותם בדרך של התאזרחות, לפי אחד מן הסעיפים 5-7 לחוק.

71. אפתח במחלוקת שהתעוררה במסגרת חקיקת החוק המקורי, בשנת 1952. השאלה היתה, בתמצית, אם לדרוש נוכחות של הקטינים בישראל, על מנת ש'יהנו' מן ההסדר שנקבע בסעיף 8, אם לאו. כזה היה ביטויה של המחלוקת במליאת הכנסת: חה"כ זרח ורהפטיג ציין, תחילה, כי "המדובר בסעיף 9 [שהיום הוא סעיף 8 – נ' ס'], כמו בכל הסעיפים שנידונו הערב, הוא בהתאזרחות ולא באזרחות אוטומאטית"; בהמשך לכך, טען כי כשם ש"ביחס להורים העמדנו דרישה שהם ימצאו במדינה כתנאי להתאזרחות בהתאם לסעיף 6 [שהיום הוא סעיף 5 – נ' ס'] [...] אותו התנאי צריך להעמיד ביחס לקטנים". חה"כ יעקב קליבנוב, יו"ר הוועדה לחוק האזרחות, אמנם חלק עליו, אך החשוב עבורנו הוא שגם בדבריו ההתייחסות היתה להורים ש"קיבלו את האזרחות דרך התאזרחות" (הישיבה ה-71 של הכנסת השניה 1692, 1700 (26.3.1952); על מנת להבין את המצב שתואר בהמשך דבריו, שעניינו בהתאזרחות הנעשית מחוץ לארץ, ראו הוראת סעיף 6 (ד) לחוק). רואים אנו אפוא, כי השניים הניחו כי עסקינן דווקא בהורים שהם 'מתאזרחים', אשר עוברים במסלוליהם של סעיפים 5-7 לחוק.

72. נוסף על כך, מצויות בדיונים גם שלל אמירות כלליות, שמהן עולה כי כאשר נעשה שימוש במונח 'התאזרחות', הכוונה היתה לדרך הספציפית לרכישת התאזרחות (ראו, למשל: דברי חה"כ יחיאל הררי בפרוטוקול ישיבה 8 של ועדת המשנה לחוק האזרחות, הכנסת ה-2, 3-4 (29.1.1952); דברי חה"כ משה אונא בפרוטוקול ישיבה 198 של ועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת ה-6, 2 (10.6.1968)). משמצויות לנו אמירות מפורשות שבהן הבהירו מחוקקי החוק והתיקון את הטרמינולוגיה שבה עשו שימוש,

מתעורר קושי של ממש לייחס לפרי-עמלם מופע של המילה 'התאזרחות', שאינו תואם להגדרת המינוחים שלהם עצמם.

73. ראייה נוספת יכולים אנו למצוא בסעיף 11 לחוק, על גלגוליו ועל הדיונים שנערכו לגביו. במסגרת חקיקת הסעיף, שעוסק בביטול אזרחות, נחלקו חברי הכנסת בשאלה אילו סוגי אזרחויות יהיו ניתנים לביטול כאמור, כאשר נוכח אותה מחלוקת – הונחו לפני המליאה שתי גרסאות לחוק; אביא את הדרך שבה הוצגו הדברים במליאת הכנסת על-ידי יו"ר הוועדה לחוק האזרחות, חה"כ קליבנוב:

"אם כי כל חברי הוועדה הסכימו שיש לתת רשות בדרך כלל לבית-משפט לבטל זכות אזרחות, הרי התפלגו בדעותיהם אם זה צריך לחול על כל האזרחים או רק על אותו חלק מן האזרחים אשר קיבלו את האזרחות שלהם לא באופן אוטומטי מכוח לידה או עליה או לפי סעיף 3, כי אם מכוח התאזרחותם לפי הסעיפים הבאים אחרי כן.

רבתי, בענין זה מונחות כעת לפניכם] שתי גרסאות שהן ברורות למדי. [...] בעוד שהגירסא הראשונה של סעיף 10 אינה מזכירה שום דבר על שלילת אזרחות, כי בעלי הגירסה הזאת סוברים שאפשר לשלול את האזרחות רק מהמתאזרחים, ועל זה מדבר הסעיף הבא – הרי הגירסה השנייה של סעיף 10 כוללת] גם את האזרחים 'הטבעיים' וגם את המתאזרחים בקאטגוריה אחת" (הישיבה ה-75 של הכנסת השנייה 1829, 1859 (1.4.1952) (ההדגשות הוספו – נ' ס').

הא למדנו, כי המחלוקת היתה אם אפשרות ביטול האזרחות תחול על כלל סוגי האזרחים, או שמא רק על 'מתאזרחים', שהובחנו, בין היתר, מרוכשי האזרחות בדרך של 'עליה', קרי: זכאי שבות. בתחילה, הכריעו חברי הכנסת כאפשרות הראשונה – כלומר, כי ניתן יהיה לשלול אך ורק את אזרחותם של 'מתאזרחים'; לפיכך, סעיף 11(א) נוסח כך: "מי שרכש אזרחות ישראלית על ידי התאזרחות והוא – [...] יכול בית משפט מחוזי, על פי בקשת שר הפנים, לבטל את התאזרחותו" (ההדגשות הוספו – נ' ס'; בהמשך לכך ראו גם סעיף 11(ב) בנוסחו המקורי). ואולם, ברבות השנים, ביפרו חברי הכנסת את האפשרות השנייה (ראו, למשל, פרוטוקול ישיבה 207, של ועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת ה-6, 2 (15.7.1968): "ועדה נכבדה זו קיבלה את ההחלטה שאפשר יהיה לבטל את האזרחות לא רק של מי שרכש אותה מכוח התאזרחות, כי אם גם אזרחות של מי שרכש אותה מכוח שבות"). על כן, במסגרת תיקון מס' 2 הנ"ל, משנת 1968, נוסח סעיף 11(א) בהאי לישנא: "אזרח ישראלי אשר – [...] רשאי בית משפט מחוזי, על פי בקשת שר הפנים, לבטל את אזרחותו" (ההדגשות הוספו – נ' ס'; לגבי שלב זה, ראו נוסחו המתוקן של סעיף 11(ג)).

74. הנה כי כן, כאשר רצו חברי הכנסת להחיל את ביטול האזרחות על מתאזרחים לבדם, נקטו לשון 'התאזרחות'. לעומת זאת, כאשר ביקשו להרחיב את האפשרות גם למקרים נוספים – וזאת במסגרת התיקון שבגדרו שונה גם סעיף 8 – הללו לא הסתפקו בכך שהמילה 'התאזרחות' יכולה, על-פי משמעותה המילונית, להתייחס לכלל דרכי רכישת האזרחות, אלא סברו כי עליהם לשנות את הנוסח ל'אזרח ישראלי' ול'אזרחותו'; אמרו – ועשו.

75. עוד ניתן להזכיר, בכל הנוגע לתיקון מס' 2, כי בדברי ההסבר לתיקון, צוינו לגבי סעיף 8 הדברים הבאים: "לפי החוק הקיים מביאה התאזרחותו של הורה להקניית האזרחות הישראלית לילדו הקטין, בין שנמצא אתו בישראל ובין שנמצא מחוץ לרשותו ובחוץ-לארץ. מוצע להחיל את האזרחות הישראלית, דרך כלל, רק על הקטין שהוא תושב ישראל, ושהמתאזרח מחזיק בו" (ההדגשות הוספו – נ' ס'). ניתן לראות, כי בדברים גלומה ההנחה, שהורה ודאי נמצא בישראל! הנחה זו ניתן להבין, ככל שעסקינן דווקא בהורה מתאזרח; זאת, שכן על מנת להתאזרח, נדרש ההורה להימצא בישראל (סעיף 5(א)(1) לחוק). ואולם, אם מדובר גם על הורה זכאי שבות – הרי ששהות בישראל אינה מחויבת המציאות, שכן אשרת עולה ניתן לקבל גם בעת שהות בנכר (סעיפים 2-3 לחוק השבות). גם בכך יש כדי לחזק את המסקנה שלפיה במסגרת תיקון מס' 2, המונח 'התאזרחות' שבסעיף 8 הובן כ'התאזרחות' במובנה הספציפי.

76. לסיכום שלב זה: אם אין די בלשונו הברורה של חוק האזרחות, אשר מעידה כבר כשלעצמה על המשמעות שהקנו מנסחיו למילה 'התאזרחות', הרי שעיון בדיונים שעסקו בחקיקת החוק ובתיקונו מוסיף ומחזק אותה המסקנה – נוכח ממצאי עיון זה, קשה יהיה לומר כי נעשה על-ידי חברי הכנסת שימוש במילה 'התאזרחות', בסעיף 8 ובכלל, שלא על מנת לתאר את הדרך הספציפית לרכישת אזרחות. אם לעיל אמרתי שהדיון יכול היה לבוא אל סיומו עם השלמת הבחינה הלשונית, הרי שעתה הדברים מקבלים משנה תוקף, וברי כי לרגלינו קרקע יציבה. ברם, משכבר נכון הייתי להתקדם אל שלב הפרשנות התכליתית, כמו גם על מנת להפיס את דעת המשיבים ושלא להוציא את הדיון חסר – אגש אף לבחינת התכלית האובייקטיבית.

תכלית אובייקטיבית

77. בכל הנוגע לחלק זה של הדיון, ביקשו המשיבים להתבסס, בעיקרו של דבר, על פסיקה שעסקה בסעיף 8 לחוק האזרחות, ושלפיה תכליתו האובייקטיבית של הסעיף היא

שמירה על טובתם של קטינים, כמו גם מניעת מצבים שבהם יקרעו הללו מעל הוריהם, או יחיו בתא משפחתי בלתי-יציב וכזה שיש בו מעמדות אזרחיים שונים, בבחינת "לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים" (תלמוד בבלי, שבת י, א; לגבי התכליות האמורות, ראו: עניין קוזמינה, פסקה 14; עניין קליבורן, פסקה 33). אמנם כן, כפי שטוענים המשיבים – תכליות אלה יפות גם בכל הנוגע לצאצאיהם של זכאי שבות; אף בעניינם עלול להיווצר מצב שבו קיימים במשפחה אחת מעמדות שונים, וברי כי מצב קיצון של הפרדתם מהוריהם – אינו רצוי כלל ועיקר. הפרשנות אשר מוצעת על-ידם אכן תקדם אפוא את תכליותיו הנזכרות של הסעיף, במובן זה שבכוחה למנוע מצבים מסוגם של אלה שאותם נועד הסעיף למנוע.

78. ואולם, באמור עד כה – אין די. מובן, כי בכך שסעיף 8 מורה על מימוש התכליות הנ"ל בהקשרים מסוימים, אין כדי ללמד על מימושן המלא בכלל ההקשרים; לעתים הן תיסוגנה מפני תכליות אחרות, ולא תתממשנה באופן מלא. פסקי הדין שהובאו לעיל, עסקו כולם במצבים שונים של הורים מתאזרחים (במובנה של הדרך שנקבעה בסעיף 5 לחוק), תוך שנבחנו סוגיות ספציפיות שהתעוררו לגביהם. לעומת זאת, המשיבים מבקשים כי נפסע עתה צעד נוסף, לא פשוט, ונקבע כי באים בשערי סעיף 8 גם הורים שרכשו אזרחותם בדרך אחרת – זכאי שבות. כלומר, מדובר בסוגיה בעלת שתי רגליים: האחת, נטועה בחוק האזרחות ובתכליותיו – אותה הצגתי בקצרה לעיל; השנייה, מצויה בדיני השבות – אליה אעבור עתה. האם הגישה שמוצעת על-ידי המשיבים תואמת גם לדיני השבות ולתכליותיהם? ספק רב בידי.

79. לעיל תיארתי, כי סעיף 1 לחוק פורש את הדרכים השונות לרכישת אזרחות, ומבחין בהקשר זה, בין היתר, בין דרך השבות לדרך ההתאזרחות. בהמשך לכך, לכל אחת משתי דרכים אלה, כמו גם ליתר הדרכים שבחוק – מוקדשים סעיפים מובחנים בחוק האזרחות; זאת, כאשר בכל הנוגע לדרך השבות – מדובר אף בדבר חקיקה נפרד, שאליו מפנה סעיף 2 לחוק האזרחות. כבר בכך יש כדי ללמדנו על ההבחנה שעושה החוק בין שתי דרכי רכישת האזרחות, ובהתאם: על הזהירות הנדרשת בכל הנוגע לעירוב בין ההסדרים שנקבעו לגבי הדרך האחת, לבין ההסדרים שנקבעו בהתייחס לרעותה; "נְהָא וּפְשִׁיטִיה" (– נהר נהר ומסלולו; בבלי, חולין יח, ב).

80. הדברים מקבלים משנה תוקף, בשים לב לסוגיה הספציפית שבה עסקינן – זכויות בן משפחה של יהודי, שקיבל אזרחות מכוח חוק השבות. כך, שכן חוק השבות קובע הסדר ברור ומפורש בעניין זה בדיוק: "הזכויות של יהודי לפי חוק זה [...] מוקנות גם לילד

ולנכד של יהודי, לבן זוג של יהודי ולבן זוג של ילד ושל נכד של יהודי" (סעיף 4א(א) לחוק השבות). כפי שציינה השופטת רונן בפסק הדין נושא הדיון הנוסף, זהו הסדר ש"מגדיר באופן ממצה את גבולותיה של זכות השבות", כך ש"אין להרחיב את מעגל הזכאים מעבר לאמור בו" (שם, פסקה 37; מיד להלן אתייחס אל הדרך שבה ישבה השופטת רונן בין המצוטט לבין הכרעתה).

81. משלפנינו הסדר סגור וממצה שקבע המחוקק, הפועל היוצא הוא שאחת מתכליותיו של סעיף 4א(א) לחוק השבות היא מתיחת קו גבול, וקביעה אילו מבני משפחתו של יהודי – לא יעשו בשל כך אזרחים ישראלים. הגיון הדברים בצד – כידוע, זכות השבות היא זכות חזקה ביותר; משמעותה היא אפשרות כמעט בלתי-מוגבלת ליהודים ובני משפחתם, אשר חיים בנכר, לעלות ארצה, 'לבנות ולהיבנות בה' (עניין סטמקה, עמוד 758; עניין מרינצ'בה, פסקה 18 לחוות הדעת של חברתי, השופטת וילנר). מדובר בזכות שקיימים לה חריגים ספורים בלבד, נדירים ביותר, כאשר מימושה כמעט אינו כולל שיקול דעת מצד המדינה. הדברים מועצמים עוד יותר, שעה שעסקינן במתגיירים, שזכאותם לשבות אינה תלויה במאפיינים מולדים שאינם נתונים לבחירתם. ניתן אפוא לומר, כי חקיקת סעיף 4א(א) לחוק השבות כללה בתוכה רכיב חיובי ורכיב שלילי (בהתייחס לאופיו של כל אחד מן הרכיבים, ולא במובן של שיפוט ערכי): הצד החיובי הוא הענקת זכאות שבות לשלל בני משפחה של יהודי; הצד השני של המטבע, השלילי, הוא שהמחוקק שם גבול בל-יעבור באשר ליתר בני המשפחה, שאותם לא מצא לזכות בכך.

82. בהקשר זה חשוב לציין עוד, כי התכליות שתואר לעיל כי ניצבות בבסיסו של סעיף 8 לחוק האזרחות, ושפרשנות המשיבים נועדה להביא להגשמתן – הן תכליות שמוכרות היטב גם במסגרת דיני השבות: "מטרה נוספת העולה מהוראות [חוק השבות] עצמו וממערך החקיקה הכללי הינה אחדות המשפחה ומניעת פיצולה" (עניין גורודצקי, פסקאות 32-33; עניין מרינצ'בה, פסקה 38 לפסק הדין של מ"מ הנשיא פוגלמן והאסמכתאות שם).

83. אשר על כן, מאחר שמדובר בהסדר ממצה, ובשים לב לכך שהשיקולים שבהם נאחזו המשיבים מופרים היטב גם במסגרת דיני השבות – התוצאה היא שאת ההכרעה בסוגיה שניצבת לפתחנו, יש לקבל בהתאם למשקל שניתן להם בדיני השבות, כמו גם לאיזונים שנקבעו שם בינם לבין יעדים ושיקולים אחרים. זאת, על מנת שלא נימצא

חוטאים לרכיב השלילי שבסעיף 4א(א) לחוק השבות, על התכליות והאיזונים שניצבים בבסיסו, ושנקבעו בהתאם לאופיו הייחודי של חוק זה.

84. ואולם, חברתי השופטת דונן, מתארת כי ההסדר הממצה שנקבע בסעיף 4א(א) לחוק השבות, עניינו בזכאות לשבות לבדה, שרק היא שנשללה מבני המשפחה שלא הוזכרו בסעיף; לא לגבי דרכי אזרחות אחרות (פסקאות 37-38 לפסק הדין). במובן זה, ניתן לכאורה לומר כי אין בגישת המשיבים משום 'חטא' כלפי חלקו השלילי של סעיף 4א(א), שכן אין מדובר בהענקת זכאות לשבות לבני משפחה המצויים מחוץ לגדרי הסעיף, כי אם בפתיחת דרך אזרחות אחרת לפניהם – כזו שלא נשללה על-ידו.

85. אכן, הטיעון מושך את הלב; ואולם, במחשבה נוספת, מתקשה אני לקבלו. נזכור, כי אמנם התאזרחות עצמה כוללת 'דרך תחתית' שאינה פשוטה כלל ועיקר, ושמעורב בה גם שיקול דעת של שר הפנים (כמפורט בסעיף 5 לחוק האזרחות, שהובא לעיל), אך אין הדבר כן בכל הנוגע להתאזרחות קטינים, שבה עוסק סעיף 8. שם, מדובר אמנם בעמידה בתנאים, אך הם קלים בהרבה מאלה שנמנו בסעיף 5: קטינות, תושבות בישראל ושהיה תחת משמורת ההורה המתאזרח, כאשר על כל אלה להתקיים ביום ההתאזרחות. הקלה זו בדרישות ניתנת להבנה, שעה שתנאי מקדים להן הוא התאזרחות ההורה – אשר כאמור, אינה פשוטה כלל ועיקר; שר הפנים אף יכול לשקול במסגרתה את דבר קיומם של קטינים הנלווים להורה מבקש ההתאזרחות. ואולם, אם נקודת הפתיחה היא של שבות, הרי שהתמונה שונה בתכלית – ההורה רוכש את אזרחותו כמעט באופן מוכּנָי (אוטומאטי), ואז כך גם לגבי הקטין. הדברים אמנם אינם שקולים, כאמור, לזכאות שבות מלאה ועצמאית של הקטין, אך מבחינת ליבתו של ההסדר – קבלת אזרחות ישראלית כמעט ללא תנאי, וללא שיקול דעת של הרשויות המוסמכות – הם בהחלט קרובים. לפיכך, זכאות לאזרחות על-פי סעיף 8, לילדיהם של זכאי שבות, שאינם זכאי שבות בעצמם – נראית כמנוגדת להסדר הממצה שנקבע בעניין זה בחוק השבות. גם אם אין מדובר ממש בהרחבה נוספת של הזכאות לשבות, סוף-סוף הזכאות לאזרחות זמינה ופשוטה תורחב גם תורחב, באופן המנוגד לגבול שהציב המחוקק, שלא ראה לנכון לקבוע הסדרי ביניים שונים בכל הנוגע לקרובי זכאי השבות, שאינם זכאי שבות בעצמם.

86. ביטוי ספציפי לקושי שגלום ב'עירוב התחומין', ובפניה לדיני ההתאזרחות, על מנת לקבוע את השפעותיה של זכאות לשבות, יכולים אנו למצוא בסוגיית מעמדו של נין היהודי. כידוע, במסגרת ההסדר הסגור שנקבע לגבי בני משפחת היהודי בסעיף 4א(א),

לא הורחבה הזכאות עד לנין, בבחינת "נדוד הביעי ישובו הנח" (בראשית טו, טז). היו שמתחו על כך ביקורת (אשר מעוז "הבן הנשכח: על סעיף 4א(א) לחוק השבות ועל השמטה שבהיסח הדעת" הפרקליט לח 637 (התשמ"ח) (להלן: מעוז)), אך זהו בוודאי דין נוהג (ראו, למשל, בג"ץ 11678/04 ורסקיין נ' שר הפנים, פסקה 2 (8.2.2005)). ואולם, בהינתן האמור מעלה, מקובלת עלי טענת המדינה, שלפיה אימוץ פרשנות המשיבים, עשוי לחתור תחת הכרעה זו – מרגע שירצה נכדו של יהודי לממש את זכאותו לשבות, יהיה ביכולתו לעשות כן באופן שבו במועד קבלתו את האזרחות, כבר ימלא בנו הקטין, נינו של היהודי, אחר תנאי סעיף 8 לחוק האזרחות, ויקבל אזרחות כמעט מידית (בהקשר זה ראו, בפרט, סעיף 3 לחוק השבות). ללא כל תלות בעמדת לגבי מעמדו הרצוי של הנין, איני סבור כי מדובר בסוגיה שנכון לה שתוכרע במעין 'דלת אחורית' של חוק האזרחות, חלף קביעה אשר מתייחסת במישרין לדיני השבות, על תכליותיהם ומורכבויותיהם.

87. העולה מן המקובץ, כי קיים קושי רב בפניה אל סעיפי חוק האזרחות, עבור קביעת היקף זכויותיו של זכאי השבות במועד בו הוא רוכש את אזרחותו. על מנת שבכלל ידרש זכאי שבות 'לכתת רגליו' אל סעיפי חוק האזרחות, מתחייב מיניה וביה כי מדובר יהיה במי שלא מצא את מבוקשו במסגרת הוראותיו של חוק השבות – כלומר, שבן המשפחה שבמעמדו עסקינן, אינו זכאי לאזרחות מכוח דיני השבות. ואולם, אם אכן כך הוא המצב, ובהינתן שדיני השבות הם דינים מפורטים ונרחבים, המייצרים במסגרת סעיף 4א לחוק השבות הסדר שלם וממצה בכל הנוגע לזכויות בני משפחה של יהודים – אין מקום לפתוח פתח נוסף עבור בן משפחתו של זכאי השבות, דרך חוק האזרחות. אם הלה אינו נעשה זכאי לאזרחות באמצעות דיני השבות, שעוסקים במעמד קרובי משפחת זכאי השבות, קשה שלא לראות בכך בחירה של המחוקק להוציאו 'מן הדלת', בתורת 'הסדר שלילי'; ואם זהו המצב – אל לנו לבוא, בכל זאת, ולהכניסו 'דרך החלון', מכוח דיני ההתאזרחות.

88. בעניין זה חשוב להבהיר: השאלה אם קמה למשיבים זכאות דרך דיני השבות, אם לאו – חורגת מגדרי הדיון הנוכחי. כפי שפורט לעיל, סוגיה זו הועלתה על-ידי המשיבים רק בשלב מאוחר, ועל כן הן בית המשפט המחוזי, הן בית משפט זה – נמנעו מלדרון בה; ממילא, גם דיון נוסף זה, אינו הבמה המתאימה לליבונה, והצדדים אף הם מכירים בכך (ראו, למשל, פסקה 23 להשלמת הטיעון מטעם המשיבים). על כל פנים, עבור צרכינו עתה, איני נדרש להכרעה פוזיטיבית כי המשיבים אינם אוחזים בזכאות מכוחו של חוק השבות (באשר לסוגיה זו, ולהסדרתה על-ידי הייעוץ המשפטי לממשלה,

ראו: עניין טפרה, פסקה 21 לפסק הדין של השופט א' שהם, ופסקאות א-ב לחוות הדעת של השופט א' רובינשטיין; פסקה 43 לחוות הדעת של חברתי, השופטת רונן, בפסק הדין נושא הדיון הנוסף; מיכאל קורינאלדי חידת הזהות היהודית: חוק השבות – הלכה למעשה 100-97, 213-215 (2001) (להלן: קורינאלדי)). די לי בעצם העובדה שבחוק השבות, על מערכת הדין אשר נובעת ממנו, מצויה הכתובת להכרעה בדבר עניינם של המשיבים ושל אחרים כמותם. ממה נפשך – אם ימצא כי הללו אוחזים בזכאות מכוחו של חוק השבות, הרי שאין כל צורך בדיון לגבי מעמדם שלפי חוק האזרחות; ואם, לעומת זאת, ימצא כי חוק השבות אינו מספק להם את מבוקשם – אזי כאמור, לא נכון יהיה להעניק להם זכות זו, בכל זאת, דרך צינורו העקיף של חוק האזרחות.

89. לצד דברים אלה, ומאחר שהשאלה שהובאה לפנינו היא כזו שעומדת גם על רגל של דיני שבות, אעיר בכל זאת הערה קצרה, בדבר מתח שעשויה לעורר גישת המשיבים עם "תכליתו הבסיסית והעיקרית" של סעיף 4 לחוק השבות – "עלייתם של יהודים ארצה" (עניין גורוצדקי, פסקה 39); תכלית שהשפעה רבה לה על קביעת גבולותיה של הרחבת הזכאות:

"הוראת סעיף 4 שלחוק השבות נועדה [...] להוות כלי-עזר להגשמת תכליתו העיקרית של חוק השבות; לא אך שכל יהודי באשר הוא יהא זכאי לעלות לישראל, אלא שיהודים אכן יעלו לישראל; לעודד יהודים החיים מחוץ לישראל ולאפשר להם ככל הניתן לעלות לישראל. והגם שהחוק ביקש להרחיב את מעגל הזכאים לשבות אף למי שאינם יהודים, לא באה הרחבה זו לעולם אלא כדי לאפשר ליהודים לעלות ארצה. [...] פירושו ותחומי פרישתו של סעיף 4 שלחוק השבות ייגזרו אפוא מייעודו, דהיינו: הוראת החוק תפורש בדרך שתבטיח כי יהודים שנישאו בנישואי תערובת לא יירתעו מהגשמת זכותם לעלות לישראל; כך – אך לא מעבר לכך" (בג"ץ 8030/03 סמילוב נ' משרד הפנים, פ"ד נח(6) 115, 120 (2004); כן ראו: שם, עמודים 122-123; עניין סטמקה, עמודים 757-758; בג"ץ 1188/10 פוזרסקי נ' משרד הפנים, פסקה 25 (31.7.2013); עניין מרינצ'בה, פסקה 37 לפסק הדין של מ"מ הנשיא פוגלמן, ופסקאות 15, 18-21, 28-30 לחוות דעתי, על האסמכתאות שבהן).

90. הוי אומר: שאלה מרכזית לצורך מתיחת קו הגבול בין בני משפחה אשר נעשים זכאי שבות, מכוח קרבתם המשפחתית ליהודי, לאלה שאינם זכאים לכך, היא השאלה אם הקניית הזכאות תסייע לעליית יהודים ארצה, אם לאו. מאחר שתנאי להנאה מהוראתו של סעיף 8 לחוק האזרחות הוא שהות בארץ זה מכבר, מיניה וביה נובע שהחלת הסעיף גם על זכאי שבות – לא יהיה בה כדי לסייע לעליית יהודים 'מארץ מרחק' (ראו והשוו

לקביעה בדבר 'מיצוי' הזכות לשבות, לאחר עליה ארצה: עניין סטמקה, עמוד 757; עניין שטה, פסקה 10). למעשה, מפרספקטיבה זו של דיני השבות, המבקשים לעודד עלייתם של יהודים ארצה, דווקא מי שניתן היה להצדיק את החלת סעיף 8 עליהם – מתגיירים אשר חיים במדינות הים – הם אלו שהסעיף לא יחול בעניינם, נוכח תנאיו, אלא להפך – הסעיף יחול על אלה מן המתגיירים שחיים בארץ זה מכבר. גם בכך יש כדי ללמדנו על כך שה'שידוך' בין הסעיפים – אינו עולה יפה.

91. בהינתן כלל האמור, בדבר השוני בין דיני השבות לדיני ההתאזרחות – הן בכל הנוגע לתכליות הדינים, הן בהתייחס לפרטיהם – אין בידי גם לקבל את מהלכי ה'קל וחומר' שהעלו לפנינו המשיבים, כמו גם את הטענות הקשורות בכך, שלפיהן פרשנות המדינה תוביל להפליה פסולה בין מתאזרחים לבין זכאי שבות. תמצית הטענה, בהקשר זה, כך היא: ומה אם בנו הקטין של 'מתאזרח', זכאי לקנות אזרחות מכוח אביו או אמו; בנו הקטין של אזרח מכוח שבות – לא כל שכן?

92. בראש ובראשונה אציין, כי קל וחומר הוא אמנם מן המידות שבהן התורה נדרשת (תוספתא, סנהדרין ז, ה; ספרא, פרשת ויקרא, פרק א), אך הלכה למעשה, השימוש בו אינו פשוט כלל ועיקר, ופעמים רבות קשה לסדר באופן היררכי ברור שני דינים, כך שניתן יהיה להסיק מן האחד אל רעהו: "לא אחת נשמעת לפנינו הטענה כי בעטיו של קל וחומר בין הסדרים שונים, נדרשים אנו להשלים תקנה פלונית או למלא חוק אלמוני. איני סבור שכך ראוי; הן משום שעיון מדוקדק בהסדרים מגלה דרך כלל את הגיונם, הן מחשש שמא תארע תקלה על ידינו, ובמקום לתקן – נקלקל. אין זה נכון שנהפוך סדרי בראשית בכל פעם שטענת קל וחומר נשלפת" (רע"א 2773/24 פלוני נ' קצין התגמולים, פסקה 14 (2.6.2024)); כן ראו, למשל, את הדיון שנערך בתלמוד בבלי, קידושין ד, ב-ה, ב).

93. אכן, בענייננו, ניתן להצביע על ההיגיון שביצירת פער בין הסדרים שעל הפרק, גם אם משמעות הדברים היא שבהקשרים מסוימים זכויותיו של המתאזרח תהיינה רבות מאלה של בעל השבות. יתכן, כי דווקא מחמת היתרונות שמעניקה זכאות מכוח שבות, ביקש המחוקק לצמצם את מעגל הזכאים לה. השבות היא זכות – ושוברה בצידה. מחד גיסא, היא מעניקה פריבילגיות שאינן בנמצא במסלולים אחרים; ומאידך גיסא, מטעם זה בדיוק, היקפה הוגבל. יפים לכך דברי חברי, השופט שטיין, בפסק הדין נושא הדיון הנוסף:

"ההבחנה בין ההליכים השונים אשר מובילים לזכאות הילד לאזרחות, אינה נעוצה ב'אמינות' ההליך כי אם באופיו

ובמהות השיקולים הנלקחים בחשבון במסגרתו. בגדרי ההכרעה בבקשת ההתאזרחות של ההורה לפי סעיף 5 לחוק האזרחות (אליה מצטרף הקטין כ'קטין נלווה'), שוקל משרד הפנים 'את מכלול השיקולים הרלוונטיים, מתוך הבנה של השפעת הכרעתו על הקטין הנלווה' (עניין קליבורן), פסקה 37 [...]) – זאת, מתוך ידיעה כי הענקת האזרחות להורה תעניק אזרחות גם לקטין (אשר, ככלל, אמור להיות מוכר למדינה בתור קטין שהוא 'תושב ישראל' שחי במחיצת ההורה). מדובר, אפוא, בהכרעה הכפופה לשיקול דעת אשר 'דורשת תשתית עובדתית מוצקה, והיכרות עם המתאזרח ועם התא המשפחתי הנלווה אליו' (עניין קליבורן, בפסקה 35). לא כך הוא כאשר ההורה רוכש אזרחות מכוח שבות, הליך שהוא, כאמור, כמעט 'אוטומטי', אשר לרוב אינו כפוף לשיקול דעתן של הרשויות ואינו דורש היכרות עם התא המשפחתי של העולה לישראל.

[...] הצגת מצב דברים זה כהפליה לרעה של זכאי השבות מוקשית בעיניי עד מאוד. כידוע, בני משפחתו של זכאי השבות נהנים מהסדר נדיב בהרבה, אשר מעניק להם אזרחות ישראלית כמעט ללא סייג, ואשר חל לא רק על ילדיו הקטינים של זכאי השבות, כי אם על כל ילדיו, וכן על נכדיו, בן זוגו, ובני הזוג של ילדיו ושל נכדיו. בשונה מכך, הענקת האזרחות לילדיו של המתאזרח לפי סעיפים 5-7 לחוק הינה מצומצמת ותלויה בתנאים מכבידים [...]. מדובר בהסדרים הנבדלים זה מזה, אשר כל אחד מהם מיטיב (עם זכאי השבות או עם המתאזרח) בהיבט אחר – ועל כן סבורני כי ההשוואה ביניהם כלל אינה רלבנטית" (פסקאות 19-20).

דברים אלה מקבלים חיזוק נוסף, נוכח דברי שלעיל, בדבר פערי התכליות שבין דיני השבות לדיני ההתאזרחות: בעוד שדיני השבות פניהם כלפי חוץ, ומטרתם הבאה ארצה של בנים אובדים; דיני ההתאזרחות מבקשים לסייע בידו של המצוי עמנו זה מכבר. עניין לנו אפוא בממלכות נפרדות, מסלולים מובחנים אשר הגיונם שונה, וכל אחד מן ההסדרים שהתווה המחוקק לגביהם – עומד בפני עצמו; 'אין מאזרחין מן הדין' (על-פי תלמוד בבלי, מכות ה, ב).

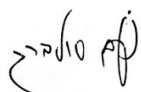
94. כללם של דברים: אפילו אהיה נכון לקבל את הטענה כי יש למשיבים במה להיאחז, בכל הנוגע לתכליותיו האובייקטיביות של סעיף 8 לחוק האזרחות, בסופו של חשבון, משעסקינן בהשלכותיה של זכאות לשבות, סבורני כי את הבכורה יש ליתן לתכליות דינים אלה, שהתאמתן לעמדת המשיבים – פחותה. אשר על כן, גם אם אלך כברת דרך לא מבוטלת לעבר המשיבים, אוכל לומר כי התמונה אשר עולה בכל הנוגע לתכלית האובייקטיבית היא תמונה מעורבת, אך לא יותר מכך – כזו שוודאי אין די בה על מנת לגבור על ממצאי יתר שלבי הניתוח הפרשני.

אסיף

95. מסע רב-שלבים בא אל סיומו. במהלך הדרך, נוכחנו כי בית משפט זה כבר הכריע כשיטת המדינה, עוד מלפני שנים רבות; כי עיון במכלול הוראות החוק, ילמדנו כי לשון הסעיף – ברורה, אם לא ממש חד-משמעית, ותומכת בעמדת המדינה; וכי גם אמירות של חברי הכנסת, במהלך חקיקת חוק האזרחות והתיקון הרלבנטי לו, עולות בקנה אחד עם פרשנות המדינה. על רקע כל אלה, אפילו אהיה נכון לומר כי בכל הנוגע לתכלית האובייקטיבית התמונה יותר מורכבת – ברי, לטעמי, כי אין בכך כדי להכריע את הכף, ולגבור על ממצאיהם החד-משמעיים של שלבי הפרשנות הקודמים (ראו והשוו לדברי בעניין גיני, פסקאות 15-16). בהינתן כל זאת, עמדתי היא שהפרשנות שהוצעה על-ידי המדינה – עדיפה על פני זו שבה מצדדים המשיבים.

96. טרם סיום אדגיש: משמעות גישתי אינה, חלילה, פירוק משפחות בלתי-נמנע והותרת הורים שהם אזרחים ישראלים לפני בחירה בין חיים משותפים עם ילדיהם לבין הישארות בארץ; כזאת "לא דברתי ולא עִלְתָּה עַל לְבַי" (ירמיהו יט, ה). גם תחת הקביעה שלפיה זכאי שבות אינו נכנס בתחומו של סעיף 8 לחוק האזרחות, לא אלמן ישראל; עדיין קיימים מסלולים נוספים, גם אם פחות נוחים, שבאמצעותם יוכלו מקרים אלה לבוא על תיקונם (רלבנטיים בהקשר זה, סעיף 9(א) לחוק האזרחות והסדרי חוק הכניסה לישראל, התשי"ב-1952, שבהתבסס עליהם קובעת המדינה נהלים מתאימים, דוגמת זה שנקבע לגבי נין של יהודי: נוהל 5.2.0027 שכותרתו "נוהל הטיפול במתן מעמד לנין של יהודי"; כן ראו: עניין גורודצקי, פסקה 39; עניין סטמקה, עמוד 758; עניין מרינצ'בה, פסקה 40 לחוות דעתי; קוריןאלדי, עמודים 97, 182-183).

97. סוף דבר: הצעתי לחברי היא שנאמץ את פרשנות המדינה, ונקבע כי בנו של מי שרכש אזרחות בדרך שבות – אינו בא בשעריו של סעיף 8 לחוק האזרחות. עוד אציע, כי כל צד ישא בהוצאותיו.

נעם סולברג
משנה לנשיא

1. לגישתי, לשון סעיף 8 לחוק האזרחות, התשי"ב-1952 (להלן: חוק האזרחות) – ברורה מאליה, באופן שאינו מאפשר ליצוק לתוכה את האפשרות הפרשנית שמציע המשיב 8. כך, בשל מובנה הפשוט והטבעי של לשון החוק, ובייחוד לנוכח הסביבה החקיקתית שבה מצוי סעיף המחלוקת שבליבת הדיון הנוסף שלפנינו. בהקשר זה, אני סומך ידיי על דברי חברי השופט אלכס שטיין בפסק הדין מושא ההליך שלפנינו, אשר הבהיר כי "הדברים מדברים בעד עצמם. מלשונו של חוק האזרחות, כמכלול, עולה בבירור כי משמעות המונח 'התאזרחות' בחוק זה הינה 'התאזרחות לפי סעיפים 5-7 לחוק' – ומשמעות זו בלבד" (עע"מ 2484/23 קלמנט נ' משרד הפנים רשות האוכלוסין וההגירה, פסקה 9 לפסק דינו של השופט שטיין (16.6.2024)) (להלן: עניין קלמנט). למעלה מכך, המשכו של המסע הפרשני, כפי שהרחיב חברי המשנה לנשיא סולברג, מקובל עליי אף הוא – דיוני החקיקה מחזקים את פרשנות המדינה, ואף אני סבור כי הרצון לשמור על אחדות התא המשפחתית, אינו יכול לשנות מהכתוב בחוק האזרחות וחוק השבות.

2. אבקש לחדד היבט נוסף המתקיים בענייננו, אשר תומך אף הוא בפרשנות המדינה את סעיף 8 לחוק האזרחות. אפרט.

עתה, אנו מצויים בתחנה האחרונה של המסע להסדרת מעמדו של המשיב וילדיו במדינת ישראל. ואולם, הפניית המבט לאחור, תלמד כי מסע זה הורתו בחטא ולידתו בעוון. המשיב, רעייתו וארבעת ילדיהם (המשיבים 1-4), הגיעו לישראל במסגרת אשרות תייר; אך משלב זה ואילך, המשיב ורעייתו הסיטו את בני המשפחה מדרך הישר. בחלוף חודשים בודדים, פקעו אשרות התייר של רעיית המשיב ושל ארבעת ילדיהם, ואלו נותרו כשוהים בישראל – שלא כדיון. או אז, המשיב שם פעמיו לארה"ב, ניגש לקהילה יהודית מוכרת ובה ביקש להתגייר, תוך שהציג עצמו בכזב כרווק חסר ילדים. באצטלה זו התעטף המשיב גם כשרואיין בסוכנות היהודית במסגרת בקשתו לעלייה למדינת ישראל, עת שב והציג עצמו בכזב כרווק, לא הזכיר במאום את אשתו וילדיו השוהים בישראל שלא כדיון או את השתייכותו ל"קהילת העבריים", ואף הגדיל לעשות וציין כי הוא מאורס לאישה אחרת שהתגיירה עמו. גם בהגיעו שוב לישראל, ובעת שניתן לו מעמד עולה, המשיב לא זנח את הצהרתו השקרית ואף המשיך בה, באופן שהביא לכך שנרשם כרווק ללא ילדים במרשם האוכלוסין.

3. על מידת נכונותו של המשיב להסוות את עברו ואת זיקתו הקיימת לישראל באמצעות בני משפחתו וקהילתו, מלמד מכתב מפורט שכתב אשר נושא את הכותרת "למה החלטתי להתגייר והסיבות שלי לעלות לישראל". לאחר שתיאר בערגה את זיכרונות ילדותו בבית הכנסת ואת קשריו עם חבריו היהודים, הדגיש כי הוא "מעריך את הנאמנות התרבותית והדתית שהפגין העם היהודי [...] אני מאמין שאני יהודי ואני רוצה להיות כיהודי עד יום מותי". עוד באותו מכתב, תיאר שוב ושוב את חוויותיו בזמן שהתגורר בישראל, בין היתר, פירט כי חששותיו שמא לא יתקבל בשל צבע עורו – התברו; כי הוא הוקסם מהנחישות הישראלית להתגורר בארץ, חרף הקשיים והטרור האכזרי; וכי העובדה כי "מעולם לא פגשתי אנשים נכונים לעזור ואכפתיים יותר", החל מתמיכת המשפחה המארחת שלו, דרך התנדבות בבית ספר תיכון וכלה בהכרת יהודים ממדינות ותרבויות שונות – עודדה אותו עוד יותר לעלות לישראל.

שורות ארוכות התרפק המשיב על חוויותיו המכוננות בישראל, מבלי שהזכיר ולו ברמז את רעייתו, את ילדיו או את השתייכותו ל"קהילת העבריים". אפילו בעת שציין בעלמא כי הוא "רוצה שילדיי יגדלו עם תחושה של כבוד, אמונה אישית ויושרה", העובדה שהוא אכן אב לילדים המתגוררים זה מכבר בישראל (שלא כדין) – נפקד מקומה.

4. עינינו הרואות כי הליך הסדרת מעמדו של המשיב וילדיו היה רצוף שקרים, הסתרת עובדות והטעיות – החל משהותם של ילדיו בארץ שלא כדין, דרך הסתרת עובדות היותו נשוי עם ילדים קטינים מפני הקהילה היהודית, בית הדין המגייר והסוכנות היהודית, עובר בטשטוש נסיבות חייו בעת שביקש אזרחות ישראלית, וכלה בשקריו המפורשים בפני הרשויות במדינת ישראל. אם לא די בכך, במשך כעשור, העלים המשיב מעיני הרשויות את דבר קיומם של ילדיו, המשיבים 5-7, אשר נולדו בישראל.

5. הכתם שדבק בהתנהלות המשיב, מתפשט הרבה מעבר לחובתו הבסיסית לנהוג בתום לב וניקיון כפיים בהליך שבו הוא מבקש סעד מבית המשפט. זאת, בשל החשיבות והרגישות הנובעות מקבלת אזרחות ישראלית בכלל, באמצעות זכות השבות בפרט, ובייחוד כאשר זכות זו קמה מכוח גיור.

שני פנים לגיור – האחד, שורשיו ברשות היחיד, בין אדם לקונו, כאשר המתגייר מקבל עליו את עול היהדות, מסתפח בכך לעם ישראל וקושר עצמו בלאום היהודי, בתרבותו, במסורתו ובהיסטוריה שלו; האחר, במישור היחסים שבין אדם למדינתו, בשל הזכות "לעלות ארצה" (ס' 1 לחוק השבות), בעבור האזרחות שנקנית מכוח השבות (ס'

2(ב) לחוק האזרחות), ולנוכח הזכויות והחובות שמקנה מעמד זה (בג"ץ 2859/99 מקרינה נ' שר הפנים, פ"ד נט(6) 721, 732 (2005) (להלן: עניין מקרינה)).

ההכרה בגיור לעניין חוק השבות מעניקה אפוא למתגייר את מפתח הכניסה לישראל ולרכישת אזרחות בה. אופיו של הגיור, חשיבותו, ועוצמתה האדירה של זכות השבות, מחייבות להקפיד על כנות הגיור ואמיתותו, כדי למנוע את ניצולו לרעה על-ידי "מתחזים" (בג"ץ 2597/99 טושביים נ' שר הפנים, פ"ד נח(5) 412, 429 (החלטה מיום 31.5.2004)). משרעת ה"מתחזים", נפרשת החל מאלו המבקשים לנצל לרעה את הליך הגיור עבור מעמד כאזרח ישראלי וההטבות הכלכליות הנלוות לכך, מבלי רצון כנה להיקלט בעם היהודי; ועד אלו שמעוניינים "לקצר הליכים" באמצעות עקיפת הליכי התאזרחות קפדניים וממושכים (עניין מקרינה, בעמ' 755).

מורכבות זו, לצד עוצמתה של זכות השבות כאמור, היא שהוליקה את בית משפט זה לקבוע פעם אחר פעם כי מקום שבו עולה חשש שהליך הגיור לא היה כן – המדינה רשאית שלא להכיר בגיור לצורך חוק השבות (בג"ץ 2154/12 ברוקס נ' שר הפנים, פסקה 12 (4.2.2015)). לשם כך, נדרשת בחינה פרטנית ומדוקדקת של כנות הגיור, תוך מתן משקל לנתונים האובייקטיביים האופפים את הליך הגיור, לרבות נסיבות כניסתו של המתגייר לישראל ואופי אשרת השהייה שמכוחה נכנס (בג"ץ 7625/06 רגצ'ובה נ' משרד הפנים, פסקה 37 (31.3.2016)).

6. בעניין שלפנינו, כפי שהובא לעיל, המשיב הסתיר את נסיבות חייו ושיקר באופן מכוון ומטעה ביחס למצבו האישי, משלא מסר כל מידע על אודות אשתו וילדיו המתגוררים בארץ שלא כדין, בשעה שביקש להתגייר ולזכות במעמד אזרח מכוח זכות השבות.

מלבד העובדה ששקרים אלו כשלעצמם פוגמים במידה רבה בכנות גיורו, הם מלמדים על הערכתו של המשיב את האופן שבו היו רשויות המדינה מתייחסות לגיורו לצורך חוק השבות, אילו היו מודעות למצבו האישי. כך, ניתן להניח, באופן דומה להערכתו של ב"כ המדינה בדיון שנערך לפנינו כי "הדין היה מאוד ברור ולכן פעל כפי שפעל. אם היה באדם ואומר אני נשוי התגיירתי בקהילה היהודית וסיפרתי שאני רווק. הוא מאורס לאחר. האם אז הוא היה מקבל אשרה מכוח חוק השבות? אני מאוד מסופק" (פרו' הדיון 7.1.2025, עמ' 4 ש' 14-16 (ההדגשות הוספו – 'א')). כך גם נטען בטיעוני המדינה בכתב כי "סביר להניח כי מקרה בו אב המשפחה מתגייר לבדו, בעת רעייתו

וילדיו הקטינים החיים עימו והמתגוררים בישראל שלא כדין, אינם מתגיירים, היה מעלה ספקות בדבר כנות הגיור" (סעיף 114 (ההדגשות הוספו – י' א')).

7. אכן, עניין גיורו של המשיב, כמו גם מעמדו כאזרח ישראלי, אינם מונחים לפתחנו, והמדינה, מטעמיה שלה, בחרה שלא לבחון מחדש את אזרחותו או לבטלה; יחד עם זאת, התנהלותו הכוזבת של המשיב, מעניקה טעם נוסף למסקנה לפיה יש לבכר את פרשנות המדינה לסעיף 8 לחוק האזרחות, תחת ההצעה הפרשנית של המשיב לסעיף זה.

אימוץ פרשנות המשיב, עלול להגשים את החששות בדבר ניצול לרעה של הליכי גיור, ואף לתמרץ התנהלות פסולה זו. אדם המבקש לקנות אזרחות, אשר יבחר לו את דרכו של המשיב ואת פרשנותו, יתגייר תוך הסתרת מידע חיוני על חייו, ובכך ימנע באופן מלאכותי בחינה מיטבית ומלאה של כנות גיורו. בדרך של רמייה, יזכה אפוא המתגייר ככל הנראה במעמד מכוח חוק השבות.

ומה באשר לילדיו ה"מוחבאים"? זה מכבר נקבע כי ילדיו של מי שנתגייר – שנולדו טרם גיורו, אינם באים בכלל "ילד של יהודי", לעניין סעיף 4 לחוק השבות. משמעות הדבר היא שילדים אלו לא זכאים לאזרחות ישראלית מכוח חוק השבות דק בשל קרבתם המשפחתית להורה המתגייר (סעיף 4א(א) לחוק השבות; בג"ץ 7638/10 טפרה נ' שר הפנים, פסקה 23 (29.4.2014)). על כן, המשיב מציע בפרשנותו כי אלו יבואו בקהל מכוח סעיף 8 לחוק האזרחות. בכך, לא רק שייווצר מסלול עוקף, וספק מוצדק, לחוק השבות; אלא שפרשנות זו מבקשת להעניק לקטינים "מסלול מקל" להתאזרחותם כפי שמציע סעיף 8 לחוק האזרחות, בעוד שתכלית ההקלה של מסלול זה – התאזרחות ההורה, הנבחנת לפני ולפנים – אינה מתקיימת. הקושי האמור מתעצם לנוכח ההבנה שבאמצעות הגיור ומימוש האזרחות מכוח השבות, המתגייר "נמלט" מבחינה קפדנית של שר הפנים אשר במסגרתה נשקלות נסיבות התאזרחותו, ובכללן גם דבר קיומם של קטינים הנלווים למבקש האזרחות.

במילים פשוטות, פרשנות המשיב והתנהלותו סוללים דרך רמייה עבור מי ששוקל לעלות לישראל והוא הורה לילדים קטינים שאינם מכוח חוק השבות, ואף חושש שמא נסיבות חייו עלולות להיות לו למכשול בהליך התאזרחות כסדרו.

הצורך לעמוד בפרץ מפני התנהלות כוזבת מעין זו, כמו גם הצורך להשגיה כי הליכי הגיור לא ינוצלו לרעה, תומכים אפוא אף הם בדחיית פרשנות המשיב לסעיף 8 לחוק האזרחות, ובחירת פרשנות המדינה תחתיה. כל זאת, בעוד שאשוב ואזכיר כי ממילא לגישתי, לשון החוק מוליכה לאפשרות לשונית אחת בלבד, כפרשנות המדינה.

אין לי אלא לשוב על דבריו הנכוחים של חברי השופט שטיין בפסק דינו מושא הדיון הנוסף שבפנינו כי "חוק הוא חוק, ועלינו לפסוק את הדין בהתאם למשמעותו האמיתית גם כאשר משמעות זו אינה מאפשרת לנו להביא את הסיפור האנושי שנפרש לפנינו לסוף טוב" (עניין קלמנט, בפסקה 23).

8. סוף דבר: אני מצטרף לפסק דינו של חברי המשנה לנשיא סולברג, על נימוקיו ותוצאתו.

יוסף אלרון
שופט בדימוס

השופטת דפנה ברק-ארז:

1. האם סעיף 8(א) לחוק האזרחות, התשי"ב-1952 (להלן: חוק האזרחות), המורה כי "התאזרחותו" של אדם מקנה אזרחות גם לילדו הקטין שביום ההתאזרחות היה תושב ישראל, חל גם על מי שרכש את אזרחותו הישראלית מכוח שבות? חבריי הציגו טיעונים מזה ומזה מלוא החופן במענה לשאלה. לאחר שבחנתי את הדברים לעומקם השתכנעתי כי יש מקום לקבל את עמדת המדינה בדיון הנוסף, ולקבוע כי ההסדר בסעיף 8(א) לחוק האזרחות חל באופן ספציפי על רכישת אזרחות בדרך של "התאזרחות" לפי סעיף 5 לחוק זה, ואינו משתרע על קבלת אזרחות מכוח שבות. בשלב זה אבקש לבאר בקצרה את מסקנתי, שדרכי אליה שונה במידה מסוימת מזו שהולכים בה חבריי.

2. חלק גדול מחילוקי הדעות שנפרסו עד כה נסב על שאלת הפרשנות הלשונית של המונח "התאזרחות" בסעיף 8(א) הנזכר. במובן המילולי הפשוט, התאזרחות היא כל פעולה של רכישת אזרחות. לצד זאת, סעיף 5 לחוק האזרחות מגדיר הליך ייחודי לרכישת אזרחות המכונה התאזרחות. מכאן צפה ועולה מאליה ההתלבטות הפרשנית. בפסק הדין המקורי שניתן בעניין זה, דעת הרוב אימצה פרשנות רחבה, שלפיה התאזרחות לפי סעיף 8(א) כוללת גם רכישת אזרחות מכוח שבות, ואילו דעת המיעוט סברה שלא כן.

3. ניתן להתרשם כי המצדדים בעמדת המדינה – הן דעת המיעוט בפסק הדין המקורי והן חבריי להרכב בדיון הנוסף התומכים בה – תולים את עמדתם בראש ובראשונה בלשון החוק. כשלעצמי, אינני משוכנעת כי הפרשנות הלשונית במקרה זה היא כה חדה וברורה. מנקודת מבטי בלשון החוק יש עיגון לשתי האפשרויות שהועלו, כך שהדילמה הפרשנית בסוגיה שלפנינו היא שרירה וקיימת. ביסוס מסקנה חד משמעית על הרובד הלשוני בלבד היא מוקשית בעיני. על רקע זה, מסקנתי בגדרי הדיון הנוסף נובעת מבחינה כללית יותר של תכליות החקיקה שבפנינו.

3. כידוע, חוק האזרחות הוא דבר החקיקה הבלעדי המסדיר את רכישת האזרחות במדינת ישראל. סעיף 2 לחוק האזרחות כולל נתיב המוביל לחוק חשוב נוסף – חוק השבות, התש"י-1950 (להלן: חוק השבות). חוק השבות מגדיר את היקף הזכות לעלות ארצה ולקבל תעודת עולה, ואילו סעיף 2 לחוק האזרחות קובע כי כל עולה לפי חוק השבות "יהיה לאזרח ישראלי", לצד הוראות ותנאים נוספים. אם כן, שני חוקים חשובים אלה מקיימים ביניהם זיקה מסוימת. אולם, כל אחד מהם מהווה מערכת סגורה של דינים, שהגיונה בצידה. חוק האזרחות מסדיר את הדרך "האזרחית" הרגילה לרכישת אזרחות. חוק השבות, המבטא את ההיסטוריה המיוחדת של מדינת ישראל, מתווה את הדרך הייחודית לעלות ארצה. גם אם היעד הסופי של שני החוקים הללו הוא זהה – אזרחות ישראלית – המסלולים המוליכים אליו נבדלים בתכליתיהם, ובהתאמה גם בתנאיהם ובפרטיהם. אינני סבורה כי יש מקום לפרשנות הממזגת בין שני מסלולים נפרדים אלה.

4. בהקשר הנדון ראוי להדגיש כי כל אחד משני חוקים אלה נותן את דעתו גם להשלכות של רכישת האזרחות מכוחו על בני משפחתו של מי שהופך להיות אזרח ישראלי. סעיף 8(א) לחוק האזרחות קובע הסדר שנועד למנוע הפרדה בין המתאזרח לבין ילדיו הקטינים היושבים עמו בארץ. זהו ההסדר שגדרי תחולתו עומדים במרכז הדיון שבפנינו. אף חוק השבות מסדיר את הסוגיה של שמירת התא המשפחתי של העולה, באופן מעט אחר. במקרה הטיפוסי שבו מי שעולה כיהודי אף בני משפחתו הם יהודים,

הרי שכל אחד מהם יכול לעלות ארצה מכוח זכותו העצמאית, ובהתאמה אף לקבל אזרחות ישראלית. במקרים אחרים, סעיף 4א לחוק השבות מסדיר את האפשרות של רכישת מעמד בישראל של בני משפחה של יהודי (לרבות ילדים, גם לא קטינים, נכדים ובני זוגם). אלה זכאים לעלות ארצה עם בן המשפחה היהודי, ואף בלעדיו – שכן זכאותם לשבות עומדת במידה רבה על רגליה שלה. כל אחד מחוקים אלה מהווה אפוא מערך שלם וממצה של הזכויות שהוא מקנה, לרבות בסוגיית מעמדם של בני משפחה ואפשרותם לרכוש אזרחות ישראלית.

5. היקש מהוראותיו של חוק אחד למשנהו, או מעשה מרכבה של ההסדרים החקיקתיים שנקבעו, עלול לחטוא לתכליותו הייחודיות של כל אחד מהם. חוק השבות נדרש להסדרת זכויותיהם של בני משפחה של יהודי אגב עלייה לארץ. תכליתו העיקרית של חוק השבות היא, כידוע, לאפשר לכל יהודי באשר הוא לעלות לישראל. כנגזרת מכך ניתנה הכרה לתכלית משנית שלו – לשמור על אחדות משפחתו של יהודי המבקש לעלות ארצה, הכול בהתאם למעגלי הזכאות ששורטטו בו. ביסודו של סעיף 8(א) לחוק האזרחות תכלית דומה במהותה, לשמור על התא המשפחתי של המתאזרח בישראל, וליתר דיוק: למנוע פירוד בינו לבין ילדיו הקטינים החיים עמו. חרף הקרבה בין התכליות האמורות, מדובר בהסדרים שונים. הכנסת הסדריו של חוק השבות תחת המטריה של סעיף 8(א) לחוק האזרחות תחטא לאיזון הרגיש והמדוקדק שחוק השבות מתווה ביחס לבני משפחה, ותרחיב את הוראותיו באופן שחורג מתכליותיו.

6. יש להודות: במישור הפרטני, המקרה שבפנינו הוא "מקרה קשה" בכמה מובנים. ראשית, הוא מקרה שמעורר שאלות ביחס לאופן הגיור שנעשה מבלי שהקהילה אשר בה נערך הגיור ידעה על כך שהמתגייר הוא בעל משפחה. שנית, הוא מקרה שמעורר קושי בשל כך שהקטינים ילידי הארץ, שההליך משליך על עניינם, הם בשלב זה חסרי אזרחות. חרף האמור, כשלעצמי, אני סבורה שעלינו להימנע מאימוץ פרשנות חקיקה המושפעת משיקולים אלה, שהם שיקולים פרטיקולריים לנסיבות המקרה. בשונה מחברי השופט י' אלרון, אינני סבורה שהתמיהות העולות ביחס להתנהלותו הקונקרטי של המשיב 8 צריכה להשפיע על פרשנות החוק הכללית. בדומה לכך, אף אינני סבורה שהתוצאה הלא נוחה בנסיבות העניין ביחס לחלק מן הילדים צריכה להשפיע על פרשנותו הכללית של סעיף 8(א) לחוק האזרחות.

7. לצד זאת אעיר כי במישור המעשי, מצב הדברים שבגדרו חלק מילדיו של המשיב 8, שנולדו בישראל, הם חסרי אזרחות, הוא מטריד. בעניין זה אני מצטרפת לדבריו של

חברי המשנה לנשיא נ' סולברג באשר לכך שניתן לחתור להסדרת מעמדם של הילדים תוך שימוש בסמכויות אחרות שמקנה חוק האזרחות. אני סבורה כי יש לעשות כל מאמץ למצוא לכך פתרון מתאים, שיהיה בו כדי להגן על מי שבשל נסיבות חייהם נותרו ללא אזרחות.

דפנה ברק-ארז
שופטת

השופט אלכס שטיין:

אני מצטרף למסקנה אליה הגיע חברי, המשנה לנשיא נ' סולברג, אשר היתה גם מסקנת-שלי, בדעת מיעוט, בפסק הדין מושא הדיון הנוסף.

סבורני כי את הוראות סעיף 8(א) לחוק האזרחות, התשי"ב-1952, יש לפרש ככאלה שאינן חלות על קטינים שהוריהם רכשו אזרחות מכוח שבות, ושלא בהתאם לסעיפים 5-7 לחוק. לאור מכלול הוראות החוק, זו היא משמעותו הלשונית הוודאית או למצער המסתברת ביותר, של הביטוי "התאזרחותו של אדם" אשר מופיע בסעיף 8(א) לחוק. את טעמי לקביעה זו פירטתי בפסק הדין הקודם. לא אחזור על הדברים, והקוראים מוזמנים לעיין שם.

אלכס שטיין
שופט

השופט דוד מינץ:

חברי המשנה לנשיא נ' סולברג חרש כל תלם ולא הותיר אבן על אבן במהלך פרשנותו את סעיף 8(א) לחוק האזרחות, התשי"ב-1952. מסכים אני כי פרשנות הסעיף מחייבת לאמץ את עמדת המדינה, ולקבוע כי ההסדר שבו חל באופן ייחודי על רכישת אזרחות בדרך של "התאזרחות" לפי סעיף 5 לחוק ולא בכל דרך אחרת, לרבות זו המפורטת בחוק השבות, התש"י-1950. אם אוסיף על חוות דעתו, אך אגרע.

דוד מינץ
שופט

הנשיא יצחק עמית:

אני מסכים למסקנתו של חברי, המשנה לנשיא נ' סולברג.

1. לאחר שנתתי דעתי לשאלה הפרשנית שהונחה לפנינו, אף לטעמי סעיף 8(א) לחוק האזרחות, התשי"ב-1952 (להלן: חוק האזרחות), אינו חל על ילדיו של מי שרכש את אזרחותו מכוח חוק השבות, התש"י-1950 (להלן: חוק השבות). אדגיש, כפי שעולה אף מדרך הילוכו של חברי, כי מסקנה פרשנית זו נלמדת הן מלשון חוק האזרחות הן מתכליותיו – הסובייקטיבית והאובייקטיבית – וזאת בהתאם לשלבי תורת הפרשנות התכליתית הנהוגה בשיטת משפטנו (ראו, מיני רבים: בג"ץ 1765/22 משרד תומר ורשה עורכי דין נ' שרת הפנים, פסקה 23 (3.7.2022); בר"ם 8668/17 רביד נ' רשות האוכלוסין וההגירה משרד הפנים, פסקה 14 (30.10.2019); ע"א 8622/07 רוטמן נ' מע"צ החברה הלאומית לדרכים בישראל בע"מ, פסקה 34 (14.5.2012)). משכך, ואף שאין בכך לשנות במישור התוצאה, אבהיר כי איני שותף לדרך פרשנותו "ההסתברותית" של חברי השופט א' שטיין, כפי שבאה לידי ביטוי בחוות דעתו בפסק הדין מושא הדיון הנוסף.

2. בדומה לחבריי המצדדים בפרשנות המדינה, גם אני סבור כי עיון מדוקדק בחוק האזרחות על מכלול סעיפיו והקשרם הרחב; בהיסטוריה החקיקתית הרלוונטית; בפסיקתו המוקדמת של בית משפט זה (בג"ץ 112/52 כלף נ' שר המשפטים, פ"ד ז' 185, 189 (1953)); ובעיקר בתכליותיהם המובחנות של ההסדרים המפורטים והממצים

הקבועים בחוק השבות מזה וחוק האזרחות מזה – מוביל למסקנה כי אין לראות במונח "התאזרחות" בסעיף 8(א) לחוק האזרחות ככזה המשתרע גם על מי שרכש את אזרחותו מכוח חוק השבות.

3. אימוץ פרשנות מרחיבה לסעיף 8(א) לחוק האזרחות עלול לטשטש את ההבחנה בין המסלולים הנפרדים שמתווים חוק השבות וחוק האזרחות, הנבדלים זה בזה בתכליתם, בפרטיהם ובתנאים היסודיים שבבסיסם. פרשנות שכזו תפרוץ, הלכה למעשה, את גבולותיו של חוק השבות ותיצור מסלול "עוקף" וכמעט אוטומטי לקבלת אזרחות על ידי מי שאינם באים בגדרו של חוק השבות – נינו של יהודי, ילדו הקטין של זכאי שבות מכוח גיור (בדומה למקרה דנן) וילדו הקטין של מי שנעשה זכאי שבות מכוח זוגיות עם זכאי שבות אחר. תוצאה שכזו אינה מתיישבת עם ההסדר הסגור שקבע המחוקק בחוק השבות ויש בה לערער את האיזון הרגיש המשתקף במעגל הזכאות המתוחם שנקבע בו.

4. איני מקל ראש בקושי שעליו הצביעה דעת הרוב בפסק הדין מושא הדיון הנוסף, שלפיו פרשנות המדינה עלולה להציב את ילדו של זכאי שבות מכוח גיור בעמדת נחיתות לעומת ילדו של מי שהתאזרח, ואף ביחס לקרוב רחוק יותר, כגון נכדו של יהודי או בן זוגו של זכאי השבות. ואולם, בעיניי, אין מדובר באנומליה או בעיוות, אלא בתוצאה המשקפת את ההבדלים המובנים שבין דיני השבות ובין דיני האזרחות – שתי מערכות נפרדות, שכל אחת מושתתת כאמור על איזונים והגיון פנימי משלה. הדברים מקבלים משנה תוקף נוכח שיווי המשקל העדין שניצב בבסיס חוק השבות: מחד גיסא, הקניית אזרחות אוטומטית ורבת יתרונות; ומאידך גיסא, תחימת הזכות למעגל זכאים מצומצם ומוגדר (כמפורט בפסקאות 90-93 לפסק דינו של חברי המשנה לנשיא סולברג).

5. לבסוף, יש לשוב ולהדגיש כי אימוץ הפרשנות האמורה לסעיף 8(א) לחוק האזרחות אינו גורע מיכולתה של המדינה להעניק מעמד מתאים במקרים מן הסוג שלפנינו, וזאת מכוח כלים אחרים העומדים לרשותה (ראו למשל: סעיף 9(א)(1) לחוק האזרחות). כפי שציינו חבריי, המשנה לנשיא סולברג (בפסקאות 25 ו-96 לפסק דינו) והשופטת ד' ברק-ארז (בפסקה 7 לפסק דינה), המדינה הבהירה כי תפעל כך גם בענייננו, מתוך נכונות למציאת פתרון מעשי והוגן (בפסקאות 116 ו-125-126 לבקשה לדיון נוסף). בהקשר זה יובהר כי אף אם דבק פגם בהתנהלותו של המשיב 8 (להלן: המשיב), אין לגזור מכך את דינם של ילדיו, בבחינת "אבות אכלו בשר ושני בנים תקהינה" (ירמיהו לא כח). ניתן אפוא לצפות כי החלטות עתידיות הנוגעות למעמדם של ילדי

המשיב בישראל יתנו ביטוי ראוי לנסיבות חייהם המיוחדות, ובייחוד לקושי הרב הטמון במצב שבו חלקם נעדרים כל אזרחות.

יצחק עמית
נשיא

השופטת רות רונן:

1. לאחר שעיינתי בחוות דעתם של חבריי להרכב הדיון הנוסף ושקלתי את נימוקיהם, לא מצאתי לשנות מעמדתי כפי שהובעה בפסק הדין נושא ההליך. כפי שהבהרתי בפירוט שם – לפרשנות המשיבים יש עיגון בלשון החוק; היא מתיישבת באופן מיטבי עם הגיונו של משטר האזרחות הקבוע בחוק האזרחות, התשי"ב-1952 (להלן: החוק); והיא מגשימה את תכליותיו של סעיף 8. לנוכח היריעה הרחבה שפרש חברי, המשנה לנשיא נ' סולברג, מצאתי להוסיף גם משלי.

2. סעיף 8 לחוק האזרחות מקנה אזרחות למי שעומד בארבעה תנאים: (1) הוא ילד להורה שהתאזרח; (2) הוא קטין; (3) הוא תושב הארץ אשר מרכז חייו מצוי בה; (4) והורה המתאזרח רשאי להחזיק בו. השאלה שעל הפרק נעוצה בתנאי הראשון, ובפרט בשאלה מהי אותה 'התאזרחות' שאליה מתייחס הסעיף ביחס להורה? האם, כפי שסבורה המדינה, מדובר בקבלת אזרחות לפי סעיפים 5-7 לחוק בלבד; או שמא – כפי שטוענים המשיבים – מדובר ברכישת אזרחות בכל דרך שהיא, לרבות רכישת אזרחות מכוח שבות.

המקרה שלפנינו, שבגדרו מתעוררת השאלה הפרשנית, הוא מקרה יוצא-דופן. המשיב 8 (להלן: המשיב או האב) ורעייתו הגיעו לישראל עם ארבעת ילדיהם בשנים 2001-2003, על בסיס אשרות תייר. בארץ, נולדו לבני הזוג שלושה ילדים נוספים – אשר דבר לידתם לא נודע לרשויות. בשנת 2006 קיבל המשיב אזרחות ישראלית מכוח שבות לאחר שהתגייר בקהילה יהודית בארה"ב. לאחר הגיור, נולדו למשיב ולרעייתו ילדים נוספים – שקיבלו אזרחות מכוח לידה בארץ להורה שהוא אזרח ישראלי. זאת, בעוד

שבעת ילדיו שנולדו עובר להליך הגיור – הם המשיבים 1-7 – אינם בעלי אזרחות ישראלית.

המשיבים סבורים כי לאחר שאביהם קיבל אזרחות בשנת 2005, זכאים אלה מבין ילדיו שהיו באותה העת תושבי הארץ, קטינים ותחת משמורת חוקית של אביהם – לאזרחות מכוח סעיף 8 לחוק האזרחות. המדינה לעומת זאת עומדת על כך שהמשיב קיבל אזרחות מכוח שבות, ולא מכוח התאזרחות, ולכן ילדיו אינם עומדים בכל תנאי סעיף 8 ואינם זכאים לאזרחות. זוהי המחלוקת על קצה המזלג.

3. בראשית הדברים, ועוד בטרם נצא אל המסע הפרשני, יש להבהיר: הפרשנות המוצעת על ידי המשיבים אין משמעה כי האזרחות שמוקנית לקטין מכוח סעיף 8 היא אזרחות מכוח חוק שבות. החוק מורה לנו בפירוש ובבירור כי סעיף 8 מקנה לקטין אזרחות שהיא מכוח התאזרחות. זאת ניתן ללמוד הן מכותרת הסעיף, הן מ"מפת הדרכים" שמשרטט סעיף 1 לחוק בקבעו כי "אזרחות ישראלית נקנית [...] מכוח התאזרחות לפי הסעיפים 5 עד 8". הצדדים כולם מסכימים כי האזרחות שאותה קונה הקטין מכוח סעיף 8 היא אזרחות מכוח התאזרחות. השאלה איננה אלא זו: האם 'התאזרחותו' של ההורה – זו המהווה תנאי לכך שהקטין ירכוש אזרחות – משמעה התאזרחות בדרך ספציפית לרכישת אזרחות (לפי סעיפים 5-7), או שמא קבלת אזרחות בכל דרך שהיא.

4. כידוע, נקודת המוצא לכל מהלך פרשני היא לשון החוק. בשלב זה עסוק הפרשן, כמעין בלשן, בניסיון להתחקות אחר המשמעות הלשונית של המונח שאחר משמעותו הוא תר. במקרים שבהם הלשון היא ברורה – כאן תם המסע הפרשני; ואולם כאשר הלשון עשויה לשאת יותר ממשמעות אחת, יש להוסיף ולבחון את משמעותו של דבר החקיקה על פי התכלית העומדת ביסודו – היא אוסף האינטרסים, המטרות, הערכים והמדיניות שאותם החוק מבקש לקדם (ראו, מיני רבים: דנג"ץ 7335/21 שרת הפנים נ' מרינצ'בה, פסקה 19 לחוות דעתו של ממלא מקום הנשיא ע' פוגלמן (13.11.2023) (להלן: דנג"ץ מרינצ'בה); בר"מ 8668/17 רביד נ' רשות האוכלוסין וההגירה משרד הפנים, פסקה 14 (30.10.2019); בג"ץ 7803/06 אבו ערפה נ' שר הפנים, פסקה 29 לפסק דינו של השופט פוגלמן (13.9.2017)).

בהתאם לכך, כבכל מלאכה פרשנית, נימוקיי יתחלקו לשלושה מישורים: הפרשנות הלשונית של החוק; הפרשנות על פי התכלית הסובייקטיבית של החוק; והפרשנות על פי התכלית האובייקטיבית של החוק.

המישור הלשוני

5. לטעמי, שתי האפשרויות הפרשניות שהצדדים טוענים להן מצויות בכירור בד' אמותיה של לשון החוק. כך, קשה לחלוק כי 'התאזרחות' במובנה הפשוט היא תיאור לתהליך שבו אדם (שאינו אזרח) נהפך לאזרח. זוהי משמעות מילולית-מילונית הנובעת בטבעיות מהמונח 'התאזרחות' ולפרשנות כזו צריך להינתן משקל. לעומת זאת, קריאה של הביטוי 'התאזרחות' על רקע מכלול הוראות חוק האזרחות – לרבות סעיף 1 לחוק וסעיפים 5-7 – עשויה לצקת לתוכו תוכן נוסף, המתייחס ל'התאזרחות' כדרך קונקרטי ומובחנת לרכישת אזרחות.

6. יתר חבריי להרכב הדיון הנוסף – הגם שהם תמימי דעים בנוגע לתוצאה – חלוקים בשאלה מקדמית, והיא האם בכלל מתעוררת לפנינו שאלה פרשנית. חלקם סבורים כי המחלוקת בין הצדדים אינה מעוררת כל דילמה פרשנית הטעונה בירור, משום שלשון החוק היא ברורה וחד-משמעית, ועל כן ניתן לחתום בה את הדיון הפרשני (ראו, חוות דעתם של חבריי המשנה לנשיא סולברג, בפסקה 66; השופט י' אלרון, בפסקה 1; השופט ד' מין והשופט א' שטיין). לעומתם, אחרים הדגישו כי ניתן למצוא עיגון בלשון החוק הן לפרשנות המדינה הן לפרשנות המשיבים – כך שנוצר ספק פרשני המצריך עיון בתכלית החוק (ראו, חוות דעתם של חברתי השופטת ד' ברק-ארז, בפסקה 3 ודומה שכך גם עולה מדברי חברי הנשיא י' עמית, בפסקה 1).

אינני מקלה ראש במשקלה של הפרשנות הלשונית המוצעת על ידי המדינה, אשר אין חולק כי יש לה אחיזה בלשון החוק. אכן, אלטרנטיבה פרשנית זו מתיישבת עם המונח 'התאזרחות' כפי שניתן להבין אותו במופעים נוספים שלו לאורך סעיפי החוק וכותרותיהם. היא יוצרת מתאם מילולי-לשוני גבוה עם יתר סעיפי חוק האזרחות. לנתון פרשני זה יש משקל נכבד; אולם אין לתת לו משקל מכריע. אין בידי לקבל את העמדה, העולה מחוות דעתם של חלק מחבריי, כי מקרא סעיף 8 על רקע סביבתו החקיקתית סותר את הגולל על הדיון הפרשני ומוליך למסקנה אחת ויחידה – כך שלא נותר כל ספק בדבר משמעותו הלשונית של הביטוי.

7. נשוב למושכלות ראשונים. המסורת הפרשנית במשפט הישראלי מתווה לנו תלם חרוש וידוע: בשלב הפרשנות הלשונית יש לגזור ממילותיו של המחוקק ומהשפה שבה נקט את מתחם הפרשנויות האפשריות – זהו אוסף המשמעויות אשר נמצאת להן אחיזה, ולו מינימאלית, בלשון החוק (ראו, מיני רבים: בג"ץ 6824/07 מנאע נ' רשות המסים, פ"ד סד(2) 479, פסקה 19 לפסק דינו של השופט ע' פוגלמן (2010); בג"ץ 4562/92 זנדברג נ' רשות השידור, פ"ד נ(2) 793, 802 (1996); ע"א 8093/23 שפיר הנדסה אזרחית וימית

בע"מ נ' הוועדה המיוחדת לתכנון ובניה חריש, פסקה 16 (22.9.2024); בג"ץ 5158/21 גורטלר נ' שר הרווחה, פסקה 20 (28.12.2023). כך משרטט השלב הראשון של פרשנות החקיקה את "המסגרת הלשונית" של החוק (דנ"פ 2334/09 פרי נ' מדינת ישראל, פ"ד סד(3) 502, פסקה 86 לפסק דינה של השופטת (בדימ') א' פרוקצ'יה (2011) (להלן: עניין פרי)). ללשון החוק ניתנת אפוא ראשוניות, במובן זה ש"גבול הפרשנות הוא גבול הלשון" (ע"א 1900/96 טלמצ'יו נ' האפורופוס הכללי, פ"ד נג(2) 817, 828 (1999)) – ועל בסיס הניתוח הלשוני יש לנפות, בשלב הראשון, כל משמעות שלשון החוק אינה יכולה לשאת. במובן זה – הפרשנות לפיה "התאזרחות" כוללת כל מצב בו מי שלא היה אזרח הופך לאזרח, היא ודאי פרשנות שהלשון יכולה לשאת.

בנסיבות שבהן קיימת יותר מפרשנות אפשרית אחת לדבר חקיקה המוצאת עיגון בלשון החוק – יש להמשיך ולבחון את תכלית הנורמה המשפטית. זאת, גם כאשר לשיטת השופט היושב בדין אחת מהפרשנויות האפשריות נתפסת כטבעית או ראשונית יותר מרעותה (בר"מ 4413/23 מדינת ישראל רשות המיסים נ' נוימן, פסקאות 5-6 לחוות דעתה של השופטת ג' כנפי-שטייניץ וההפניות המובאות שם (4.11.2025)). ודוקו: במקרה כזה, אל לו לשופט להסתפק באותה "תחושת לשון", כפי שהיא כונתה בפסיקה ובחוות דעתו של חברי, כאמת-מידה מכריעה ביחס למשמעות החיקוק; אלא שבחירה זו תיעשה תמיד על-פי התכלית המונחת ביסוד הנורמה המשפטית (בג"ץ 7012/93 שמאי נ' הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, פ"ד מח(3) 25, 36 (1994); ראו גם: בג"ץ 7009/04 עיריית הרצליה נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד סו(3) 596, פסקה 15 לפסק דינו של הנשיא א' גרוניס (2014); אהרן ברק "פרשנות ושפיטה: יסודות לתורת פרשנות ישראלית" עיוני משפט י 467, 483-484 (התשמ"ד)). כפי שהטעים פרופ' ברק בספרו פרשנות חקיקה:

"לא פעם מפנים שופטים, לעניין פירושה של הוראת חוק, אל "תחושת הלשון" המצויה בהם. אכן, "תחושת לשון" זו חשובה היא. היא מצביעה על האפשרויות הלשוניות הטמונות בדבר החקיקה, תוך הבחנה בין אפשרויות טבעיות יותר לבין אפשרויות טבעיות פחות. עם זאת, אל לה לתחושת הלשון, שתיהפך לאמת מידה לקביעת המשמעות המשפטית של דבר החקיקה. תחושת הלשון צריכה לשמש נקודת מוצא למיפוי האפשרויות הלשוניות, ולדירוגן על פי טבעיותן וראשניותן הלשונית. אסור לה לשמש אמת מידה סופית על-פיה בוחרים מבין האפשרויות הלשוניות את האפשרות הלשונית המגשימה את תכלית החקיקה (אהרן ברק פרשנות במשפט – פרשנות החקיקה 100 (התשנ"ג) (להלן: ברק, פרשנות חקיקה) (ההדגשות הוספו – ר' ר'))."

8. האם במקרה דנן הפרשנות המוצעת על ידי המשיבים אינה מוצאת כל עיגון בלשון החוק – עד כי היא אינה עוברת את המסננת של שלב הפרשנות הלשונית? לטעמי התשובה לכך היא באופן מובהק בשלילה.

כאמור – 'התאזרחות', במובנה הפשוט ביותר, היא תיאור לתהליך רכישת אזרחות על ידי מי שהוא אינו אזרח. מובן זה מתפרס גם על קבלת אזרחות מכוח שבות. זוהי משמעות טבעית הנובעת במישרין מקריאה של ביטוי זה, אשר עולה בקנה אחד עם מובנו המילוני המקובל. דומה כי אילו היינו מבקשים מאדם שאינו משפטן לנסח את הסעיף באופן פשוט כך שיחול על כל מי שאינו אזרח ושהפך לאזרח – סביר להניח כי היה מנסח אותו בהתאם לנוסחו הקיים.

סביבת החוק אמנם עשויה להשליך על מתחם האפשרויות הפרשניות; ניתן אף לטעון כי היא עשויה להצביע על פרשנות אחת כטבעית יותר מחברתה על פי "תחושת הלשון" של השופט. ואולם סביבת החוק אינה יכולה לשמש כאמת-מידה יחידה ומכריעה שרק על בסיסה ניתן יהיה להסיק כי אין כל אחיזה לפרשנות המשיבים בלשון החוק.

9. חברי המשנה לנשיא סולברג מדגיש בחוות דעתו כי על מנת להתחקות אחר משמעותו הלשונית של מונח – יש להבין את ההקשר שבו הוא מצוי. לדבריו, "דבר חקיקה אינו מרחף לו בחלל ריק, ב'עולם האידאות', או במילון; הוא מצוי בתוככי חוק, המסדיר תחום חיים מסוים, בעל היגיון משלו, תוך עשיית שימוש במושגים באופן מסוים, הרלבנטי לאותו חוק" (פסקה 45 לחוות דעתו). לכן, הגם שהוא סבור כי לשון המונח 'התאזרחות' עשויה להתפרש בשני אופנים שונים כאשר הוא נבחן באופן נקודתי, מוטב לבכר את פרשנות המדינה, המתיישבת עם ההקשר הרחב שבו נמצא סעיף 8 – על רקע דברי חוק האזרחות כמכלול. בהתבסס על גישה זו, לשיטתם של חלק מחברי להרכב דנן, ניתוח לשוני זה מוליך למסקנה לשונית אחת ויחידה, או לתוצאה קרובה לחד-משמעית בזירה הלשונית. דעתי היא שונה, משני טעמים.

10. ראשית, לטעמי חבריי מקנים משקל-יתר, כמעט בלתי-מוגבל, לכלל שלפיו מונחים זהים באותו חיקוק הם בעלי מובן זהה. הנחה פרשנית זו – "הנחת האחידות המושגית" – הגיונה בצדה וחשיבותה ידועה. עם זאת, בית משפט זה הכיר זה מכבר בכך שמדובר בהנחה גרידא, וכי "כאשר ביטוי לשוני מאפשר פרשנות בשתי משמעויות, שהראשונה יוצרת אחידות עם משמעותו של הביטוי במקום אחר[ך] בחוק אך יוצרת תוצאה בלתי סבירה העשויה לסכל את מטרת החוק, והשנייה יוצרת תוצאה סבירה, המגשימה את כל מטרת החוק [...] אך יוצרת חוסר אחידות עם משמעותו של הביטוי במקום אחר בחוק,

הרי חוסר האחידות אינו צריך למנוע את אימוצה של המשמעות השנייה" (ע"א 486/85 מנהל מס רכוש וקרן פיצויים, חיפה נ' החברה החבשית למסחר בע"מ, פ"ד מא(2) 402, 413-412 (1987)).

מגבלותיה של הנחת האחידות המושגית צוינו ויושמו פעמים רבות בפסקי דין שיצאו תחת ידו של בית משפט זה (ביניהם: ע"א 756/82 קיבוץ יגור קבוצת עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' שירותי נפט בע"מ, פ"ד מא(1) 85, 113 (1987); בג"ץ 338/87 מרגליות נ' שר המשפטים, פ"ד מב(1) 112, 116 (1988); בג"ץ 6032/94 רשת – חברת תקשורת והפקות (1992) בע"מ נ' רשות השידור, פ"ד נא(2) 790, 809-810 (1997); ע"א 8265/00 שופרסל בע"מ נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה, מחוז מרכז, פ"ד נו(5) 885, 908 (2002); עע"מ 8360/08 משרד הפנים נ' היברו יוניון קולג' מכון למדעי היהדות, פסקה 22 (30.11.2011); בג"ץ 6451/18 חיון נ' בית הדין הארצי לעבודה, פסקה 18 לפסק דינו של השופט ע' גרוסקופף (19.7.2021); ע"א 8438/09 רובאב חברה לנכסים בע"מ נ' אחים דוניץ בע"מ, פ"ד סה(2) 635, פסקה 26 (2012); ראו גם: ברק, פרשנות חקיקה, בעמ' 313-314; וביחס לביטויים זהים בעלי משמעות שונה בחוק האזרחות בפרט, ראו: עע"מ 348/21 שר הפנים נ' חמדון, פסקה 21 (4.7.2022)). התפיסה העקרונית העולה כחוט השני מהפסיקה היא כי אמנם יש לשאוף כי למושגים זהים תהיה משמעות זהה באותו חיקוק או בחיקוקים דומים; אולם בדומה לכל מקרה המעורר התלבטות פרשנית ב'זירת הלשון', יש להכריע בין הפירושים המתחרים בהתאם לתכלית החוק ומטרותיו. על כן, ככל שמונחות על כפות המאזניים האחידות המושגית בחוק מצד אחד, ויכולתה של פרשנות החוק להגשים את תכליותיו מהצד השני – לא מן הנמנע כי יהיה זה מוצדק לסטות מהנחת האחידות המושגית.

11. שנית, וזה העיקר – אינני חולקת על עקרון היסוד שלגביו הרחיב חברי את הדיבור – ושלפיו יש לפרש את משמעותו של מונח על רקע הקשרו. כמו חברי, גם אני סבורה כי בחינת דבר החקיקה ממעוף הציפור, כזו שמביאה בחשבון את ההקשר הרחב שבו הוא מצוי, היא חיונית וחשובה. אלא שלטעמי הקשרו של המונח אינו מתמצה בלשונם של המשפט, הסעיף או החוק שבהם הוא משובץ – אלא גם בכך שמשמעותו מתיישבת עם מערכת הכללים וההסדרים שמתווה החוק ועם הגיונם הפנימי. במילים אחרות, בבחינה הפרשנית המבוססת על ההקשר של מערכת ההסדרים בחיקוק בו מופיע הסעיף, אין די בהקשר המילולי-טכני של הסעיף ביחס לסעיפי חוק אחרים באותו חיקוק; אלא שלטעמי יש להבטיח גם, ובעיקר, כי הביטוי יתפרש בראי ההקשר הרעיוני והתכליתי של החיקוק בו הוא מצוי (זאת, כמובן, ככל שיש לו אחיזה בלשון החוק).

הקשר רעיוני זה, הלוא הוא הערכים, המטרות והמדיניות שבבסיס הנורמה המשפטית – שהם האדנים לתכלית החוק (ראו: ע"א 674/85 "אליהו" חברה לביטוח בע"מ נ' ז'ק, פ"ד מג(1) 356, 365 (1989), שם נקבע כי "ההקשר הראוי או הרלוואנטי, אשר במסגרתו נבחרת, מתוך שלל המשמעויות הלשוניות, המשמעות המשפטית, הינו התכלית או המטרה של הנורמה המשפטית"). יפים לעניין זה גם דבריו של פרופ' ברק בפרק "תכלית החקיקה כהקשר החקיקה" בספרו:

"הקשר הדברים הראוי של חקיקה הוא תכלית החקיקה [...] נמצא, כי אין מקום להבחין בין שתי אמות מידה – התכלית וההקשר – לפרשנות חוק. אמת המידה היא אחת ויחידה. [...] הקשר של החוק הוא בתכליתו [...] הקשר שאין בו כדי להצביע על תכליתו של החוק אינו רלבנטי לפירושו כנורמה משפטית. הקשר שאינו קשור לתכלית, עשוי לסייע בפירושה של נורמה כיצירה ספרותית. אין הוא יכול לסייע לפירושו של חוק כיצירה נורמטיבית. לחוק כיצירה תכליתית ישנו אך הקשר רלבנטי אחד – תכלית החוק." (ברק, פרשנות חקיקה, בעמ' 147-148).

מטבע הלשון הממשיל את החוק ל'יצור חי בסביבתו' – אשר שימש את חברי בחוות דעתו, מקורו בדבריו הנכוחים של השופט י' זוסמן שקבע כי "דיבור שבחיקוק הוא יצור החי בסביבתו. הוא מקבל צביונו מהקשרים הדברים, ומכאן שיש לפרשנו לפי המטרה שאותו חיקוק – הוא ולא אחר – בא לשרת" (בג"ץ 58/68 שליט נ' שר הפנים, פ"ד כג(2) 477, 513 (1970) (ההדגשות הוספו – ר' ר')). גם מדברים אלה עולה אפוא כי ההקשר אינו טכני אלא רעיוני; וכי הוא אינו מבוסס רק על השוואה מילולית לסעיפים אחרים בחוק אלא בעיקר על המטרה שאותו חיקוק בא לשרת.

12. המחשה לנקודה זו מצאתי בהתייחסותו של חברי לסעיף 7 לחוק האזרחות – העוסק בבני זוג "שאחד מהם אזרח ישראלי או שאחד מהם ביקש להתאזרח" – ומאפשר לשני לקבל אזרחות מכוח התאזרחות. בדומה לסעיף 8 – סעיף 7 עוסק גם הוא בהתאזרחות של בן משפחה של מי שהוא אזרח ישראלי, הזוכה באזרחותו מכוח קרבתו אליו. לשיטת חברי, הוראת סעיף 7 עשויה לשפוך אור על המחלוקת שלפנינו ולחזק את פרשנות המדינה. זאת, משום שבסעיף 7 נקבע כי בן המשפחה המזכה צריך להיות "אזרח ישראלי" או מי ש"ביקש להתאזרח"; וזאת לעומת סעיף 8, המתייחס ל"התאזרחות" של ההורה בלבד.

לטעמי, הגם שהשוואה טקסטואלית גרידא בין הסעיפים עשויה לתמוך במסקנתו של חברי – בחינה מהותית של היחס בין הסעיפים וההיגיון שביסודם, תלמד כי ההבחנה

ביניהם אינה מדגישה בהכרח את דרך קבלת האזרחות של בן המשפחה המזכה – אלא את מועד קבלת האזרחות של בן המשפחה המזכה.

כמה דברים אמורים? סעיף 8 מחייב כי כל תנאי הסעיף (קטינות, תושבות ומשמורת חוקית של ההורה) – יתקיימו בעת תהליך ההתאזרחות (בשעת קבלת האזרחות או הגשת הבקשה לקבלת אזרחות; ראו: עע"מ 9102/12 קוזמינה נ' משרד הפנים רשות האוכלוסין ההגירה ומעברי הגבול, פסקה 13-16 (26.8.2014) (להלן: עניין קוזמינה)). ככל שהקטין לא היה תושב הארץ או תחת משמורת חוקית של ההורה במועד הקובע (במהלך תהליך קבלת האזרחות) – אין חולק כי הוא לא יהיה זכאי "להיצמד" להורהו המתאזרח. לעומת זאת, כאשר עסקינן ברכישת אזרחות של בן זוג לפי סעיף 7 – פני הדברים הם שונים, שכן תנאי הסעיף אינם צריכים להתקיים בסימולטניות עם תהליך קבלת האזרחות. בפרט, קשרי הזוגיות לא צריכים להיות שרירים וקיימים בשעת ההתאזרחות, אלא שהזוגיות עשויה להיווצר גם שנים רבות לאחר קבלת האזרחות. משום כך, הסעיף מדבר גם על בן זוג של "אזרח ישראלי" ולא רק על בן זוג של מי ש"ביקש להתאזרח".

נקודה זו ממחישה לטעמי כיצד קריאת החוק בתוך הקשרו הרחב – הלוגיקה הפנימית שלו והמטרות שאותן הוא מבקש להגשים – עשויה לשפוך אור ולסייע בהתמודדות עם קשיים המתעוררים בניסיון "לפענח" את מובנו של החוק על רקע הקשרו המילולי בלבד.

13. סיכומה של נקודה זו: מערכת הכללים המרכיבה את החוק ויחסי הגומלין ביניהם, ההיגיון המסדר של החוק והעקרונות המנחים אותו, ההנחות הערכיות וסדר העדיפויות המשתמעים מתוכו – כל אלה הם חלק בלתי נפרד מהקשר המהותי שאחריו יש להתחקות במסגרת המלאכה הפרשנית. החוק הוא "יצירה תכליתית" (ב"ש 67/84 תד נ' 19, פ"ד לט (1) 667, 670 (1985)); ומשום כך השאיפה לקיים הרמוניה בין דבר החקיקה לסביבתו אינה מתחילה ונגמרת במתאם מושגי ברובד המילולי-טכני, אלא שהיא מחייבת כי בין חלקי החוק יהיה גם מתאם לוגי, תכליתי ורעיוני. מתאם זה נבדק, מטבע הדברים, בשלב הפרשנות התכליתית – הסובייקטיבית והאובייקטיבית; ולכך נפנה עתה.

התכלית הסובייקטיבית

14. החוק בנוסחו המקורי נחקק בשנת 1952 לאחר דיונים ארוכים, בסופם נקבע נוסח סעיף 8(א) כדלקמן: "התאזרחות מקנה אזרחות ישראלית גם לילדיו הקטינים של

המתאזרח". בשנת 1968, נידון והתקבל תיקון מס' 2 לחוק האזרחות, אשר צמצם את תחולת סעיף 8 רק לקטינים שהם תושבי ישראל ושההורה המתאזרח הוא בעל המשמורת עליהם (להלן: תיקון מס' 2).

15. תחילה אבחן את המטרות שאותן ביקשו חברי הכנסת לקדם בחוקים את סעיף 8 לחוק האזרחות. עיון בדברי הכנסת – הן בדיונים המקדימים לחקיקת החוק בשנת 1952 והן בדיוני תיקון מס' 2 בשנת 1968 – מלמד כי המחוקק ניסח את הוראת סעיף 8 על מנת להבטיח את השוואת המעמד האזרחי של ההורים והילדים כדי להימנע מהפרדת המשפחה.

כך, בדיון ועדת המשנה לחוק האזרחות מיום 29.1.1952 ציין ח"כ הררי כי "בדרך כלל, קטינים אינם יכולים לרכוש אזרחות. הם הולכים באופן טבעי אחרי ההורים. גם המדינה צריכה להיות מעוניינת בכך שתהיה אזרחות אחידה לכל בני המשפחה" (פרוטוקול ישיבה 8 של ועדת המשנה לחוק האזרחות, הכנסת ה-2, 29.1.1952). בדיון שהתקיים בהצעת החוק במליאת הכנסת מיום 26.3.1952 ציין ח"כ ורהפטיג כי "כאשר מדברים בהתאזרחות, ההיגיון בהענקה אוטומטית של ההתאזרחות לקטינים הוא בעובדה שההורים והילדים מהווים משפחה אחת ואין המדינה מעוניינת בהפרדת המשפחה". יו"ר הוועדה, ח"כ יעקב קליבנוב, הוסיף באותו מעמד כי "איננו חושבים שישנה איזו שהיא סיבה להפריד בין זכויות ההורים לבין זכויות הילדים. הוועדה חשבה שלא רצוי ולא נכון ליצור הבדלים כאלה, כדי לא להפריד בין ההורים לבין הילדים." (פרוטוקול ישיבה 71, מליאת הכנסת, הכנסת ה-2, 1700 (26.3.1952)).

ח"כ קלינגהופר הוסיף בדיון בתיקון מס' 2 בוועדת החוקה מיום 5.6.1968 תכלית נוספת לסעיף 8, שהיא למנוע מצבים שבהם קטינים יהיו חסרי אזרחות – במקרים שבהם קבלת האזרחות הישראלית של ההורה מביאה לשלילת האזרחות הזרה של המשפחה כולה (פרוטוקול ישיבה 197 של ועדת החוק, חוק ומשפט, הכנסת ה-6, 5 (5.6.1968)).

הדברים ברורים, וכפי שיובהר בהמשך הם קיבלו גם הכרה בפסיקת בית משפט זה: תכליתו העקרונית של סעיף 8 היא במניעת פערי מעמד אזרחי פנים-משפחתיים, וזאת מתוך התפיסה כי אין מקום להפריד בין מעמדם האזרחי של הורים וילדיהם.

16. יחד עם זאת, כוונת המחוקק במחלוקת הקונקרטית העומדת לפנינו בדבר פרשנות המונח 'התאזרחות' שבו מדבר סעיף 8(א) – אינה חד-משמעית, משדברי הכנסת אינם מצדדים באחת מן הפרשנויות שעל הפרק. בפסק הדין נושא הדיון הנוסף ציינתי כי "לא ניתן לאתר גישה אחידה וברורה ביחס לשאלה במחלוקת, וניתן להסיק בעקיפין מדברים שונים שנאמרו על ידי חברי כנסת שונים מסקנות אפשריות התומכות הן בעמדת המערערים והן בזו של המשיבה" (פסקה 27 לחוות דעתי). כך, כפי שהראה חברי, ישנן התייחסויות שונות בדברי הכנסת אשר עשויות לתמוך בעמדת המדינה. לצד זאת, המעיין בדיוני המחוקק יגלה גם אמירות אשר מתייחסות לתחולה של סעיף 8 על הורים שהם אזרחים מכוח חוק השבות – ומכאן שהן תומכות בפרשנות המשיבים.

לדוגמה, בדיון מיום 5.6.1968 אמר נציג משרד הפנים בוועדת החוקה כי "למען עידוד העליה נוקט שר הפנים בעמדה שיהודי שרוצה לבוא לארץ, יבוא תחילה כתושב ארעי [...] לתקופה של שלוש שנים. נניח שהוא מוצא לו משרה ממשלתית, והוא זקוק לאזרחות ישראלית. הוא רוצה להתאזרח. עד היום נהגנו לומר לאדם כזה: איננו מאזרחים רק אותך, תביא גם את אשתך. כי אם נאזרח רק אותו, אנחנו יוצרים בעיות. [...] במשך שנים נקטנו בעמדה כזאת [...] באנו לפתור זאת על ידי שני התנאים: שהוא מחזיק בילדים, והוא תושב קבוע בישראל." (פרוטוקול ישיבה 197 של ועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת ה-6, בעמ' 14 (5.6.1968)). כך גם למשל, בדיון מיום 19.6.1968 נידון "כלל ההחלטה" במקרה שאחד משני ההורים של הקטין אינו מתאזרח. במסגרת הדיון, סגן שר הפנים ח"כ בן-מאיר התייחס למצב שבו הסעיף חל על אזרח מכוח שבות, לאמור: "נניח שני ההורים באים, האחד אומר שהוא בא לפי חוק השבות, ואילו השני מסרב. התוצאה היא אותה: ההסכמה היא בידי המתאזרח. הוא צריך לומר, אינני רוצה שילדי ילכו איתי, אלא אתה, שאינה מתאזרחת." (פרוטוקול ישיבה 201 של ועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת ה-6, 3 (19.6.1968)). אף בדיונים על חקיקת החוק השימוש במונח 'התאזרחות' נעשה לא פעם בהתייחס לקבלת אזרחות מכוח שבות (ראו, למשל: פרוטוקול ישיבה 9, ועדת המשנה לחוק האזרחות, דברי היו"ר קליבנוב בעמ' 4, ודברי ח"כ ידין בעמ' 7 (5.2.52)).

במאמר מוסגר יוער כי אופן ההתנסחות של חברי הכנסת בדיון שלעיל מעיד על מה שנאמר בפרק הקודם, קרי שכאשר הכוונה היא להתייחס למי שמקבל אזרחות (בין מכוח שבות או בדרך אחרת) – הביטוי "התאזרחות" הוא המונח הפשוט והטבעי לעשות זאת, ואכן בפועל לא אחת כך נעשה בו שימוש.

17. הדברים שצוטטו לעיל עשויים לתמוך בעמדת המשיבים. אלא שכפי שצוין לעיל, המחלוקת שניטשת בין הצדדים בנוגע לפרשנות הסעיף לא נדונה במפורש בדיוני הכנסת;

וכאמור לצד האמירות האלה, יש בדיוני הכנסת גם התבטאויות אשר במשתמע עשויות לחזק את פרשנות המדינה, כפי שחברי הביא בחוות דעתו. אף אחת מן העמדות אינה מוצאת אם כן בסיס איתן בדברי הכנסת. במצב דברים זה, אמת המידה המרכזית שלפיה יש להכריע בין הפרשנויות המתחרות היא התכלית האובייקטיבית.

התכלית האובייקטיבית

18. מהי אפוא התכלית האובייקטיבית העומדת ביסוד סעיף 8 לחוק האזרחות? מהם אותם "המטרות, הערכים, המדיניות, הפונקציות החברתיות והאינטרסים" (בג"ץ 693/91 אפרת נ' הממונה על מרשם האוכלוסין, פ"ד מז(1) 749, 765 (1993)) אשר סעיף 8 בא לעולם על מנת להגשימם?

כפי שהבהרתי בפסק הדין נושא הדיון הנוסף – "סעיף 8 מבוסס על ההנחה ש'פערי מעמדות' בתוך הגרעין המשפחתי יוצרים קושי שיש להימנע ממנו. התכליות האובייקטיביות של הסעיף הן שמירה על שלמות התא המשפחתי של האזרח ועל יציבותו; ושמירה על טובתם של הילדים הקטינים, תוך מניעת מצב בו הילד ייוותר מחוסר מעמד וייקרע מזרועות הורהו האזרח." (פסקה 28 לחוות דעתי שם).

19. ואכן, גם הפסיקה ציינה לא אחת כי סעיף 8 נועד למטרה ברורה ויחידה – והיא להבטיח את אחידות המעמד האזרחי בין בני אותה המשפחה הגרעינית, וזאת באמצעות השוואת מעמד בין ההורה "המתאזרח" לילדו (עניין קוזמינה, פסקה 14; בג"ץ 3353/18 קליבורן נ' משרד הפנים, פסקה 33 (22.9.2020) (להלן: עניין קליבורן); בג"ץ 3917/03 עטאללה נ' מדינת ישראל משרד הפנים (29.3.2007) (להלן: עניין עטאללה)). התפיסה העקרונית העומדת ביסודו של הסעיף היא כי הקשר ההדוק והחזק שבין בני אותו תא משפחתי (ובפרט זה שבין הורים לילדים) – מחייב להשוות את זכויותיהם ומעמדם החוקי; וכי המצב שבו ההורה הוא אזרח ישראלי – אך מעמד זה אינו "מדביק" את ילדיו החיים יחד עמו בארץ – מעורר קשיים במספר היבטים.

השוואת המעמד משרתת את העיקרון של טובת הילד. מטבע הדברים, הילד הולך אחר הוריו – הוא גדל בחיקם והם אלה המחנכים אותו, והוא תלוי בהם על מנת שיספקו את צרכיו ויקנו לו מעטפת של יציבות וביטחון. ככל שבעניין המעמד האזרחי תיעשה הפרדה מלאכותית בין הורים וילדים, הרי שהקטין יאלץ לגדול בתנאי חוסר ודאות הן באשר לאפשרות שהוא ייוותר חסר מעמד; הן ביחס ליציבות משפחתו תוך חשש מתמיד שלו כי יאלץ בשלב כזה או אחר להיפרד מהוריו.

מעבר לכך, סעיף 8 מגן על הזכות לחיי משפחה של ההורה האזרח, ושל בני המשפחה כולה, שהיא זכות שהוכרה כזכות חוקתית הנגזרת מכבוד האדם (עניין קוזמינה, בפסקה 23). הזיקה בין מעמדו של ההורה למעמדו של ילדו הקטין היא חלק ממארג החובות והזכויות המאפיין את יחסי הורים-ילדים במשפט הישראלי. כידוע, "הזכות להורות, וזכותו של ילד לגדול בחיק הוריו הטבעיים, הן זכויות שלובות זו בזו" (בג"ץ 11437/05 קו לעובד נ' משרד הפנים, פ"ד סד(3) 122, פסקה 38 (2011)). אחידות המעמד האזרחי בתוך המשפחה הגרעינית מבטיחה כי ההורה האזרח יוכל לממש את זכותו להכות שורשים באדמת הארץ, לבנות בה את ביתו ולגדל בה את ילדיו. זאת, בודעו כי מעמדם איננו נתון לשינוי בכל עת, ומבלי שירחף מעל ראשו החשש כי בבוא היום יאלץ לבחור בין פיצול משפחתו לבין עזיבת הארץ.

20. פסיקת בית משפט זה שעסקה ביישום ובפרשנות של סעיף 8 לחוק האזרחות קבעה בדיוק כך. אנו פוסעים אפוא בטריטוריה מוכרת היטב. כך, בעניין עטאללה נקבע כי "סעיף 8 לחוק האזרחות מבקש למנוע הפרדה בין הורה המשמורן השווה כדין בישראל לילדו הקטין שבא עימו לישראל"; ובע"מ 5718/09 מדינת ישראל נ' סרור, פ"ד סד(3) 319, פסקה 36 (2011), קבע בית משפט זה כי "מצירופם של הזכות לחיי משפחה ועיקרון טובת הילד יחד, נגזרת החשיבות של השוואת מעמדו האזרחי של ילד לזה של הורה המשמורן".

דברים אלה מתיישבים עם עמדתו של חברי השופט סולברג, בעניין קליבורן, אשר יובאו כלשונם:

"ביסודו של סעיף 8 לחוק האזרחות תכלית ספציפית – הבטחת אחידות בין המעמד האזרחי של הילד, לבין מעמדו של ההורה המשמורן. אחידות זו מקנה לקטין ולהורה ביטחון, כי לא יאלצו להיפרד זה מזה [...] חשיבותה של השוואת המעמד נגזרת הן מהזכות לחיי משפחה, הן מעיקרון טובת הילד". (פסקה 33)

וברוח דומה קבע השופט ע' פוגלמן, התייחס לאותה תכלית בעניין קוזמינה,

כשקבע כי:

"הסעיף מכיר בחשיבות הרבה הנובעת לתחושה של יציבות וקבע שהיא מנת חלקם של הורה וילד שהליכי השגת המעמד שלהם כרוכים אלה באלה. כאשר שהותו של כל אחד מהם נסמכת על מסד נורמטיבי אחר ותלויה בגורמים נפרדים, מאופיינים חיי המשפחה בחוסר ודאות ובחרדה מפני הבאות, שאינם מתיישבים עם הרציונל שבבסיס ההסדר" (פסקה 14).

21. הנה כי כן, תכלית החוק היא ברורה וידועה: שלמות ויציבות התא המשפחתי של האזרח הישראלי, בראי טובת הילד והזכות לחיי משפחה. פרשנותה של 'התאזרחות' ההורה הקבועה בסעיף 8 צריכה להיעשות לאור תכלית זו. נקל לראות כי פרשנות המשיבים הולמת יותר תכלית זו. בהקשר זה, אינני מוצאת הצדקה להבחין בין דרכי קבלת האזרחות השונות – ולקבוע כי בעוד ילדיו של מי שפסע בנתיב ההתאזרחות (לפי סעיפים 5-7) יזכו בהשוואת מעמד להורה המשמורן שלהם; הרי משפחתו של אזרח שרכש אזרחות בדרך אחרת – קרי מכוח שבות – תישאר חשופה לסכנת הפרדה. משאלה הם פני הדברים, הנתון העיקרי שהוא בעל המשמעות הוא מעמדו האזרחי של ההורה המשמורן (בתנאי שהקטין עומד בתנאים של זיקות להורה ולאין) ולא הדרך החוקית שבה נרכש המעמד.

קבלת פרשנות המדינה, לעומת זאת, תוביל למצב שבו ייווצרו הבדלי מעמדות פנים-משפחתיים – כך שההורים יהיו בעלי מעמד של אזרחים בעוד שהילדים מחוסרי מעמד בישראל. הרושם הוא כי גם חבריי להרכב הדיון הנוסף, או למצער חלקם הגדול, שותפים לדעה כי זוהי תוצאה בלתי-רצויה, שהיא בגדר תקלה משפטית המחייבת פתרון. אף לשיטתם, לא ניתן להסכין עם מצב דברים שבו התא המשפחתי מפולג "מעמדית" – כך שההורה המשמורן הוא אזרח ישראלי, בעוד ילדיו שהם תושבי הארץ נותרים חסרי מעמד. אלא שחבריי סבורים כי יש לפתור את הקשיים שמצב זה מעורר בדרכים אחרות, עקיפות, בכדי להקנות מעמד גם לילדים – למשל באמצעות מתן מעמד לפי חוק הכניסה לישראל, התשי"ב-1952 (ראו, פסקה 96 לחוות דעתו של המשנה לנשיא; פסקה 5 לחוות דעתו של הנשיא עמית; פסקה 7 לחוות דעתה של השופטת ברק-ארז).

אני סבורה כי כאשר לשונו של סעיף 8 יכולה לשאת את הפרשנות הממלאת את החלל האמור ומשרתת את תכליתו של הסעיף, אין צורך לתור אחר פתרונות משפטיים חלופיים, זמניים וחלקיים, להקניית מעמד למשיבים ולאחרים במצבם. יתרה מכך – הניסיון למצוא פתרון למצבם של הילדים במקרה דנן וההבנה כי קבלת עמדת המדינה יוצרת אנומליה לא רצויה, מעידים מיניה וביה על כך שפרשנות המדינה היא פרשנות בעייתית בראי תכליתו האובייקטיבית של החוק.

22. עיינתי בחוות דעתם של חבריי, ולא מצאתי בדבריהם טעם המבהיר במה לגישתם מותרת ההתאזרחות (לפי סעיפים 5-7) מקבלת אזרחות בכל דרך אחרת, ובפרט מקבלת

אזרחות מכוח חוק השבות. זאת, באופן המצדיק – במישור התכליתי – כי סעיף 8 יחול על ילדיו של הראשון, אך לא על ילדיו של האחרון.

התייחסות יחידה לנושא נמצאה בפסק דינו של חברי השופט שטיין נושא הדיון הנוסף, אותה ציטט חברי המשנה לנשיא בפסק דינו. על פי גישה זו, מאחר שבהתאזרחות נתון שיקול דעת לשר הפנים הנותן דעתו לשיקולים שונים, לרבות קיומם של קטינים נלווים – יש להבחין בין קבלת אזרחות בדרך זו לבין קבלת אזרחות מכוח חוק השבות, שהיא אוטומטית ובמסגרתה לא ניתן להביא בחשבון את ההשפעה של קבלת האזרחות על ילדיו הקטינים של זכאי השבות (פסקה 93 לחוות דעתו של המשנה לנשיא).

גם אם יש היגיון בדברים, אינני סבורה כי יש בהבחנה זו כדי להפוך את הקערה על פיה ולהביא לקבלת פרשנות המדינה. קשה להבין מעמדת המדינה איך יכול השיקול של האפשרות להביא בחשבון את קיומם של קטינים נלווים במסגרת הליך ההתאזרחות – לבוא לידי ביטוי בהפעלת שיקול הדעת של שר הפנים. ודוק: סעיף 5 לחוק האזרחות מונה את התנאים לקבלת אזרחות מכוח התאזרחות, ומקנה לשר הפנים את הסמכות לתת בהתקיים תנאים אלה "אם ראה זאת לנכון". השיקול הנוגע לקיומם של קטינים נלווים אינו מופיע בחוק – ונראה כי ככל שהוא מובא בחשבון, הוא נשקל במסגרת שיקול הדעת הפרטני שמפעיל שר הפנים.

מבלי לקבוע מסמרות, ניתן לתהות באילו נסיבות אם בכלל מן הראוי לזקוף לחובתו של פלוני – אדם המבקש להתאזרח ועומד במכלול תנאי חוק האזרחות – את העובדה שהוא הורה לילדים קטינים (המצויים בחזקתו והם תושבי הארץ). משום כך, אינני סבורה כי מדובר בהבדל בין דרכי קבלת האזרחות השונים המקיים הבחנה רלוונטית בראי תכלית החוק: שהיא כאמור שמירה על שלמות התא המשפחתי.

23. זאת ועוד. הצדקה מרכזית נוספת לקבלת פרשנות המשיבים היא כי הפרשנות המוצעת על ידי המדינה, אינה מתיישבת עם הלוגיקה הפנימית של דיני האזרחות, והיא מביאה לתוצאות המעוררות קשיים. על פי פרשנות המדינה, ילדיו של מי שקיבל אזרחות מכוח שבות לא יזכו לקבל אזרחות לפי סעיף 8, גם אם הם עומדים בכל יתר תנאי הסעיף; זאת, בשעה שקרובים אחרים של אותו אזרח – אשר אין חולק כי הזיקה המשפחתית שלהם אליו היא חלשה יותר בהשוואה לילדיו – יוכלו לרכוש אזרחות מכוח הקשר המשפחתי אליו. מאחר שתיארתי את הדברים בפירוט בפסק הדין נושא הדיון הנוסף – אביא את עמדתי שם כלשונה:

“עמדת המשיבה מוליכה למצב אבסורדי שבו משתמע כי מוקנית העדפה לנכדיו של היהודי על פני ילדיו. נשוב אל פלוני (פלוני הוא גר הזכאי לאזרחות מכוח חוק השבות – ר' ר'). לגישת המשיבה, ילדיו של פלוני אינם זכאים לאזרחות מאחר שהם נולדו בטרם גיורו. עם זאת, המשיבה סבורה כי לאחר שהתגייר, צאצאיו של הגר הם זכאי שבות מאחר שהם צאצאים של יהודי. דהיינו, הילדים של פלוני לא יהיו זכאים לאזרחות מאחר שנולדו בטרם הגיור, ואולם ילדיהם – נכדיו של פלוני – יהיו זכאים לאזרחות מכוח חוק השבות. ילדיו של פלוני – לא; ילדי ילדיו של פלוני – כן. זהו ביטוי נוסף לקושי הטמון בגישת המשיבה.

נוסף על כך, פרשנות המשיבה מבטאת העדפה לקשר הזוגיות על פני קשר ההורות. זאת מאחר שלשיטתה בעוד שבן-זוגו של מי שקיבל אזרחות מכוח שבות יוכל להתאזרח לפי סעיף 7 – ילדיו אינם זוכים בכך. נחזור לפלוני, שפרשנות המשיבה אינה מקנה לילדיו הקטינים אזרחות. נניח כי לאחר שפלוני התגייר, הוא נישא לפלונית. כעת, פלונית זכאית להתאזרח, שכן היא חוסה תחת סעיף 7 לחוק. זוגתו של פלוני – כן; ילדיו של פלוני – לא. דהיינו, שאלבא ד'גישת המשיבה, יש יתרון בהקניית האזרחות לקשר הזוגיות על פני קשר ההורות.

אלא שעמדה זו אינה מתיישבת עם הגיונו הפנימי של משטר האזרחות, שלפיו קשר זוגיות המבוסס על חיים משותפים ואף על נישואין הוא קשר “חלש” יותר מקשר דם של הורות. בעוד קשר הזוגיות הוא בר-ניתוק ועשוי להיות זמני, קשר ההורות הוא על-זמני; בעוד קשר הזוגיות מותנה בקיומו של קשר שאינו פורמלי גרידא, קשר ההורות מתקיים אף בהעדר יחסים מהותיים; בעוד שקשר הזוגיות עשוי לעורר חשד שהוא משמש כמכשיר פיקטיבי להשגת אזרחות, קשר ההורות ניתן להוכחה חותכת בפשטות כעניין שבעובדה (ראו דברי השופט י' עמית בבג”ץ 1775/19 מדינצ'בה נ' שר הפנים, פסקה 40 (29.8.2021) [...]).

[...] יתכן שפרשנות המשיבה אינה מביאה רק לכך שפלונית עצמה מהדוגמה לעיל תזכה לאזרחות, אלא שגם ילדיה של פלונית (שנולדו טרם נישואיה לפלוני) יזכו לאזרחות. זאת מאחר שפלונית התאזרחה לפי סעיף 7, ועל כן על פני הדברים ילדיה הקטינים יוכלו להתאזרח כ”קטינים נלווים” לפי סעיף 8. ילדיו של פלוני היהודי הגר הזכאי לאזרחות מכוח שבות – לא; ילדיה של פלונית – כן. זאת חרף העובדה שפלונית התאזרחה אך ורק מכוח זיקתה לפלוני” (פסקאות 31-33 לחוות דעתי שם).

24. הנה כי כן, פרשנותה של המדינה מוליכה לתוצאות פרדוקסאליות – העומדות בסתירה לתפיסות היסוד של דיני האזרחות והשבות. לכך לטעמי יש השלכה מהותית על הדרך שבה ראוי לפרש את הוראות חוק האזרחות. לא מצאתי בעמדות חבריי פתרון לקושי האמור. בהתחשב בכל האמור לעיל, ובפרט בשים לב לתכלית החוק שהיא שמירה על אחדות מעמדית בתוך המשפחה הגרעינית, אני סבורה כי ניתוח התכלית האובייקטיבית של סעיף 8 מטה את הכף לטובת פרשנות המשיבים.

25. כפי שציינתי לעיל בדיון במישור הלשוני – התכונות פרשנית רחבה על דבר חקיקה במבט-על אינה מתמצית בשאיפה למתאם לשוני והרמוניה מילולית בין חלקיו השונים של החוק, אלא גם בהעדפת פרשנות התואמת מהותית להקשר ולתכלית שאותה הוא מבקש לקדם, וכזו היוצרת מתאם והרמוניה למכלול ההסדרים הקבועים בחוק ומתיישבת עם ההיגיון הפנימי שלו. אני סבורה כי מתאם זה הוא בעל חשיבות ומשקל רבים יותר.

בין חוק השבות לחוק האזרחות

26. אחת מהטענות המרכזיות של המדינה בדיון הנוסף, היא כי פרשנות המשיבים חותרת תחת הוראות חוק השבות, ומרחיבה בעקיפין דרך חוק האזרחות את מעגל הזכאים לזכות השבות מכוח הקרבה שלהם ליהודי באופן בלתי רצוי. בהקשר זה, ציין חברי הנשיא עמית בחוות דעתו כי קבלת פרשנות המשיבים עשויה "לטשטש את ההבחנה בין המסלולים הנפרדים שמתווים חוק השבות וחוק האזרחות, הנבדלים זה בזה בתכליתם, בפרטיהם ובתנאים היסודיים שבבסיסם". דעתי היא שונה, ולטעמי חוק השבות וחוק האזרחות אינם הסדרים משפטיים מקבילים ונפרדים המתווים מסלולים נפרדים לקבלת אזרחות, אלא הסדרים שלובים זה בזה.

27. חוק השבות, תש"י-1950 הוא ללא ספק אחד מחוקי הליבה של מדינת ישראל. סעיף 1 לחוק מכריז כי "כל יהודי זכאי לעלות ארצה" ובכך הוא מהווה ביטוי מרכזי לזהותה של ישראל כמדינה יהודית, לצד היותה מדינה דמוקרטית (דנג"ץ מרינצ'בה, פסקה 10 לפסק דינו של ממלא מקום הנשיא ע' פוגלמן; בג"ץ 2355/98 סטמקה נ' שר הפנים, פ"ד נג(2) 728, 752 (1999) (להלן: עניין סטמקה); בג"ץ 1188/10 פורסקי נ' משרד הפנים, פסקה 20 (31.7.2013); בג"ץ 2597/99 טושביים נ' שר הפנים, פ"ד נח(5) 412, 428-429 (2004)). חוק השבות מקנה זכות, כמעט בלתי-מסויגת, לעלייה לארץ לכל יהודי, ויחד עמו אף למעגלים מוגדרים של בני משפחתו אף אם הם-עצמם אינם

יהודים (סעיף 4א(א) לחוק השבות; בג"ץ 6247/04 גורודצקי נ' שר הפנים, פסקה 17 (23.3.2010)).

חוק האזרחות, לעומת זאת, הוא דבר החקיקה הבלעדי המאפשר לרכוש אזרחות במדינת ישראל. סעיף 1 לחוק האזרחות קובע כי "לא תהיה אזרחות ישראלית אלא לפי חוק זה". לאחר מכן, מתפצל החוק לנתיבים חוקיים שונים שמכוחם ניתן לקבל אזרחות: הראשון בהם מופיע בסעיף 2 לחוק האזרחות הקובע כי ככלל "כל עולה לפי חוק השבות, תש"י-1950, יהיה לאזרח ישראלי מכוח שבות". הוראה זו היא המגדירה את הזיקה שבין הזכות לעלות לארץ הקבועה בחוק השבות לבין הזכות לאזרחות.

אין מדובר אפוא בהסדרים משפטיים מקבילים, סגורים ונפרדים שכל אחד מהם מסדיר משטר אזרחות מובחן לחלוטין אשר אין לו ממשק עם רעהו. למעשה, מדובר בשני הסדרים משפטיים השלובים זה בזה: כאשר חוק השבות מגדיר את זכות השבות – היא הזכות לעלות לארץ; בעוד חוק האזרחות הוא דבר החקיקה הבלעדי המגדיר את הדרכים לקבלת אזרחות – לרבות אזרחות מכוח שבות, כמפורט לעיל. בין שני חוקים אלה קיימת אפוא זיקה של ממש – כאשר התוצאות המשפטיות של זכות השבות בענייני אזרחות מעוגנות בחוק האזרחות. יחסי הגומלין בין חוק השבות לחוק האזרחות אינם מעוררים אם כן לטעמי כל קושי.

28. בהתחשב בתובנה זו, יש לשאול עתה – האם פרשנות המשיבים אכן סותרת את הוראות חוק השבות, בכך שהיא מרחיבה בעקיפין את מעגלי בני משפחתו של היהודי הזכאים לזכות השבות?

חוק השבות מקנה ליהודי ולבני משפחתו זכות לעלות לארץ, ממנה נגזרת הזכות לאזרחות אוטומטית. סעיף 4א(א) לחוק השבות מגדיר חמש קטגוריות של בני המשפחה של היהודי – אשר יהיו זכאים לזכות ייחודית זו מכוח קרבתם אליו: הילד של היהודי; הנכד של היהודי; בן הזוג של היהודי; בן הזוג של הילד; ובן הזוג של הנכד. על פי הפסיקה, אשר אימצה את האמור בהנחיות היועץ המשפטי לממשלה אליקים רובינשטיין, זכות השבות אינה נתונה לילדיו של אדם שהתגייר שנולדו לפני גיורו (בג"ץ 7638/10 טפרה נ' שר הפנים, פסקה 18 (29.4.2014)) – ועל כן היא לא נתונה למשיבים בענייננו.

אף אני סבורה, בדומה לחבריי, כי חוק השבות קובע הסדר ממצה התוחם באופן ברור את גבולות המעגלים המשפחתיים של היהודי הזכאים לזכות השבות – מעגלים אשר

אין להרחיבם מעבר לאמור בחוק. לשיטת חבריי, פרשנות המשיב והקניית אזרחות לילדיו מכוח סעיף 8 תרחיב את ההסדר הקבוע בחוק השבות לבני משפחה נוספים של היהודי שאינם נמנים בו – ומשום כך יש לדחותה. דעתי היא שונה, וזאת משני טעמים.

29. ראשית, פרשנותם של המשיבים אמנם מרחיבה את מעגל הזכאים לאזרחות ישראלית – אך היא אינה מרחיבה את מעגל הזכאים לזכות השבות ולהבדל זה יש משמעות רבה. אגד הזכויות המוקנה לבני משפחתו של היהודי מוגדר היטב במסגרת הוראת סעיף 4א(א) לחוק השבות, והוא כולל את "הזכויות של יהודי לפי חוק זה והזכויות של עולה לפי חוק האזרחות, תשי"ב-1952, וכן הזכויות של עולה לפי כל חיקוק אחר" (ההדגשות אינן במקור – ר' ר'). על רקע הוראה זו, זכאים בני המשפחה המנויים בחוק השבות לכל אותן "זכויות של עולה לפי חוק האזרחות" – ובראשן הזכות לקבלת אזרחות מכוח שבות לפי סעיף 2 לחוק האזרחות. זוהי זכות יוצאת-דופן ומיוחדת במינה המוקנית רק ליהודי ולבני משפחתו – המאפשרת להם לקבל אזרחות ישראלית באופן אוטומטי, כמעט ללא סייג וללא תנאים. זאת, אף בהיעדר כל זיקה לארץ, ללא דרישה של מרכז חיים בישראל, גם בנסיבות שבהן בן משפחתם היהודי אינו עולה עמם ארצה ואף כאשר הוא אינו בין החיים.

סעיף 8 לחוק האזרחות לעומת זאת מעניק זכות לקבלת אזרחות שהיא בעלת אופי שונה לחלוטין, מסויגת בחריגים ומוגבלת בתנאים מכבידים. בניגוד לזכאי שבות – קטין נלווה המבקש אזרחות מכוח התאזרחות לפי סעיף 8 נדרש להוכיח כי הורהו הוא אזרחי ישראלי; שהוא היה קטין כשהורה נכנס לתהליך קבלת האזרחות; שהוא היה תושב הארץ בשעה שהורהו קיבל אזרחות; וכי הוא היה תחת משמורת של אותו ההורה. סעיף 8 אם כן דורש להוכיח זיקה בין ההורה והילד (דרישת המשמורת והקטינות); זיקה בין הילד לבין הארץ (דרישת התושבות של הקטין); וזיקה בין ההורה לבין הארץ (דרישת אזרחותו של ההורה). כאמור, כל אלה אינם נדרשים כאשר מדובר בצאצא של יהודי המקבל אזרחות מכוח שבות.

מדובר אפוא בתהליך שונה ונבדל, ולכן הרחבת מעגל הזכאים לאזרחות מכוח התאזרחות לפי סעיף 8 גם לצאצאיו של מי שקיבל אזרחות מכוח שבות איננה שקולה להרחבה של מעגל הזכאים מכוח חוק השבות במישרין. מטעם זה, אינני שותפה לעמדה כי פרשנות המשיבים מביאה להרחבה של ההסדר הסגור שקבוע בחוק השבות.

ממילא אינני שותפה אף לגישה הגורסת כי פרשנות זו מוסיפה "דור רביעי" לחוק השבות – ומקנה את הזכויות הקבועות בו גם לנינו של יהודי; או בכלל כי מדובר בפרשנות המרחיבה משמעותית את מעגל הזכאים לאזרחות. כפי שציין ממלא מקום הנשיא פוגלמן בפסק הדין נושא הדיון הנוסף:

"ניתן להניח שהשלכותיה של ההכרעה הפרשנית במקרה דנן על חיי המעשה יהיו מוגבלות, ולא בכדי שאלה פרשנית זו לא התעוררה במקרים קודמים שנדונו על ידי בית משפט זה, על אף שמדובר בהסדר מהותיים שבספר החוקים. זאת מאחר שכפי שציינה חברתי, יש להניח שמצב הדברים שבו ילדו של זכאי שבות יקיים את כלל התנאים המכבידים המנויים בסעיף 8, ולא יבוא בגדרו של חוק השבות, אינו נפוץ" (פסקה 5 לחוות דעתו של ממלא מקום הנשיא ע' פוגלמן; וראו להתייחסותי בהרחבה לעניין "הדור הרביעי" בפסקה 38 לחוות דעתי שם).

30. שנית, יש לזכור: משעה שאדם מקבל אזרחות מכוח שבות – הוא הופך אזרח לכל דבר. לאזרחותו של אדם תוצאות משפטיות שונות. לאחר קבלת האזרחות, ניתק "חבל הטבור" אשר קשר בין היהודי לבין חוק השבות – והוא זכאי, ככל אזרח מן המניין, למערכת של זכויות אזרחיות הנתונות לאזרחי המדינה על פי דין. בין היתר, נתונה לו הזכות לחיי משפחה, והזכויות הנגזרות ממנה ובאות לידי ביטוי בכללי האזרחות. בשלב זה, לאחר שניתנה אזרחות ליהודי שעלה ארצה, אין להמשיך ולבחון את היקף זכויותיו באספקלריה הצרה של חוק השבות ותכליותיו. אכן, הדרך שבה קנה אדם אזרחות – עשויה בהחלט להשפיע על התנאים שבהם יוכלו גם בני משפחתו לרכוש את אזרחותם מכוח זיקתם אליו. יחד עם זאת, אין לומר כי בכל מקרה שבו בן-משפחה של יהודי אינו זכאי למעמד מכוח חוק השבות בשל זיקתו ליהודי – פירוש הדבר כי אין לאפשר לו לקבל אזרחות בנתיב משפטי אחר מכוח זיקתו לאזרח ישראלי.

סעיף 4 לחוק האזרחות ממחיש זאת היטב. סעיף זה קובע כי בהתקיים תנאים מוגדרים, מי שנולד להורה שהוא אזרח ישראלי (בין אם הוא אזרח מכוח שבות או מכוח התאזרחות) יהיה אזרח ישראלי. אזרחות זו נתונה לצאצאיו של אזרח ישראלי מיום לידתם, והיא איננה מותנית בכך שהילד היה מחזיק בזכות שבות עצמאית אלמלא היה הורהו אזרח. כך למשל, אם נכד של יהודי שאינו יהודי בעצמו, עולה ארצה מכוח חוק השבות, מקבל אזרחות, משתקע בארץ ומקיים בה את ביתו, ובה נולדים ילדיו – יהיו ילדים אלה (ניניו של היהודי) זכאים לאזרחות. זאת – כתוצאה משפטית של אזרחותו של האב הקבועה בחוק האזרחות (ולא מכוח חוק השבות שאינו חל על נינים), ואין בכך כדי להרחיב את גבולותיו של חוק השבות ל"דור הרביעי".

דוגמה נוספת לנקודה זו היא מעמדו של זר הנישא לאזרח ישראלי אשר קיבל את אזרחותו במקור מכוח שבות. ככלל, בפסיקה נקבע כי לאחר שזכאי השבות עולה ארצה, זכות השבות שלו ממצה את עצמה – ואם הוא נישא לאזרח זר לאחר מכן, האחרון לא יהיה זכאי לאזרחות מכוח שבות (עניין סטמקה, בעמ' 761). ואולם אין חולק כי בכך לא נסתם הגולל על גורלו של בן הזוג הזר, וכי הוא יכול להיבנות בנסיבות המתאימות מסעיף 7 לחוק האזרחות, המסמיך את שר הפנים להעניק אזרחות לבן זוגו של אזרח ישראלי. הנה כי כן, סעיף 7 מאפשר לבן זוגו של אזרח (תהא הדרך שבה נרכשה אזרחותו אשר תהא) לקבל אזרחות מכוח התאזרחות, בהתקיים התנאים המתאימים. זאת הגם שבן הזוג הזר בנסיבות אלה לא נמצא במעגל הזכאים מכוח חוק השבות (באופן דומה לילדיו של הגר שנולדו בטרם הגיור). גם כאן מדובר באזרחות הניתנת לבן משפחתו של אזרח ישראלי על פי הוראות חוק האזרחות – בנסיבות שבהן בן המשפחה לא נכלל בסעיף 4א(א) לחוק השבות.

בן הזוג של מי שקיבל אזרחות מכוח שבות, עשוי אם כן להיות זכאי לאזרחות מכוח בן זוגו כאזרח ישראלי (הגם שאינו מצוי במעגלי הזכאות המשפחתיים של חוק השבות). מסקנה זו יפה לכאורה מכוח קל וחומר לגבי ילדיו של האזרח מכוח שבות. זאת כאשר הקשר בין ההורה לילדיו הוא קשר ודאי וברור (ולא נתון למניפולציות), והוא גם קשר תמידי שאינו עשוי להתנתק (ראו פסקה 23 לעיל).

31. סיכומה של נקודה זו: חוק השבות וחוק האזרחות הם שני הסדרים הכרוכים ומשובצים זה בזה – אך אזרחות מכוח שבות ואזרחות מכוח התאזרחות הם שני תהליכים נפרדים ומובחנים. קבלת אזרחות מכוח שבות שונה בטבעה ובאופייה מהתאזרחות לפי סעיף 8 – ועל כן אין בפרשנות המשיבים כדי להרחיב את מעגל בני המשפחה הזכאים הקבוע בחוק השבות. מכל מקום, משעה שיהודי עולה לארץ ו"מתאזרח" בה – הוא מקבל את מלוא הזכויות שלהן זכאי אזרח ישראלי, לרבות ביחס לאפשרות של בני משפחתו להתאזרח. בכך אין משום סתירה או הרחבה של הוראות חוק השבות. משזוהי מסקנתי, אין בידי גם לקבל את גישתו של חברי, המשנה לנשיא, כי יש לפרש את הוראות סעיף 8 בראי התכליות של חוק השבות.

הערה לפני סיום: ניקיון כפיו של המשיב

32. המדינה טענה בהרחבה – הן במסגרת ההליך נושא הדיון הנוסף, הן במסגרת הבקשה לדיון נוסף – כי המשיב הסתיר ממדינת ישראל פרטים חיוניים והציג מצגי שווא,

והשיג את אזרחותו הישראלית במרמה. נטען כי אילו היה מציין המשיב כי ילדיו ורעייתו לא התגיירו יחד עמו – היו עולים ספקות בדבר כנות גיורו. חברי, השופט י' אלרון, הדגיש סוגיה זו, וסבר כי נסיבות המקרה הקונקרטי ממחישות כיצד הפרשנות המרחיבה המוצעת לסעיף 8 עשויה לעודד ניצול לרעה של הליכי גיור – וזוהי סיבה נוספת לדחותה.

לטעמי אין בכוחם של דברים אלה כדי לשנות את המסקנה הפרשנית דלעיל. תחילה, מאחר שההליך דנן הינו דיון נוסף – עלינו להתמקד בהכרעה בשאלת-הרוחב הניצבת לפתחנו, ולא להיצמד להתנהלות הקונקרטית של הצדדים לתיק, חמורה ככל שתהיה (עניין פרי, בפסקה 31 לפסק דינה של השופטת (בדימ') פרוקצ'יה). מעבר לכך, אינני שותפה גם לדעתו העקרונית של חברי כי פרשנות המשיבים פותחת נתיב המועד ליותר מניפולציות מכל הליך קבלת אזרחות אחר (וכן ראו את עמדתי בנוגע להשלכה של התנהגות האב על ילדיו בפסקה 45-48 לחוות דעתי בפסק הדין נושא הדיון הנוסף).

מכל מקום, גם אם חרף האמור לעיל נמקד את המבט בנסיבותיהם הפרטניות של המשיבים שלפנינו, אזי יש להזכיר גם זאת – המשיבים – שהם אלה שהגישו את העתירה המקורית, נולדו בארץ או הגיעו אליה בעודם פעוטות; הם התחנכו וגדלו בה – ומעולם לא עזבוה; העברית היא שפתם והחברה הישראלית היא נוף מולדתם; כאן גרים בני משפחתם וחבריהם, וכאן הם הכירו את בני זוגם. הם בשר מבשרה של הארץ – ואין להם ארץ אחרת.

סוף דבר

33. בשונה מעמדת חבריי, מסקנתי היא כי יש להעדיף את פרשנות המשיבים על פני פרשנות המדינה.

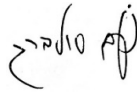
רות רונן
שופטת

הוחלט כאמור בפסק הדין של המשנה לנשיא נעם סולברג, בניגוד לעמדת השופטת רות רונן.

ניתן היום, י"ז כסלו תשפ"ו (07 דצמבר 2025).

דפנה ברק-ארז
שופטת

נעם סולברג
משנה לנשיא

יצחק עמית
נשיא

אלכס שטיין
שופט

יוסף אלרון
שופט בדימוס

דוד מינץ
שופט

רות רונן
שופטת